

BİZİM YUNUS

MUSTAFA ÖZÇELİK

Proje Danışmanı

İsmail Köse

Yayın Koordinatörü

Hüseyin Aksoy

Kapak

Davut Çelik

Baskı

UĞUR OFSET A.Ş.

Organize Sanayi Bölgesi 20. Cad. No : 6 ESKİŞEHİR

Tel & Faks : (0.222) 236 20 55 - 56 - 57

e-mail : haber@istikbalgazetesi.com info@istikbalgazetesi.com

ISBN

978-975-01822-0-4

Odunpazarı Belediyesi Yayınları - 14

Kültür dizisi - 10

Eskişehir, Nisan 2007

ODUNPAZARI BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Yenidoğan Mh. Çamkoru Sk. No: 2 - ESKİŞEHİR

Tel:+90.222. 217 30 30

Fax:+90.222. 217 45 45

<http://www.odunpazari.bel.tr>

YUNUS EMRE KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ

İkinci Caddesi ESKİŞEHİR

Tel:+90.222. 233 05 82 - 221 71 10

Fax:+90.222. 232 39 30

e-posta:opkult@odunpazari.bel.tr

BİZİM YUNUS

MUSTAFA ÖZÇELİK

İçindekiler

- 06 Sunuş / Burhan Sakallı
- 07 Önsöz /Mustafa Özçelik
- 08 Bizim Yunus / N. Fazıl Kısakürek

Birinci Bölüm

- 09 **YAŞADIĞI ÇAĞ**
- 10 Zamana Nazar Eylemek
- 14 Varlıkla Yokluk Arasında
- 17 Horasan Erenleri
- 21 Diken İçinde Gül

İkinci Bölüm

- 25 **YUNUS EMRE'NİN HAYATI**
- 26 Yunusdurur Benim Adım
- 29 Bizim Yunus
- 33 Hayat ve Eser
- 36 Sarıköylü Yunus
- 41 Yoksul Bir Ekinci
- 44 İlimden İrfana
- 48 Buğday mı Himmet mi?
- 51 Tabduk'un Kapısında
- 54 Oduncu Yunus
- 57 Söyle Yunus Can
- 60 Gezdim Urum ile Şam'ı
- 65 Bir Molla Kasım Gelir
- 68 Âşk Sultanı Tabduk
- 71 Mevlâna'nın Görklü Nazarı
- 75 Bektaşilik ve Yunus
- 78 Tarikatsız Bir Tarikat Ehli
- 81 Asâ Nereye Düşerse
- 83 Yunus Emre'nin Makamları

Üçüncü bölüm

- 87 **DÜŞÜNCE DÜNYASI**
88 Mutasavvıf ve Mütefekkir
90 Çağının Tanığı Olmak
92 Bir Usanmaz Ozan
95 Hangi Yunus?
98 Yunus'ta Birlik Fikri
101 Mistik Bir Şair
104 Sûfice Sevmek
107 Bir Gönüle Girmek
109 Aşk Ahlakçısı
112 Tasavvuf ve Yunus Emre
115 Bu Dünyanın Meseli
118 Ecel Ere Ölem Bir Gün

Dördüncü bölüm

- 121 **SANATI VE ESERLERİ**
122 Bütün Zamanların Şairi
124 Şiir ve Poetika
127 Sözü Çatmak
130 Sözü Pişirmek
133 Coşkunun Şiiri
136 Halkın Şairi
139 Sözü'nün Yüzünü Örtmek
142 Başka Yunus'lar
144 Şiir ve Musiki
148 Eserleri
152 Yunus'un Takipçileri

Beşinci Bölüm

- 157 **ŞİİRLER**
158 Yunus'a Adanmış Şiirler
169 Yunus Emre'den seçilmiş Şiirler

199 **KAYNAKÇA**

SUNUŞ

Yunus Emre, 700 yıl öncesinden günümüze uzanan bir dil köprüsü, insandan insana uzatılmış sevgi, kardeşlik, hoşgörü elidir. Aradan geçen bunca zamana rağmen bugün bile insanlığa hâlâ söyleyecek sözü olan bir dil ve gönül ustasıdır. Bu yüzden onun hayatı, fikri kişiliği, düşünceleri, tasavvufa getirdiği derinlik, evrensel insan sevgisinin doğru bir biçimde bilinmesini son derece önemlidir.

Çünkü küreselleşen bir dünyada kültür ve medeniyet değerlerimizle yer almak, bunları insanlığın evrensel sofrasına getirmek, daha adil, sevgi ve mutluluk dolu bir dünyanın inşası için katkıda bulunmak durumundayız. Bu yüzden Yunus hakkında muhtelif türlerde çalışmalar yapmayı, Yunus coğrafyasının bir belediyesi olarak onurlu bir görev telakki ediyoruz.

Böylesine önemli bir isim hakkında elbette bugüne kadar çok sayıda çalışma yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar, çoğu zaman belli bir felsefe, anlayış ve tarikat açısından yapıldığı için Yunus Emre, yeterince ve doğru tanıtılmamıştır. Kimilerine göre o sadece bir şair, kimilerine göre mistik bir derviş, kimilerine göre hümanist bir düşündürüdür. Oysa Yunus, bu dar tanımlamaların hiçbirine sığmayacak genişlikte bir isimdir. Bu yüzden onunla ilgili çalışmaların çok boyutlu olarak yapılması ve sürdürülmesi gerekmektedir.

Odunpazarı Belediyesi olarak Bir "Yunus Emre Tanıtma Projesi" başlatmayı bu sebeple gerekli gördük. Bu proje ile insanlığın sevgiye, barışa en çok ihtiyaç duyduğu çağımızda Yunus'un kılavuzluğunda, Yunus'un memleketinden, Eskişehir'den sevgi, barış, hoşgörü köprülerinin temellerini atmayı hedefledik. Bunu Eskişehir ve Eskişehirli için bir görev saydık.

Bu görev bilinciyle Nisan 2006'dan bu yana bu proje kapsamında "Yunus Emre Şiirleri CD'si" ve "Geçmişten Geleceğe Yunus Emre" albümü çıkardık. Burhan Toprak'ın "Yunus Emre Divanı"nın bastık. Halk müziği formunda "Yunus Emre Beste Yarışması" düzenledik ve sonuçlandırdık.

Bunlar şu ana kadar gerçekleştirdiklerimiz. Bunlarla yetinmeyerek "Yunus Emre Web Sitesi", "Yunus Emre Barış Ödülü", "Yunus Emre Sevgi Şiirleri Yarışması", "Yunus Emre Konferansları", "Yunus Emre Sempozyumu" gibi çeşitli başlıklar altındaki çalışmalarımızı sürdürmekteyiz. Çünkü bu projemiz sınırlı değil sürekli bir proje olarak düşünülmüştür.

Bütün bunları yaparken bir Yunus Emre biyografisinin hazırlanması da son derece önemlidir. Elinizdeki kitap işte böyle bir niyet ve çabanın ürünü olarak ortaya çıktı. Bu kitapla Türk Edebiyatına yeni bir eser kazandırarak Yunus Emre'ye olan vefa borcumuzu bir nebze de olsa ödemenin gururunu yaşayacağız.

Nasreddin Hoca kitabımızın da yazarı olan Mustafa Özçelik tarafından hazırlanan "Bizim Yunus" kitabının Yunus Emre'yi anlamada bir katkı olması dileğiyle bu çalışmayı sizlerle paylaşmanın sevincini yaşıyoruz.

Burhan SAKALLI
Odunpazarı Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

20. yüzyılda şiiriyle, dünya görüşüyle çağdaş bir Yunus yorumcusu/takipçisi sayabileceğimiz Necip Fazıl Kısakürek, Yunus'la alakalı olarak yazdığı şiirlerden birine başlık olarak "Bizim Yunus" ifadesini seçer. Üstelik bu ifade, sadece başlık olarak da kalmaz ve şiirin bütününde nakarat dizeleri olarak devam eder.

"Bizim Yunus" ifadesi, şair tarafından belli ki bilinçle seçilmiş bir ifadedir. Zira şairlerin milletleri adına konuşan kişiler oldukları düşünülecek olunursa N. Fazıl'ın Yunus Emre'den "Bizim Yunus" diye söz etmesi ona hem kendi bakışını hem de milletin bakışını yansıtmaktadır.

"Bizim Yunus" şeklindeki bu mensubiyet ve benimseme ifadesi sadece Necip Fazıl'a has değildir elbette...Bu ifade aslında Tabduk Emre'ye aittir. Yani Yunus Emre, daha dervişlik yoluna girdiği ilk anlardan itibaren böyle bilinmekte ve üstelik bu şekildeki benimseme bizzat şeyhi tarafından "Bizim Yunus" şeklinde söylenmektedir.

Doğrusu, Yunus Emre için söylenebilecek pek çok söz bulunabilir ama hiç biri bu "Bizim Yunus" ifadesinin kapsayıcılığına ulaşamaz. Yunus, gerçekten de bizimdir. Anadolu'nun Yunus'udur, Dünya'nın Yunus'udur. Dolayısıyla o, bütün insanlığın kendisinde birleşebileceği ender insanlardan biri olarak diliyle, tavırla "bizim..." kelimesindeki mensubiyet ve bağlanma anlamına en uygun isimdir.

Çünkü her insan için, hayattaki en temel hedef, ergin ve yetkin bir insan haline gelme hedefidir. Bu noktaya gelen kişi bir "sevgi" ve "barış" insanıdır. Yunus Emre, her şeyden önce bu hedefi gerçekleştirmiş müstesna bir şahsiyet olarak insanlığın önünde örnek ve önder bir kişidir. Bu özelliğinden dolayı yaşadığı çağdan bugüne fikri, edebî bakış ve anlayış tarzları ne olursa olsun yüreğini hakikate ayarlamış, içinde sevgiyi en yüce değer kabul eden herkes ve her kesim tarafından böyle biline gelmiştir. Bu genel kabul olayıdır ki Yunus Emre, birleştirici bir unsur olmuş, söylemi her çağda içtenlikle ve tartışmasız olarak benimsenmiştir.

Böylesi şahıslar için sevenlerin gönlündeki portreleri tarihî kişiliklerinin önüne geçer ve ortaya çok farklı fotoğraflar çıkar. Bu bir anlamda iyi bir gelişme olsa bile son noktada bir kafa karışıklığına da yol açar. Kişinin hakikati meçhuller perdesiyle örtülünce sadece yoruma ve yaklaşıma dayalı bilgilerle yetinmek durumunda kalırız. Bu da hakikatin üzerinin örtülmesi anlamına gelir. Böyle bir durumda karşımızda artık "Yunus" değil "Yunuslar" durmaktadır.

Bu çalışmada biz, Yunus'la ilgili bütün söylenenlerin ışığında sahil bir Yunus portre çizmeye gayret ettik. Bunun zor bir iş olduğunun elbette farkındayız. Zira bir sūfînin bilhassa içsel dünyasını kaleme anlatabilmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü bu bir "hal" meselesidir ve burada "söz"ün hükmü geçmez. Ama Yunus'tan bize yansıyan ışığı kısmetimiz ve anlayışımız ölçüsünde zahiren de yansıtmaya çalıştık.

Bunu yapmak durumundaydık. Çünkü zamanlar değişse bile olayların mantığı değişmiyor. Yunus'un söylemi bugün de ihtiyaç duyduğumuz bir söylem. Bu kutlu sesin bu çağa da söyleyecek sözü var elbette...Nihaî noktada "Ballar balını buldum.." diyebilmek bugünün insanını da hasreti.

Öyleyse yolu "sevgi"ye ve "barış"a çıkanlara selâm olsun.

Mustafa Özçelik
Nisan 2006 ESKİŞEHİR

BİZİM YUNUS

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Okunu kör nefsin, kılıçla çelmiş...

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Ölüm dedikleri perdeyi delmiş....

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Eli katile de kalkamaz elmiş....

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Zaman, onun kemend attığı selmiş...

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Toprakta devrilmiş, göğe çömelmiş..

Bizim Yunus,
Bizim Yunus...

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Sayıları silmiş. BİR 'e yönelmiş ...

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

N. FAZIL KISAKÜREK

BİRİNCİ BÖLÜM

Yaşadığı Çağ

Yunus Emre'nin çağı zaman dilimi olarak, Anadolu Selçuklularının sonu ile Osman Gazi devirlerini içine almaktadır. Bu devir Anadolu'sunda istilâlar, isyanlar ve yerleşme sıkıntıları ile çeşitli sosyal rahatsızlıkların ve iç huzursuzlukların boy gösterdiği bir manzara hâkimdir. Haçlı seferleri, Moğol akınları, Babaî ve Cimri İsyanları, saltanat kavgaları, huzursuzluğu ve maddi sıkıntıları doğuran başlıca amiller olarak görülebilir.

Mehmet DEMİRCİ

Zamana Nazar Eylemek

*Ben gelmedim da'vîyiçim benim işim seviyiçim
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmaga geldim.
Yunus EMRE*

Yunus Emre'nin yaşadığı çağ, bu bölümün girişinde de belirttiğimiz gibi 13. asrın sonları ile 14. asrın ilk çeyreğidir. Bu yıllar, Anadolu Selçukluların son devriyle Beylikler ve Osmanlı devletinin kuruluş yıllarına tekabül eder. Bu süreç içerisinde ise Anadolu üç önemli hadiseyle karşı karşıya gelir. Bunlar, “Haçlı seferleri, Moğol saldırıları ve Babailer isyanı”dır.¹

Bu üç hadise, Anadolu'da çok büyük çapta sosyal, siyasal ve dinî kargaşalığa sebep oldu. Böylesi olumsuz hadiselerin önünde savrulup gitmemek, güçlü kökleriyle toprağa tutunarak ayakta kalmayı başaran asırlık çınarlar gibi olmak, bunun için de sağlam bir düşünceye yaslanmak gerekirdi.

Yunus Emre de öyle yaptı. Yeni bir felsefe ortaya koymadı. Yeni bir fikrî, sosyal ve siyasî hareketi başlatmadı. Mutlak Hakikat'e tutundu. Sadece ona inanıp bağlandı ve ona yeniden çağırdı insanları. Bir “davi”nin değil, adına “sevi” dediği bir gayenin insanı olarak hareket etti. Unutulan bir gerçeği yeniden ama yeni bir dille hatırlattı. Yani onu bu anlamda Mutlak Düşünce'nin bir “yenileyicisi”, “yeni bir yorumcusu” olarak görmek gerekir. Onun önemi büyüklüğü işte buradan gelmektedir.

Böyle zamanlarda ortaya konan her iddia, benimsenebilmek için bir karışıklığı, kavgayı ve mücadeleyi de beraberinde getirir. Nitekim, Haçlılar, Türklerin Anadolu'ya gelişlerini bir felaket sayarak bir iddianın yani Yunus'un ifadesiyle bir “davi”nin insanı oldular. Her iddianın sonucu gibi bu iddia da beraberinde savaşları, yıkımları getirdi. Haçlılar, Anadolu'da askerî anlamda büyük bir başarı kazanamadılar ama buraya bir felaket coğrafyasına çevirmeyi ise ne yazık ki başardılar.

İkinci büyük iddiann(davi) sahibi ise Moğollardı. Onlar da önce buldukları bölgede bir zulüm imparatorluğu kurdular. Öyle bir felaket bulutuna dönüştüler ki bu bulutlar çok geçmeden Anadolu'yu da kuşattı. İslâm inancını bir çiçek gibi Anadolu'da yeşerten, bu bozkırı her türlü imar hareketiyle bir medeniyet coğrafyasına çeviren Anadolu Selçuklu devleti Moğol saldırılarıyla tarih sahnesinden silinmiş oldu. Yani iddia(davi), yine kargaşa, ölüm ve zulüm getirdi.

Moğol saldırıları karşısında Anadolu'yu zayıf duruma düşürerek bu saldırılara bir anlamda zemin hazırlayan bir başka felaket de Babaîler ayaklanması oldu. Bu hareket de hem dinî hem de siyasî nitelikli bir iddia(davi)dir. “Dinin zahirini küçümseyen, imanı sulandıran ve din bağımlıyı zayıflatan”² bu menfi anlayış da diğer iki felaket bulutu gibi Anadolu semalarını kapladı. Gönüllerde ve zihinlerde onulmaz yaralar açtı. Siyasal, fikrî ve akidevî kargaşaya zemin hazırladı.

İşte bu tablo içerisinde Yunus Emre'nin misyonunun ve bugün de neden hâlâ seviliyor olmasının en çarpıcı esprisi bence yukarıya aldığımız dörtlüğünde gizlidir. Burada anahtar kelimeler “davi” ve “sevi” kelimeleridir. Onun “davi” sözüyle bahsettiği durum elbette kelimenin “bir şeyi iddia etme” şeklindeki ilk anlamıyla sınırlı değildir. Bu kelime aynı zamanda “mesele, problem” anlamına da gelmektedir.

Dolayısıyla Yunus'un yaşadığı çağda “iddia”ların yanında “problemler” de vardır. Bu problemlerin çözümü ise “sevgi”dedir. Böylece Yunus, burada da “Ben gelmedim davi için/Benim işim sevi için” diyerek bir “sehl-i mümteni” ustalığıyla, bir tek kelime ile kendi durumunu ve çağının şartlarını bir mütefekkirin keskin bilinci ve bir şairin güçlü sezgisiyle özetleyivermektedir. Bütün bu hadiseler, hatırlandığında Yunus Emre'nin dünyada bulunış gayesini neden “sevi” kelimesiyle açıkladığı ve “davi” kelimesini olumsuzlaması daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü savaşın panzehiri, barış, kinin panzehiri sevgidir. İşte Yunus, beytin devamında açıkladığı gibi “sevi” kelimesiyle asıl amacının “gönüller yapmak” olduğunu belirtir. Dolayısıyla Yunus'un bir “davi”si yoktur ama bir “gayesi” vardır. Bu gaye çerçevesinde Anadolu'yu diğer gönül erleriyle birlikte bir kavga değil bir sevgi yurdu haline getirmek

istemmiş, bu uğurda uğraş vermiş ve bunu da başarmıştır.

Fakat bu manidar durum, elbette “soyut bir insanlık sevgisi”yle açıklanamaz. Yani onu bağlı olduğu inanç ve düşünce zemininden soyutlayarak bir “Anadolu hümanisti” olarak görmek meseleyi açıklamakta yetersiz kalacaktır. Yunus, kendinden sonra ortaya çıkan bu tür spekülasyonları daha o zamandan önlemiş, sevgiyi ilâhî muhtevalı bir kavram olarak ele almış, aşkı evrensel bir ilke olarak görmüş ve gönülleri “dost evi” oldukları için yapmaya çalıştığını belirtmiştir. Yani o “Yaradılmışı Yaradan’dan ötürü” seven bir aşk kahramanı olarak misyonunun böylesi kutlu bir gaye olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla onun mücadelesini, sevgi konusundaki tavrını bir felsefi anlayış olarak ne panteizmle ne de hümanizmle açıklayamayız.

Yine onun mücadelesini bireysel bir kurtuluş mücadelesi olarak görmek yerine onunla birlikte toplumsal bir kurtuluş mücadelesi olarak da görmek gerekir. Bu konuda Mehmet Kaplan’ın şu satırları söylemeye çalıştığımızı özetlemesi açısından hayli ilginçtir: “Davi ve sevi, birbirinin zıddı olan iki kelime. Birincisi savaş, ikincisi barışı da içine alan aşktır. Yunus, savaşa kavgaya karşıdır. Dostluktaki yüceliği düşünür. Dost, her zaman gönülde ağırlanır. Onun için gönüller yapar. Gönül de, özellikle gönüller şeklinde ele alınarak, birdenbire kapsamının genişlediğini görüyoruz.”³

Yunus Emre, tabii ki o çağda bu misyonunda ve mücadelesinde yalnız değildir. Selçuklu coğrafyası o zamanda yani Yunus’tan önce Muhyiddin Arabi ve Mevlâna gerçeğiyle de yüz yüze gelir. Fikir ve akide planında ışığı önce onlar uyandırır. Fakat bu ışık Yunus’un kendine özgü dili ve üslubuyla geniş kitlelere ulaştırılır.

Bu ses, vahdet-i vücud’un sadece felsefi anlamıyla “varlıkta birlik” fikrinden ibaret kalmaz ve “toplumsal birlik” sesine hatta bununla da yetinmeyerek “evrensel birlik” sesine dönüşür. Çünkü bu ses, aşkın sesidir. Yaradan’dan ilahi bir nefes olarak gelmiştir ve yankısını gönüllerde bulmuştur. Sevgi, ilahi bir cevher olduğu için asla bir “iddia” olmaz ve ayrılmanın değil “bir”de birleşmenin kutlu duygusu olur. Böylece Yunus, “sadece kendi dönemindeki Anadolu Türklüğünün değil tüm insanlığın sorunlarına, korku ve kaygıla-

rına çare bulmaya çalışmış, ıstıraplı kitlelere umut aşılayıp onları sevgiye, kardeşliğe, birliğe çağırır⁴ bir öncü isim olmuştur. Bu yüzden onu sadece bir şair değil aynı zamanda bir tefekkür insanı, bir münevver, bir yol gösterici olarak da görmekteyiz.

Yunus'u anlamak ve o çağda yaşayışını anlamlandırabilmek için işte bütün bu olaylara tarihçi gözüyle birlikte “gönül gözü”yle de bakmak gerekiyor. Meseleye Mustafa Kara'nın da belirttiği gibi bu gözle bakıldığında Haçlı, Moğol saldırılarının ve Anadolu birliği için ciddi bir tehdit oluşturan Babailer hadisenin “Celâli”⁵ bir tecelli, İbni Arabî, Mevlâna ve Yunus'un da “Cemâlî”⁶ bir tecelli olarak zuhur ettiği görülecektir.⁷ Dolayısıyla bu üç büyük olayın mahiyeti bilinmeden, bu çağın karanlığını dağıtan İbni Arabî, Mevlâna ve Yunus gibi aydınlık insanların neden var olduğunu, neden bu çağda zuhur ettiklerini anlamak mümkün değildir.

¹ Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 6

² Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 7

³ Mehmet Kaplan, Yunus Emre-Makalelerden Seçmeler, s. 199

⁴ Azmi Bilgin, Yunus Emre, s. 11

⁵ Celâl-i tecelli: İlahî darbe, kahr, azab ve gazaba vesile olan ilahî tecelliler. Bu tecelli halkın Hak karşısında eğilmesini, bencillikten ve benlik davasından vazgeçmesini sağlar, bir terbiye vasıtasıdır. Bknz: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Süleyman Uludağ, s. 115

⁶ Cemâl-i tecelli: Rızaya, lütfâ, ihsana, rahmet ve berekete vesile olan ilahî tecelliler, ilahî inayet. Bknz: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Süleyman Uludağ, s. 116

⁷ Mustafa Kara, Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar, s.56-57

Zarlıkla Yokluk Arasında

*Gelin bir nazar eylen, n'oldu bu ciban içinde
Niceler toprak oldu, Bu az zaman içinde
Yunus Emre*

Dünya denilen mekân, hadiseler yurdudur. İnsanoğlu, zaman içerisinde bu dünyada nice olaylar yaşar. Yunus'un topraklarında doğduğu Anadolu da geçen zaman içerisinde nice nice olaylar yaşadı. Her olay kader penceresinde elbette bir imtihandı. Önemli olan bu imtihanlardan yüz akı ile çıkmak ve sonraki zamanlarda bu imtihanların sır perdelerini arayabilmektir.

Anadolu'da Yunus çağı öncesinde ve onun yaşadığı dönemde ne olduysa bunların hepsi Türklerin bu toprakları yurt edinmesiyle ilgili olaylardır. Bu bakımdan tarihin bu döneme ilişkin sayfalarını şöyle bir aralamak gerekiyor. Sözüünü etmemiz gereken ilk önemli olay Türklerin bu coğrafyayı ikinci ve kalıcı yurt edinmeleridir. Çünkü sonradan meydana gelen Haçlı Seferleri, Moğol akınları yani Anadolu'yu Yunus Emre öncesinde bir felaket yurduna çeviren bu iki büyük olay Anadolu'nun Türkler tarafından fethiyle doğrudan ilgili olaylardır.

Anadolu, Türkler için elbette bilinmeyen bir coğrafya değildi. Çok önemli bir jeopolitik konumu bulunan bu topraklar, her şeyi ile Türkler için de bir cazibe merkeziydi. Türkler; Sakalar ve Hunlar devrinde de bu bölgeye akınlar düzenlemişlerdi. Müslüman olduktan sonra da Halife ordularıyla birlikte yine bu bölgeye yapılan akınlara katıldılar. Çünkü Türklerin Müslüman olmalarıyla yeni bir dinamizm kazanan İslâmiyet yeni coğrafyalarda yeni topraklar edinmeyi ve yeni yüreklerde hakikatin ışığını uyandırmayı insanoğlunun dünya ve ahiret saadeti için kendisine bir misyon edinmişti.

Malazgirt (1071) ve Miryakefalon (1176) savaşları bu bölgeyi Türklerin ikinci anayurdu yaptı. Devam eden dönemde, Melikşah zamanında Oğuz Türk-

leri'nin Anadolu'ya yayılma ve yerleşme hareketleri sürekli olarak genişledi. Artık bu toprakların yeni sahipleri Müslüman-Türkler'di. Malazgirt zaferi elbette ki sadece askerî ve siyasî niteliğinin ötesinde manalar taşımaktaydı. Anadolu bir bakıma bir "sel yatağı" idi ve burada iki medeniyet karşı karşıya geldi. İslam Orta Doğu ve Orta Asya'dan sonra neşvünema bulacağı yeni topraklara kavuştu. Bu durum, Müslüman Türkler'in ileriki zamanlarda Balkanlara ve Avrupa'ya da açılmaları anlamına geliyordu.

Türkler, Anadolu'da sadece askerî ve siyasî bir fetih hareketi gerçekleştirmediler. Çünkü cengâverlikleri, İslâm iman ve aksiyonuyla hem yeryüzünü hem gönülleri fethetmek şeklinde bir özelliğe bürünmüştü. Buna bağlı olarak bu fetih ordusu içerisinde askerlerle birlikte Ahmet Yesevî ocağının ışığını yeni topraklara ulaştırmakla görevli erenler de vardı. Bunların Anadolu insanların maddî ve manevî dünyasını ihya ve imar edici çalışmalar da gerçekleştirdiler. Meskun mahallerde kurdukları tekke ve zaviyeler, bu misyon çerçevesinde hizmet gören merkezler oldu.

Bu merkezlerde halka her anlamda hizmet noktasında çok önemli faaliyetler yapıldı. Bu temsil ve tebliğ tavrı öylesine müspet neticeler verdi ki bu bölgenin yerli halkı da bu yeni fatihleri çok sıcak karşıladı. Ortodoks kilisesinin baskısından usanan, vergilerin ağırlığından, sosyal ve ekonomik krizlerden ve bozuk yönetimden iyice bunalan Rum ve Ermeniler için, Anadolu'nun bu yeni sahipleri birer umut ve güven insanı oldular. Çünkü bunlar, ırk, dil, dil, kadın, erkek... ayrımı yapmadan herkese samimiyetle hizmet sunmaya gayret ettiler.

Ama bu durum, sadece halk için böyleydi. Siyasî ve askerî gücü elinde bulunduranlar böyle düşünmüyorlardı. Onlar için halklarının mutluluğu değil kendi ikbal ve saltanatlarının devamı önemliydi. Bu gaye ile yeni bir medeniyetin filizlenmeye başladığı bu topraklara güya burada yaşanan halklarının kurtuluşlarını temin maksadıyla Doğu Hıristiyanlığı için bir tehdit unsuru olarak gördükleri Türkler üzerine Haçlı seferleri düzenlediler.

Bu seferlerin üç tanesi Anadolu toprakları üzerinde cereyan etti. Diğerleri de Başta Kudüs olmak üzere diğer İslâm coğrafyalarına oldu. Bu durum da

gösterdi ki onların asıl niyeti bir toprak parçasını geri almak değil bir inanca, bir dünya görüşüne karşı savaşılmaktı.

Haçlılar, bu seferler sırasında askerî anlamda Anadolu'da aslında büyük başarılar elde edemediler ve burayı terk etmek zorunda kaldılar. Ama gerek Anadolu'da yapılan savaşlar sırasında gerekse diğerleri için Anadolu'yu bir geçiş yeri olarak kullanılırken bu topraklarda korkunç zulümler işlediler. Anadolu, her anlamda ciddi sıkıntılar yaşadı. Zira Haçlı ordusu sadece askerlerden meydana gelmiyordu. Pek çok maceraperest, hırsız, yankesici de bu seferlere katılmıştı. Dolayısıyla şehirleri yıktılar, eserleri tahrip ettiler, büyük katliamlar yaptılar. Hem de Hıristiyan, Müslüman, Mecusi ayırımı gözetmeden vahşi bir sel halinde Anadolu'ya sonsuz bir kışı yaşattılar. Geldiler, yıktılar, yıktılar, öldürdüler ve gittiler.

Geriye bıraktıkları tablo, bozulmuş bir devlet yapısı, yıkılmış evler, dağılmış bir topluluk, kırık gönüller, umutsuz yüzler oldu. Anadolu Selçuklu baharıyla filizini yeşillendirirken bu uzun süren kışla varlıkla yokluğun ince kader çizgine geldi.

Horasan Erenleri

"Anadolu'nun Türk vatani haline gelmesinde Türkistan'dan gelen
Ahmet Yesevi dervişlerinin önemli bir payı olmuştur."
Azmi BİLGİN

Yunus Emre'nin yaşadığı çağ, sûfilik hareketi bakımından da önemli bir zaman dilimidir. Çünkü daha önceki dönemde İmam-ı Gazali'nin Yunan felsefesinin etki alanını daraltmasıyla Anadolu'da başlayan tasavvufi canlılık¹ Moğol saldırılarının sebep olduğu göçmen hareketiyle bu yüzyılda daha da etkinlik kazandı.

Anadolu'ya gelen Ahmet Yesevî dervişleri, kimseye el açmayan, elinin emeği ile geçinen, toprağa, vatana, devlete ve dine bağlı, prensipli disiplinli örnek insanlardı. Bunlar, Anadolu insanına yaşama ve mücadele gücü verdiler. Halkın yıkılan maneviyatını yükselttiler.² Birlik ve beraberliğin sağlanmasında, dayanışma ve direnme gücünün artmasında müspet rol oynadılar. Öte yandan diğer dinlerin mensuplarına karşı da son derece müsamahalı davrandılar. Onları din değiştirmeye zorlamadılar. Bu insani davranışlarıyla Müslümanlığın Anadolu'da en ücra köşelere kadar yayılmasını ve benimsenmesini sağladılar.³

Halkın iman hayatı, cemiyet ve ekonomi nizamları ve ahlâk anlayışı üzerinde müessir olan bu sûfiler, geldikleri bölgelerde olduğu gibi Anadolu'da da tekke ve zaviyeler kurdular. Onların çabalarıyla hem iskân politikası başarıyla uygulanmış, hem savaşlar dîni bir muhteva kazanmış, bu durum da savaşlarda başarılı olmada önemli bir sebep teşkil etmişti. Özellikle Ahilik, iktisadî hayat üzerinde etkili olmuş, sanat ve ticaret hayatını geliştirmişti. Türk edebiyatı tekkeler çevresinde yeni bir kimlik kazanmıştı. İşte Yunus Emre de, Ahmet Yesevî dervişleriyle başlayan bu hareketin Anadolu'daki bütün bu farklılıkları hoşgörülle karşılayan çok önemli bir halkası olacaktır

Moğol zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelen bu erenler arasında Fahrüddin İraki, Necmedddin-i Dâye, Evhadüddin-i Kirmani, Sadreddin Konevî, Mu-hiddin Arabî, Ahi Evren, Hacı Bektaş, Bahaeddin Veled, oğlu Mevlâna gibi maneviyat büyükleri de bulunuyordu. Anadolu bu isimler sayesinde hem fikri anlamda hem de dil, kültür ve edebiyat sahasında bir canlılığa kavuştu. Halk, sûfilerin bu çalışmalarıyla kendini derleyip toparlayarak yeni bir yaşama üslubu kazandı. Birlik ve beraberlik yeniden tesis edildi.

Fakat, bu tablonun bir de öteki yüzü vardı. Anadolu'ya gelenlerin hepsi müspet bir anlayışta değildi. Ahmet Yesevî erenleri arasına Şamanist çizgi-lerini henüz kaybetmemiş olanlar da vardı. Bunlar, göç sırasında Suriye ve İran bölgesinde karşılaştıkları Batınî ve Haricî karakterli akımlardan da etkilendiler. Yine bunlar arasına katılarak bu zümre mensupları Anadolu'ya girdiler. Bunlar, Anadolu'dan Suriye'ye, Mısır'a, Hicaz'a kadar uzanan alan-da merkezler kurarak kendi kabulleri çerçevesinde temsilciler yetiştirerek halkı kendi taraflarına çekmeye çalışarak bu müspet tablonun içerisinde bir nifak unsuru oldular." ⁴

Bu gruplar, şehirlerden çok köylerde ve göçebeler arasında uygun bir zemin bularak halkın içinde bulunduğu sosyal, siyasî ve ekonomik sıkıntıları istis-mar ederek onları din'in kayıt ve külfetlerinden azade tutarak onlara tehli-keli bir hürriyet vaat edip halk tabakaları arasında bir fesat ortamı oluşturdular. Dinin zahiri hükümlerini küçümsediler. İslam inancını batıl yorumla-riyle sulandırmaya ve böylece din bağını zayıflatmaya çalıştılar. ⁵

Bir taraftan da bu topraklarda benimsenebilmek için bazı Sünnî tarikatlar-la kendi aralarında bir münasebet kurarak, Sünnî büyüklerinin menkıbele-rini kaynaklarına alarak onların ismi ardında bulanık bir anlayışı yaymayı başardılar. Hacı Bektaş, Geyikli Baba, Sarı Saltuk ve Ahi büyükleri, Batınî ve Haricîlerin bu çabalarıyla yanlış inanışların temsilcileri gibi gösterilmeye çalışıldı.

Bu grupların inançlar üzerindeki tahribatları siyasî olaylara da yansdı. Do-ğu ve Güneydoğu bölgesine yığılan Türkmenlerin içine düştükleri sıkıntı, kendileriyle ilgilenen birilerinin bulunmaması onları patlamaya hazır bir du-

ruma getirdi. Bu durumu kendi amaçları için kullanmak isteyen Baba İshak adlı yarı Şaman, yarı Müslüman bir Türkmen şeyhi peygamberliğini ilan ederek isyan çıkardı. Çıkan savaşta Baba İshak öldürüldü.

Hadise bununla bitmedi. Bu olay, biraz önce değindiğimiz Moğollar'ın Anadolu'ya girişlerini de kolaylaştıran bir gelişme oldu. Ayrıca uzun yıllar bu hareketin inançlar üzerinde olumsuz etkileri devam etti. Böylece Anadolu bu tür bir çatışmanın da yurdu oldu.

Selçuklu Türkleri bünyesindeki İslam dininin koruyucusu sayılabilecek Sünnî mutasavvıflar, Selçuklu devletinin çökmesiyle kendilerine uygun taraftar zümresini bulup en eski inanç sistemlerinden Kabalist, Budist, Ateşperestlik gibi inanışları yaymaya çalışan bu batıl tarikatların gelişmeleri önüne kısmen de olsa set çekmeye çalıştılar.⁶ Dolayısıyla Sünnî tasavvuf anlayışı bir taraftan kendi prensiplerini yaymaya çalışırken bir taraftan da bunlarla mücadele etmek durumunda kaldı.

Yunus Emre, işte böyle bir Anadolu'nun son birkaç yüzyılı içinde hem baharı hem kışı yaşayan, önemli olaylarla, sınavlarla karşılaşan Anadolu'nun Osmanlı öncesi, yeniden toparlanma eyleminin öncülerinden birisi olarak karşımıza çıkar.

Dolayısıyla bu dönem yıkılışla dirilişin bir arada yaşandığı ender bir dönemdir. Yunus Emre, böyle bir çağın yıkılışını dirilişe yönlendiren, manaya dayanarak çöküşü büyük bir uygarlığa dönüştürenlerin arasında hizmet eden mutasavvıf bir şair, bir gönül eri, bu topraklarda inşa edilen Türk-İslâm medeniyetinin kurucularından biridir.⁷

Yunus Emre, böyle bir sıfatla, tevhid(birlik) inanışının bir temsilcisi olarak "Anarşiden kurtulmak için birleşmek gerektiğini vurgulamış, otorite boşluğunun insanları helak edeceğini sezinlemiş ve Anadolu halkını Osman Bey'in otoritesinde birliği davet etmiştir."⁸ Dolayısıyla onun mücadelesini sadece bireysel bir olgunlaşma ve kurtuluş mücadelesi olarak görmek doğru olmayacaktır. O kendisiyle birlikte aynı ideallerin millet hatta bütün insanlık nezdinde de gerçekleşmesi için çalışan bir maneviyat önderidir.

- ¹ Beşir Ayvazoğlu, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri s. 588
² Ahmet Vehbi Ecer, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri s. 48
³ Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan sevgisi, s. 14
⁴ Umay Günay, Yunus Emre, Seçme Makaleler, s. 150
⁵ Mehmet Demirci, Yunus'ta İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 7
⁶ Abdurrahman Güzel, Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı s. 147
⁷ Umay Günay, Yunus Emre, Seçme Makaleler, s.150
⁸ Yusuf Ziya İnan, Doğa ve Din Yorumcusu Yunus Emre, s. 9

Diken İçinde Gül

*Cemâli zahir olsa tiz celâli yakalar anı
Nerde bir gül açılsa yanında bar ola peyda
Niyâzi-i MISRÎ*

Anadolu'nun yeni sahipleri olan Müslüman Türkler, Batı'nın açtığı her türlü maddî ve manevî yarayı bir an önce iyileştirmek ve bu topraklardaki misyonlarını kaldıkları yerden sürdürmek azmiyle toparlanma sürecine girdiler. Fakat, bu defa da Orta Asya'dan bir felaket bulutu üzerilerine gelmek üzereydi. Bunlar Moğollardı. Çünkü onlar, Orta Asya'daki Türk-İslâm devletlerini yıkıp yönlerini çoktan Anadolu'ya çevirmişlerdi.

Böylece Haçlı saldırılarıyla yıpranan ama yine de ayakta kalmayı başaran Anadolu Selçuklu devleti yeni bir felaketle karşı karşıya geldi. İlk zamanlarda diplomatik yollarla Anadolu'ya saldırıları geciktirilen Moğollar, Babaî isyanıyla bu devletin zayıf noktalarını görmekte gecikmediler. Moğolların Anadolu istilası böylece başlamış oldu.

Moğollar, önce o zaman için bir sınır şehri sayılabilecek olan Erzurum'u işgal ettiler. Tabi Moğol işgali aynı zamanda yıkım anlamına gelmekteydi. Öyle de oldu. Şehir ahalisi kılıçtan geçirildi. Şehir yağmalandı, yakılıp yıkıldı. Üstelik ciddi bir direnişle de karşılaşmadılar.

Bu durum, onların cesaretini daha da artırdı. Anadolu içlerine ilerlemeye başladılar. Sivas'ın Köseadağ mevkiinde otuz bin ordu ile Selçukluların karşısına dikildiler. Burada garip sayılabilecek hadise ise bu otuz bin kişilik Moğol ordusunun karşısında seksen bin kişilik bir Selçuklu ordusunun bulunmasıydı. Ama Haçlı seferleri Selçuklu ordusunu o kadar darmadağın etmişti ki bu orduyu basiretle sevk ve idare edecek kumandanlar yoktu. Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ise ehliyetsiz bir devlet adamıydı.

Bu iki olumsuzluk, Selçuklu ordusunun perişan olmasına yetti. Karşılarn-

daki bu engeli aşan Moğollar Sivas'a ardından Kayseri'ye geldiler. Karşılarında direnecek bir ordu kalmamış, Sultan çoktan Antalya'ya kaçmıştı. Başsız kalan ve mağlup olan ordu bundan sonra parçalanacak, Sultan'ın oğulları arasında taht mücadeleleri başlayacaktı.

Böylece 1243'deki bu Köseadağ yenilgisi sonun başlangıcı oldu.¹ Çekirge sürüleri gibi Anadolu topraklarında kolaylıkla ilerleyen Moğollar, buraları bir kasırga misali temelinden sarstılar. Selçuklar zamanında her biri birer ilim ve kültür merkezlerine dönen şehirleri yakıp yıktılar. Ne buldularsa yağmaladılar. Halkı kılıçtan geçirdiler. Anadolu'nun yönetimini ellerine aldılar.

Bu felaketin sonuçları çok ağır oldu. Devletin gücü zayıflayınca saltanat kavgalarının başlaması ardından bölünmeleri ve isyanları getirdi. Artık insanların insanlıktan çıkarak güçlünün zayıfı ezdiği bir dönem başladı. Ölüm ve zulüm boyutlarını genişletti. Halk, Moğol ordusunun giderlerini karşılaması için ağır vergilere bağlandı. Daha kötüsü ise bu yıllarda ortaya çıkan kıtlık felaketi oldu.

Bu olayların en yıkıcı tesirleri ise inançlar üzerinde görüldü. Ne yapacağını bilemeyen halk arayış içine girdi. Bu durumdan yararlanmak isteyen her türlü karanlık düşünce Anadolu'da insanları etkileyebilecek zemini bulmuş oldu. Maddî yaralar bir şekilde iyileştirebilirdi ama bu metafizik problem hepsinden de kötüydü. İşte Yunus gibi önderleri bekleyen görev, maddî ve manevî yıkımlarla iyice mahvolmuş bu kitlelere yeni bir iman ve yaşama gücü aşılardı.

Bu gücü aşılacak olanlar ise çoktan gelmeye başlamışlardı. Moğol zulmünden kaçanlar, ilk bakışta güvenlik sebebiyle Anadolu'ya göç ettiler. Zahirde görünen sebep bu idi. Oysa kader onları büyük bir göreve çoktan aday kalmıştı bile... Ahmet Yesevî ocağında yetişen bilginler ve sufiler, burada Haçlı ve Moğol saldırılarının açtığı yaraları saracak kutlu bir aksiyonun insanları olarak Anadolu'nun dört bir yanına açtıkları tekke ve zaviyelerle insanlara yeni bir umut kapısı aralayacaklardı.

Öte yandan Anadolu da kendi imkânları içerisinde zaten böyle bir ortamı çoktan hazırlamakla meşguldü. Daha XI. yüzyıldan itibaren Selçuklu Devleti tarafından her biri adeta yeniden inşa edilen şehirlerde çok canlı bir kültür ve sanat ortamı oluşmaya başlamıştı. İmam Gazali, iki medeniyetin kar-

şlaşmasında İslam anlayışını her türlü tahrifattan korumayı başararak Selçuklu çağında sağlam bir akidenin yaşamasını sağlayan eserleriyle kitlelere ciddi bir şuur kazandırmıştı. Yine Fahreddin Razi, Kadı Siraceddin gibi isimler İslam düşüncesinin büyük anıtları olarak Anadolu'nun fikri hayatına tesir sahibiydiler. Sanat da başta mimari ve musiki olmak üzere bu fikri oluşumlara paralel olarak bilhassa saray çevresinde çok gelişmişti.

Tabi ki burada esas olarak Yunus'u hazırlayan olarak şartları daha iyi anlayabilmek için Mevlâna'dan ve ondan önce İbni Arabî'den söz edilmelidir. Çünkü Yunus Emre'nin de savunucusu olduğu tevhid "birlik" fikrinin asıl mimarı Muhyiddin Arabî'dir. 1204 yılında Konya'ya gelen Muhyiddin Arabî bir süre Konya'da kalmış, ardından Malatya'ya geçmiş ve bu süre zarfında Vahdet-i Vücut anlayışının Anadolu'da yayılmasına ve benimsemesini sağlamıştır. Bu fikri, şiir ve musikinin imkânlarıyla birlikte geniş bir tesir sahasına çıkaran ise Mevlâna olmuştur.

Yunus, bu iki büyük ismin oluşturduğu bu zemin üzerinde aynı düşünce ve inanç zemininde yeni bir nefesi yüreklere üfleyen bir isimdir. Ama bu nefes o kadar güçlüdür ki ilk başta Mevlâna müridi gibi duran Yunus, tasavvufa getirdiği yorumlarla ve bunları söyleme üslubuyla Mevlâna'nın Türkçe söyleyen hali olur. "O yüzden Yunus'a Türkçe'de Mevlâna'yı yaşamış, Türk dilinde Mevlâna'yı şakımuş gönül eri, aşkın bülbülü dememizde bir sakınca yoktur."² Tabi, bu yorumu Yunus'u Mevlâna'nın bir taklitçisi anlamında anlamamak gerekir. İkisinin dayandıkları düşünce zemini aynıdır, değilse söyleyiş ve yorum tarzları elbette kendilerine göredir.

Mevlâna ve Yunus iki "muazzam şahika" olarak tasavvuf haritasındaki yerlerini bu şekilde alırlarken Anadolu'da istilanın yol açtığı "inhitat" yeni bir sürece girer. Beylikler devrinin hemen akabinde Osmanlı beyliği etrafında gerçekleşen birleşme Yunus'un ta başından beri düşlediği ve gerçekleştirmek için diyar diyar gezerek halka yaymak ve benimsetmek istediği idealin artık gerçeğe dönüşmesi vakti gelmiş olur. Yani Niyazi-i Mısri'nin ifade ettiği "gül içinde diken" zuhurundan sonra hikmet başka bir şekilde tecelli eder ve "diken içinde gül" açar.

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, Hayatı, Sanatı, Eserleri, s. 5

² Mehmet Önder, Millî Kültür Dergisi, sayı 80, s. 19

İKİNCİ BÖLÜM

Yunus Emre'nin Hayatı

Yunus Emre, 1240'ta doğdu. Sarıköylü'dür. İyi bir tahsil gördüğü şiirlerinden anlaşılmaktadır. Medrese tahsilinden sonra tasavvuf yoluna girdi. Tabduk Emre'ye mürit oldu. Anadolu'nun birçok illerini, Suriye'yi ve Azerbaycan'ı dolaştı. 1320 yılında 82 yaşında iken vefat etti. Mezarı Sarıköy'dedir.

Abdülbaki GÖLPINARLI

Yunusdurur Benim Adım

*Yunus'durur benim adım, gün geçtikçe artar odum
İki cibanda maksudum, Bana seni gerek seni
Yunus Emre*

Anadolu'nun karanlık çağında "diken içinde açan gül"lerin en ihtişamlı fakat bir o kadar de sade olanı Yunus'tur. Bu sade dervişin hayatı tam bir "masal güzelliği" taşır. Gerçekten de Yunus'un hayatı tam bir masaldır. Tabii, sade ve güzel bir masal... Ama bu masal Tanpınar'a göre daha Yunus'un adından başlar.¹

Yunus'un adının Ahmet Hamdi Tanpınar gibi bir edebiyat adamını bu kadar derin düşüncelere sevk etmesi boşuna değil elbette..Çünkü çilenin soylu macerasını yaşamış bir Yunus daha biliyoruz. O da Yunus peygamberdir ve onun macerasıyla bizim Derviş Yunus'un macerası daha isimlerinden başlayarak çarpıcı benzerlikler taşımaktadır.

Tanpınar'a göre Yunus, Anadolu'da bu ismi taşıyan ilk sufidir. Üstelik bu isim onun doğduğunda kendine verilen ismi değildir. Yunus, sonradan Yunus peygamberin isminden mülhem olarak bu ismi benimsemiştir.

Yunus'un çeşitli münasebetler düşürerek Divan'ında pek çok peygamberin isminden doğrudan yahut telmih yoluyla bahsettiğini biliyoruz. Peki, neden başka bir peygamberin ismini değil de Yunus ismini benimsemiştir? Tanpınar, bu durumu ikisinin benzerlikler taşıyan şahsi maceralarına bağlar. Ona göre bu benzer macera "karanlığın yuttuğu ve sonradan karanlıktan dönen ışığa çıkan" insanın macerasıdır.

Bilindiği gibi Yunus peygamber, putperest bir kavme elçi olarak gönderilir. Fakat kavmi onu dinlemez. O da bir an için nefesine kapılarak bir gemiye biner. Denize atılır. Onu bir balık yutar. Bu karanlık ortamda içine döner. Nef-

sinin kendisine oynadığı son oyunu fark ederek tövbe edip pişmanlık gözyaşları döker. Sonunda İlahi af gerçekleşir. Balık onu bir karaya bırakır. Karanlık safha biter ve aydınlığa ulaşır.

Yunus, bu olayı elbette bilmektedir:

*Balık karnında yatan, deryaları seyreden
Kabak kökün yaslanan, Yunus Peygamber yatur*²

*Denizde hakâyıklar cevân urur balıklar
Yunus deniz mevcine taldum talmadum dime*

şeklindeki söyleyişleri bu macerayı içselleştirdiğini göstermektedir. Çünkü Yunus da şeyhinin "Sen hâlâ dünya kokuyorsun..." sözü üzerine gizlice dergâhı terk edip dağlara düşmüş yani "karanlık bir safha"ya girmiştir. Bundan sonraki çilesi ise Yunus peygamberin yaşadıklarından farksızdır. Dergâhtan ayrılması, onu derin üzüntülere salar. O da pişmanlık gözyaşları döker. Sonunda oraya döner. Şeyhinin onu "Bizim Yunus mu?" diye karşılaması ise bağışlandığının bir ifadesidir.

Yeniden Tanpınar'a dönecek olursak Yunus'un "Tabduk Emre'ye intisabı, dergâhında kalışı, oradan ayrılışı, tekrar gelişi ve nihayet izin alıp insanlar arasında bu defa irşat için yeniden girmesi, bütün bu kaybolma, kapanma, yeniden ve başka bir hüviyetle doğma hikayesi, hep bu adım etrafında toplanabilecek vakıalardır."

Tanpınar, sözün sonunu şöyle bağlar: "Çok muhtemeldir ki Yunus bu adı seçmiş olsun. Yahut da bu tesadüf bütün hayatına istikamet versin. Ben yine Peygamber Yunus'un balığın karnına coşkun bir fırtına yüzünden düştüğünü göz önünde tutarak birinci şıkka ihtimal veriyorum."³

Tanpınar, buradan daha ilginç bir sonuca daha ulaşır. Ona göre "Fırtınanın yerini burada Moğol istilasının hakiki bir cehennem yaptığı, doğduğu bu XI-II. Asır ortası tutar."⁴

Gerçek böyle yahut değil. Ama Tanpınar'ın bu yorumu, üzerinde dikkatle

durulmaya değer bir özellik taşıyor. Eğer öyle olmasaydı;

*Ben bu sûretten ilerü adum Yunus degül iken
Ben olıdum ol ben idüim bu 'ışkır sunandıydum*

ya da

*Adumı Yunus dakdum sırrum 'âleme çakdum
Levh ü kalemden öndin dilde söylenen benem*

şeklindeki mısralarını nasıl anlayabilecektik ki?

Varlık önünde yokluk elbisesi giymeden bu yolda menzil alınmayacağı düşünülduğünde Yunus'un kendi maddî varlığını ismi dâhil terk ettiğini, bütün isim ve suretlerden geçip birlik denizine girdiğini mutlak varlık karşısında söyle demesi de bu yorumu güçlendiren bir ayrıntı olarak görülemez mi?

*Yunus bu cismüm adıdır cisim anun bünyâdıdır
Adum eger sorarsan bilgil câna cânân benem*

Tanpınar, iki Yunus arasında bu karşılaştırmayı yaparken peygamberlerin ve ermişlerin kemal yolundaki maceralarından elbette haberdardır. Peygamberler de dervişler de bu anlamda ortak bir kaderi yaşarlar. Onlar "Mânâ erleri" olarak "ipek böceği"ne benzerler. Onların da bir "koza dönemi" vardır. Arif Nihat Asya'nın da belirttiği gibi "Yunus peygamber, bu dönemi balığın karnında, Yunus Emre de Tabduk'un kapısında ve yollarda" geçirmiştir.⁵

¹Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s. 140

²"Onu balık yutmuştu(...)Sonunda o hasta bir durmadayken çıplak bir yere(sahile) attık. Ve üzerine sık geniş yaprakla(kabağa benzer) türden bir ağaç bitirdik." Kuran-ı Kerim, Saffat suresi, ayet no: 142-145-146

³Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s.141

⁴Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s.141

⁵Arif Nihat Asya, Yunus Emre, Türk Yurdu Yunus Emre Özel sayısı, s. 49-50

Bizim Yunus

*İlk adum Yûnus'ıdı adımı 'âşık dakdum
Terk idüm ud u edeb şöyle baber bırakdum
Yunus Emre*

Yunus Emre'nin şiirlerinde en çok "Yunus" isminin kullandığı görülür. Dolayısıyla ister doğduğunda konulsun isterse kendisi sonradan benimsesin onun adı:

*Yunus, seniün işbu sözüün âlemlere destan ola
Yunus seni seveliden beşâret oldı cânına...*

*Yunus çağırurlar adum gün geçtikçe artar od'um
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni*

gibi beyitlerinde de söylediği gibi "Yunus" olmalıdır. Zaten bütün kaynaklarda da bu isimle anılmaktadır.

Yunus'un şiirlerine bakıldığında adı ile ilgili çok farklı söyleyişlerle de karşılaşılır. Bu, son derece anlaşılır bir durumdur. Zira tasavvuf literatüründe bir sûfiyi ve onun hallerini ifade edebilecek Âşık, Garip, Miskin, Derviş, Bîçâre..." gibi çok sayıda kelime bulunmaktadır ve bunların her biri dervişin çeşitli hallerini açıklayacak ipuçlarıdır. Dolayısıyla bütün bunları zamanla "Yunus" isminin önüne ve sonuna eklenmiş sıfatlar şeklinde görmek gerekir.

Bu isimlerden en yaygın olanı ise "Yunus Emre"dir. Hemen bütün eski kaynaklar, Bektaşî Velâyetnamesi, Nefahat ve Şakayık Tercümeleri, Âşık Çelebi Tezkiresi'nde ondan bu isimle yani "Yunus Emre" bazen de "Yunus Emrem", "Emrem Yunus" olarak söz ederler.

"Emre" sıfatı da Bedri Noyan'ın da belirttiği gibi muhtemelen bu kelimenin "âşık, seven, dost, kardeş, şair" şeklindeki anlamlarından hareketle verilmiş olmalıdır.¹ Ama bu anlamlardan hangisini ele alırsak alalım hepsi de Yunus gerçeğini ifade etmek için son derece uygun sıfatlardır.

"Garip" kelimesi de Yunus'un çokça kullandığı sıfatlardandır. Bu adlandırma ona menkıbelerde de görüldüğü dervişlik yoluna girmeden önce de verilmiş olmalıdır. Burada muhtemelen dünyaya, dünya işlerine düşkün olmayışı, şiirle meşguliyeti gibi sebepler söz konusudur. Yani o derviş olmadan önce de bir derviş psikolojisi içinde yaşayan bir insandı. Dervişlik yoluna girdikten sonra ise bu sıfat onun durumunu çok iyi yansıtacak bir özelliğe sahiptir. Çünkü, dervişler dünyayı gurbet bilen bir anlayışın insanıdır. Tasavvufa göre insanın asıl vatanı ruhlar âlemidir. Bu dünya bir gurbet, burada olanlar da gariptir. Ayrıca bu kelimeyi sadece bu anlamla sınırlandırma-yıp "halinden anlamayan, duygu ve düşüncelerine yabancı kalan kimseler arasında bulunan kimse, cahiller arasında âlim, fasıklar arasında takva sahibi kimse" manalarında da düşündüğümüzde "gariplik" sıfatının Yunus'a çok yakıştığını görebiliriz.

Gariplik der demez aklımıza elbette "miskinlik" de gelmelidir. Çünkü garip-lerin halini en iyi ifade edecek sıfat miskinliktir. Yunus, bu sıfatı da sıkça kullanır. Bir tasavvuf terimi olan miskin kelimesi "Mahviyet sahibi" bir dervişliği ifade eder ki Yunus için son derece uygun bir sıfattır. Kelimenin "Zavallı, çaresiz, hor ve hakir görülen kimse" şeklindeki anlamları da asla olumsuzluk içermez. Aksine bu kelime Tirmizi'nin naklettiği "Allah'ım, beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve miskinler zümresine haşret..." hadisine göre arzu edilen bir sıfatı ifade eder. Kelimeye sonradan yüklenen "Tembel elinden iş gelmez kimse..." şeklindeki manaları bizi yanıltmamalıdır. Çünkü sufilikte miskinlik, arzu edilen bir haldir ve dervişliğin şanındandır, onun ifadesiyle miskinlik derviş olan kişinin asıl sermayesidir.

Yunus Emre garip ve miskin olmadan önce elbette ki "âşık"tır.. Çünkü aşka düşmeden bu halleri kuşanmak mümkün olmaz. Yunus, bir aşk insanı olarak aşkı hayatının merkezindeki mesele haline getirmiş, bu kavramı içselleştirmiş olduğundan onun gibi birini ifade edebilecek en kapsamlı söz-

cük âşık olabilir. Zaten Bursalı Yunus'a ait olduğu söylene de şu mısra bu seçimin de çok bilinçli yapıldığını gösterir.

*İlk adum Yûnus'ıdı adımı 'âşık dakdum
Terk itdüm ud u edeb şöyle haber bırakdum*

Yunus'un kullandığı sıfatlardan biri de "derviş" sıfatıdır. "Derviş Yunus sen dahi tur ırte namazına." Şeklindeki mısralarda geçen derviş kelimesinin "dillemek, dilenci" şeklindeki sözlük anlamı bizi yanıltmamalıdır. Önemli olan terimsel anlamıdır. Dervişlik tasavvuf literatürde "mutasavvıf, mürid, müntesip, fakir" anlamlarına gelir ki bu manalarıyla Yunus'u en iyi ifade edebilecek sıfatlardan biridir. Zira o, Tabduk Emre'ye mürid olmuş, onun yoluna intisap etmiş, varlık elbisesini üstünden sıyrarak fakirliği benimsemiştir.

Yunus Emre'den halk arasında yukarıda belirttiğimiz sıfatların dışında "Bizim Yunus", "Koca Yunus", tarikat çevrelerinde "Yunus Baba", "Yunus Dede", "Yunus Can..." şeklinde de bahsedildiğini bilmekteyiz. Şüphesiz ki bu sıfat çokluğu hem Yunus'un zengin kişilik yapısını hem de ona halkın bakış tarzını yansıtmaktadır. Mesela "baba" sıfatı yine terim anlamıyla "şeyh, mürşid" anlamlarına gelir ki Yunus, Tabduk Emre dergâhındaki çilesinden, oluş sürecinden sonra bir "şeyh, mürşid" olarak da görülmüştür. Mesela Cahit Öztelli onu:

*Şeyh Yunus vergil salâ
Gidelim doğru yola
Lâyık isen gel bile
Vallah dîdâr göresi*

Gibi mısralarından yola çıkarak böyle birisi olarak görür ve görüşüne kanıt olarak Şikari tarihinde "Şeyh Yunus" olarak anılmasını gösterir.²

Yine Baba sıfatının Bektaşî çevrelerinde tarikat şeyhlerine verilen bir isim olduğu düşünülecek olunursa Yunus'un Bektaşilerce ne denli bir kabullenmeye konu olduğu ortaya çıkar. Ama bunu sadece Bektaşilik'teki durumla da sınırlandırmamak gerekir. Zira "Baba" kelimesi, bütün tarikatlarda in-

nı ruhen ve manen geliştirenler için de bir sıfat olarak kullanılmaktadır.

"Dede"lik de aynı şekildedir. Mevlevî tarikatında bu kelime bir mertebe adıdır. Mevleviler, dervişliğe ikrar vermiş, dergâhta hizmet görerek bin bir gün çilesini doldurmuş dervişlere bu adı verirler. Yine dedelik de sadece Bektaşilik ve Mevleviliğe özgü bir kavram olmayıp Melamilik, Alevilik gibi tarikatlarda da kullanılmaktadır. "Can Yunus" söyleşi de yine Mevlevilikte derviş anlamına gelen bir söyleyiştir. Bu durum da Yunus'un bütün tarikatlarca nasıl benimsenmiş olduğunu göstermektedir.

Yunus'un şiirlerinde ayrıca Yunus ismiyle birlikte "Günahlı", "Bî-çâre", "Ümmî", "Za'if", "Bed-nâm", "Mecnun" gibi sıfatların da kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar da yine bir dervişin muhtelif hallerini ifade eden söyleyişler olarak görülmelidir.

Bir sufinin zengin iç dünyasını ve yaşadığı halleri anlatmak için elbette çok daha fazla kelime bulunabilir. Nitekim Yunus'un Divan'ında bu isim ve sıfatlarla birlikte onları da görmek mümkündür. Ama hangi sıfatı ele alırsak alalım bize sadece bir fotoğraf sunmaktadır. Bu yüzden Yunus, hepsinden önce ve sonra "Bizim Yunus"tur. Çünkü bu söyleyişin içinde saydığımız ve sayamadığımız bütün isim ve sıfatları bulmak mümkündür.

¹ Bedri Noyan, Yunus İmre Üzerine, Türk Yurdu, Yunus Emre Özel sayısı, s. 106

² Cahit Öztelli, Yunus Emre, s. 46

Hayat ve Eser

"Şunu bilelim ki Yunus Emre bir efsane değildir.
Taribi bir kişiliktir."
Hüseyin HATEMİ

Anadolu halkı, Yunus'u yaşadığı asırdan bu yana öylesine benimsedi, öylesine yüreğine aldı ki hiç kimse ona ait belgelere dayalı bir biyografiye ihtiyaç duymadı. Hayatını eserinden, söylediklerinden ibaret gördü ve onu her zamanda ve mekânda şiiirleriyle yaşattı. Kendi sözcüsü, kendi ruhunun tercümanı olarak kabul etti.

Çünkü bir eser, eğer hem estetik hem içerik olarak okur yüreğinde karşılık bulan, okurun kendisiyle bütünleşebildiği bir eser ise her zaman, şairin hayatının önünde durur. Hatta Yunus örneğinde olduğu gibi zamanla şairin adını bile unutturur. Geriye kalan ve bizim için önemli olan artık eserin kendisidir. Kim yazmış, ne zaman yazmış şeklindeki diğer biyografik malumat fazlaca önem taşımaz. Bu durum, elbette şairin aleyhine değildir. Aksine lehinde bir durumdur. Çünkü böyle eserler, insanla bütünleşebilen, onunla gönül bağı kurabilen, her çağda tazeliğini, canlılığını ve önemini koruyabilen eserlerdir.

Yunus için de durum aynı olmuştur. O'nun şiiiri de hayatını arka plana atmış, hatta unutturmuştur. İnsanlar için "Şol cennetin ırmakları" yahut "Bir garip ölmüş diyeler..." dizeleriyle başlayan onca Yunus şiiirinde sadece şiiirin kendisi ve sadece şairinin adının Yunus olması önemli olmuştur.

Dolayısıyla Yunus Emre çağlar boyunca hayatı hakkındaki bilgilerle değil şiiirleriyle yaşamıştır. Bu durum tabii ki onun hakkında biyografik hiç bir malumatın olmadığı anlamına da gelmemektedir. Halk, şiiirleriyle yaşattığı Yunus'a menkıbevi bir hayat hikâyesi de oluşturmuştur.

Yazılı kaynaklara dayanmayan bu hikâye Yunus gerçeğini ne kadar yansıtır?

İlim ehli ilk bakışta bu soruya olumlu cevap vermese de menkıbelere dikkatli bir bakış, onlardan gerçek olmasa bile gerçeğe yakın bir hikâyeyi mutlaka çıkaracaktır.

Her destanda hiçbir hakikat payının olmadığını kim söyleyebilir ki? Çünkü destan ve menkıbelerde gönül gözüyle çizilen bir portre vardır. Ama bir gerçeğe dayalı olmadan böyle bir çizim gerçekleşemez. Demek ki efsanenin örtüsü kaldırıldığında görünen şey gerçeğin kendisi olacaktır.

Öte yandan halk, menkıbeyle sevdiği şahsa her an yeni bir biçim verir. Bu biçimlendirme sözü edilen kişiyi her dem canlı tutar. O kişi Yunus'un da söylediği gibi "Her dem yeniden doğar" Dolayısıyla menkıbe bilgileri nesnel bilgiler gibi zamanla bayatlamazlar.¹ Yunus Emre için anlatılabilen menkıbeler de böyle bir özellik taşırlar.

Yunus Emre'yle ilgili menkıbelerin asıl önemli kaynağı ise "Menâkıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli"dir.² Bektaşî velâyetnameleri arasında önemli bir yer tutan bu eser, Yunus hakkında söz söyleyenlerin dayandıkları ilk önemli kaynaktır.

Yunus'la ilgili menkıbelere farklı kaynaklarda da rastlanır. XVI. asırda yaşayan Mehmet Üftâde (ölm. 1580) bu menkıbelerden bazılarını anlatmış, bunları dervişî-sonra postnişini- Aziz Mahmud Hüdayî "Vâkât" adıyla Arapça bir eserde derlemiştir. Yine Mevlevîlik kültüründe de Yunus'a ait kimi menkıbeler vardır. Ayrıca Yunus'un makamının bulunduğu hemen her bölgede yöresel olarak anlatılabilen Yunus menkıbeleri de mevcuttur. Bütün bunlar, Yunus Emre'nin "Vilâyet-nâme" deki menakıbını tamamlayıcı nitelikte görülebilir. Gerçi aralarında kimi önemli farklılıklar da yok değildir. Yani menkıbeler, kaynaklara göre kısmi değişikliklere de uğramışlardır. Fakat bu durum onların özünü değiştirmez. Hepsi Yunus'un hayat çizgisini vermesi açısından önem taşıyan metinlerdir.

Burada bu menkıbelerdeki bir handikaba da dikkat çekmek gerekiyor. O da şudur: Menakıb-nâme'ye alınan kişi o zümrenin bir mensubu olarak resmedilmektedir. Yunus'un Bektaşî, Halvetî yahut Mevlevî bir sûfi olarak görülmesi böyle bir tutumun bir sonucudur. Nitekim aynı durumu Yunus'un mezarının bulunduğu yer konusunda da görmekteyiz. Anadolu'da hatta Anado-

lu dışında halk, Yunus'u kendi bölgelerinde yaşamış ve ölmüş biri olarak ona mezar ve makamlar ihdas etmiştir. Bu da anlaşılır bir durumdur. Böylesine sevilen bir isme sahiplenme duygusu insanoğlu için doğal karşılanmalıdır.

Öte yandan Yunus Emre'nin biyografisi tamamen meçhulümüz de değildir. Mesela çağdaşı sayabileceğimiz Âşık Paşa Garipnâmesinde ondan bahsetmiş, yine Ahmet Eflaki, Ahmet Dede, sonraki zamanlarda Aziz Mahmut Hüdayi, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi gibi mutasavvıflar ve tarihçiler kısa da olsa onun hakkında bilgi vermişlerdir. Ama şu da bir gerçektir ki Osmanlı tezkirecileri, tarihçilerin ve mutasavvıfların aksine Yunus'a yer vermemişlerdir. Bu sade yaşayışlı samimi derviş, onlar tarafından bir şair olarak ne yazık ki görülmemiştir. Tasavvuf, divan şiirinin de beslediği bir kaynak olmasına rağmen, İran tesirli bir edebiyat olması dolayısıyla Yunus'a kapılarını açmamış ama bunun faturasını da çok ağır ödemiştir. Zira bugün Yunus, dili ve üslubuyla hâlâ yürekler titretirken Divan şairleri sözlüksüz okunamaz hale gelmişlerdir.

Yunus'la ilgili ciddi araştırmalar ise, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet devrinde yapılmıştır. Bu durum elbette bir millî bir kimlik arayışında tarihî temeller bulma ve biyografinin edebiyat tarihi açısından daha önemli görülmesiyle ilgili bir anlayışın sonucu olarak gerçekleşmiştir. Rıza Tevfik, bu anlamda ilk önemli isimdir. Fakat, bilimsel nitelikli ilk ve hâlâ da önemini koruyan çalışma "Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar" adıyla M. Fuat Köprülü tarafından yapılmıştır. Köprülü'nün açtığı bu yolda Yunus Emre; bilim adamları, aydınlar ve sanatçılar katında büyük ilgi uyandırmış, daha sonra Abdülbaki Gölpınarlı, Burhan Toprak gibi isimlerle Yunus'un hayatı büyük ölçüde aydınlanmıştır. Yani kimi yönleri hâlâ tartışmalı da olsa "Bizim Yunus"un kim ve nereli olduğu, nerede doğduğu, nerede vefat ettiği, tasavvufi hayatı gibi konular bugün için artık meçhulümüz değildir. Zaten bütün bunlar meçhul olsa bile ortada eseri vardır. Yunus, belki de hayatının somut çizgileriyle değil de eseriyle yaşamak istediği için hayatı hakkında yazılı hiçbir bilgi bırakmazken eserleri için böyle davranmamıştır. "Divan"ı her ne kadar sonradan tanzim edilmiş hissi verse bile olgunluk çağı eseri olan "Risalet-el Nushiye"si bizzat kendi kaleminden çıkmıştır. Yani o da bir bakıma halkın temayülüne uygun davranmış, yazılı bir biyografiyle halkla arasına bir mesafe koymak yerine şiirleriyle onların arasında ve gönlünde olmayı, böyle yaşamayı tercih etmiştir.

¹ A.Turan Oflazoğlu, Menkabelerde Yunus, Uluslar Arası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 545

² Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, s.47 vd.

Sarıköylü Yunus

"Yunus, şüphesiz Sakarya kıyılarında doğdu."
Abmet Hamdi TANPINAR

Yunus Emre, kendisinin düzenlediği Risalet-el Nushiyye isimli eserinin sonlarına doğru "tarih yidi yüz yidi idi..." diyerek eserinin tamamlanış tarihini belirtir. Bu durum Adnan Erzi'nin İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki bulduğu eski bir mecmuadaki "Vefat-ı Yunus Emre, Sene 720, Müddet-i ömr 82," şeklindeki kayıtlarla da desteklenince bu konuda müşterek bir kanaat oluşmuştur. Buna göre Yunus Emre'nin vefat tarihi h.720'dir. Bu da Miladi 1320-1321'e tekabül ettiği göre doğum tarihi de 1240-1241 olmalıdır.¹

Yine Yunus'un şiirlerinde Mevlâna, Geyikli Baba, Ahmet Fakih gibi çağdaşı sûfilerden bahsetmiş olması da Yunus'la ilgili bu tarihlerin doğru olduğuna bir delil olarak gösterilebilir. Çünkü bu isimlerin yaşadıkları yüzyıla ait kesin bilgiler vardır. Mesela Mevlâna 1207 yılında doğmuş ve 1273'te vefat etmiştir. Yunus, bu durumda Mevlâna öldüğünde 33-34 yaşında olmaktadır ki bu durum ikisin çağdaş olduklarını gösterir. Yine menkıbelere göre görüşükleri söylenen Hacı Bektaş-ı Veli 1270 yılında vefat etmiştir. Yunus, bu tarihte ise 30 yaşındadır.

Yunus'un doğum ve ölüm tarihi meselesi tartışmalara fazla konu olmaz; ama nerede doğduğu meselesi çok tartışılan bir konudur. Menkıbe, Yunus'u bir kıtlık yılında Sarıköy'den kaldırıp Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş dergâhına götürür. Buna göre Yunus, bir Sakarya çocuğudur ve Sarıköylü'dür ve burada doğmuştur.

Menkıbedeki bu bilgi sonradan tarihî kayıtlarla da doğrulanmıştır. Mesela Lamiî Çelebi, Nefahat tercümesinde Yunus Emre'nin doğduğu yerin "Kütahya suyunun Sakarya suyuna karıştığı yerin yakınlarında bir yer olduğunu"² söyleyerek Sarıköy'ü işaret eder.

Sivrihisarlı Baba Yusuf'un Kitab-ı Mahbub-i Mahbub'unda da;

*Azizlermiş hususa Yunus Emre
İdermiş zühd ü uzlet uyup emre
Bu yirdedir bu zümrenin mezarı
Müşerref eylemiştir diyarı*

Diyerek Yunus'un Sivrihisarlı oluşunu belirtir. ³

Yine Şakayık-ı Numaniye'de "Sakarya adı verilen nehre yakın bir karyede doğmuştu" denmektedir. ⁴

Bütün bunları değerlendiren Fuat Köprülü de "Yunus Emre XIII. Asrın son yarısında Sivrihisar civarında, yahut Bolu mülhekatından Sakarya suyu civarındaki karyelerden birinde yetişmiş bir Türkmen köylüsüydü." Şeklindeki Lamii Çelebi'nin verdiği bilgiye itibar ederek Yunus'un doğum yerini Sarıköy olarak belirtir. ⁵

Sonraki araştırmacılar da Köprülü'nün bu tespitini genellikle benimseyerek Yunus'u Sarıköylü kabul ederler. Mesela Köprülü'den sonra Yunus Emre hakkında çok önemli çalışmalar yapan Abdülbaki Gölpınarlı da bu bilgiyi teyit eder. O da " Yunus ve şeyhi Tabduk Emre, Sakarya havzasında yaşamışlardır. Bu bakımdan onun Sarıköylü olduğunu kabul etmemiz gerekir." ⁶ Görüşündedir. ⁷

Fakat mesele burada bitmez. Yunus, daha sonra başta Karaman olmak üzere Aksaray, Kırşehir, Afyon, Manisa, Erzurum gibi pek çok şehirde yaşamış ve mezarı yahut makamı olan bir insan durumuna getirilir. Yöresel gayretkeşliklerle ilgili olan bu tavır, bölgede içinde Yunus kelimesi geçen kimi belgelerle de desteklenmeye çalışılır.

Bu durumu bir ölçüde anlayışla karşılamakla birlikte bunun gereksiz bir çaba olduğunu da söylemek gerekiyor. Zira bizim için Yunus'un nereli olduğu değil ne söylediği önem taşımalıdır. İhtiyacımız olan bilgi budur. Yunus, bunu önemli görseydi hayatını meçhuller perdesi altına gizlenemez, şiirlerini

topladığı mecmualara biyografik bilgiler de koyardı. Ama o öyle yapmadı. Fani varlığından soyunup manasıyla bilinir olmayı istedi. Çünkü, o asla bir bölgeye hapsedilecek insanlardan değildi. Evrensel bir sesi vardı. Bu ses, bir bölgenin değil bütün insanlığın ihtiyaç duyduğu bir sestir.

Yine de bu meselenin önemli olduğu söyleniyorsa o zaman tarihin tanıklığına güvenmek gerekir. Buna göre Yunus, Sarıköylü'dür. Diğer rivayetlere gelince; bunların en kuvvetlilerinden biri sayılan Karaman rivayeti bile ne kadar zorlama bir rivayettir.

Bu yaklaşımın ilk önemli ismi İbrahim Hakkı Konyalı'dır. Bu konudaki bir yazısında: "Yunus Emre, boyu soppu belli olan bir insandır. Horasan'dan göçmüş ve Karaman'a yerleşmiş hatta kendi adına bir köy kurmuş olan Hacı İsmail ailesine mensuptur. Babası ve oğlu da büyük dedesi olan bu zatın adını taşımaktadırlar. Burada Yunus Emre Kirişçi Baba namıyla bilinmektedir. Debbaglar çarşısında bir dükkanı, değirmenleri, geniş arazileri, hayvan sürüleri mevcuttur. Kendi adına bir cami ve zaviye yaptırmıştır. Dini tebliği ve irşadı seven bir hayır sahibidir. Dolayısıyla menkıbenin anlattığı gibi yoksul biri değildir." ⁸

Demekte ve bu görüş sayıları az olmakla birlikte başka ilim adamları da tarafından da paylaşılmaktadır. ⁹ Mesela Cahit Öztelli de Yunus'un Karamanlı zengin bir şeyh olduğunu ileri sürmektedir. ¹⁰

Konyalı ve Öztelli bütün bu tezlerini vakıf kayıtlarına dayandırmaktadırlar. Bu tür kayıtların olduğu elbette bir gerçektir. Ama burada sözü edilen Yunus, Bizim Yunus mu? Mesele buradadır. Çünkü her iki bilim adamının çizdiği portre zengin, hayırsever bir şeyh portresidir. Böyle birinin asırlar boyunca halk arasında sevilip benimsenen yoksul, garip, miskin bir derviş Yunus portresiyle uyuşmayacağı ortadadır. Hüseyin Hatemi de bu duruma dikkat çekerek sözü edilen kişinin Yunus Emre değil İsmail Emre yahut Said Emre isimli zatlar olabileceğini belirterek " Sarıköy'deki Yunus ile Karaman'daki Yunus'u birleştirme gayretleri doğru değildir." ¹¹ der.

Sûfilik geleneğini bilenler, dükkanları, değirmenleri, geniş arazileri, hayvan

sürüleri olan, kendi adına camii ve zaviyesi olan böyle bir Yunus'la "Bizim Yunus" dediğimiz dünya metana gözünün ucuyla bile bakmayan, ömrü gayesi uğrunda tebliğ gezileriyle geçen yoksul Derviş Yunus arasında nasıl bir benzerlik kurabilirler ki...Hele ki bu Yunus, Karamanoğulları'nın siyasal hayatına ve kavgalarına karışan, Alaeddin Bey'in tahttan indirilmesinde parmağı olan bir Yunus ise...Böyle bir yorum, Yunus'u hiç anlamamak ve tanımamak olur.

Bu Yunus, olsa olsa dindar, hayır sahibi ama aynı zamanda sahibi olduğu malı mülkü korumak adına sarayla işbirliği yapan bir bey olabilir. Hele "bizim Yunus"un milli birlik noktasındaki tavrı dikkate alındığında siyasi meselelere karışması hiçbir zaman onun bu tavrıyla bağdaşacak bir durum değildir. "Yunus Emre, Anadolu'yu kavga değil sevgi yurdu yapmak istemiştir."¹²

Aslında bu tezleri sürenler de son noktada yine de bir Sarıköy gerçeğini benimsemek durumunda kalmaktadırlar. Onlara göre Yunus'un mezarının Sarıköy'de olması onun buraya gömülmek istemesiyle ilgilidir. Buna göre hükümet devirme olayından sonra Yunus'un naaşı Karamandaki zaviyesine gömülmüş, daha sonra siyasi hava yatışınca oğulları tarafından kemikleri alınarak Sarıköy'e götürülmüştür. Bu durumu muhtemelen Yunus'un bir vasiyeti olarak söylenmesi ve Karaman'daki mezarının bu olaya bağlanması karısında insan söyleyecek söz bulmakta zorlanıyor. Zira, Karaman'da doğup büyüyen ve burada vefat eden biri niye Sarıköy'e gömülmek istesin ki...

Diğer yerlere ait iddiaların ise ciddi hiçbir belgeye dayanmadığını biliyoruz. Dolayısıyla bu tartışmaların artık sona ermesi gerektiğini belirterek tarihin tanıklığında Yunus'un "Sarıköy'lü" olduğunu bir kez daha belirtmek istiyoruz. Bu konuda belge ve bilgi arayanlar Halim Baki Kunter'in Eskişehir valiliğince yayımlanmış olan Yunus Emre Belgeler-Bilgiler kitabına bakabilirler.¹³

Tarihin tanıklığına, araştırmacıların çalışmalarına itimat eden kimi edibi-yatçıların da bu konudaki yaklaşımlarını burada anmak gerekiyor. Necip Fazıl ünlü Sakarya şiirinde "Hani Yunus Emre ki kıyında geziyordu..." dizesiyle Yunus'u Sakarya kıyılarından bir yerden söylerken Sezai Karakoç da;

*Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu*

Beytinden hareketle "İşte bu beyit Yunus'un Sakarya kıyılarından olduğunu, en otantik bir tarihi belge kadar Sakarya kıyılarından olduğunu gösterir." Demektedir. Çünkü esere de bakmak ve orda söylenenlere güvenmek gerekir. Yunus'un şiirlerinde geçen ırmak, dağ motifleri de Yunus'un Sarıköylü oluşuna işaret eden ayrıntılardır.

Misyonu itibarıyla baktığımızda da bu durum değişmez. Yunus Emre, Anadolu'nun birliği için gayret eden bir sufidir. Onun bu gayesini siyasal manada gerçekleştiren Osmanlı Beyliği de Sarıköy'e komşu sayılabilecek bir uzaklıktadır.

¹ F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 14

² Lamii, Nefahat tercümesi, s. 691

³ Abdurrahman Güzel, Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı s. 344

⁴ İlhan Başgöz, Yunus Emre, s. 96

⁵ Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 226

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 11

⁷ Âşıkpaşazâde Yunus'u Orhan Gazi zamanında(1324-1360) yaşamış ve 1. Murat devrini idrak etmiş göstermesi, Şakayık-ı Numaniye müellifinin Yıldırım devri şair ve şeyhlerinden göstermesi şeklindeki bilgiler sonraki araştırmacılar tarafından doğrulanmadığı için kimse tarafından kabul görmemiştir. Bknz. Tatçı, Yunus Emre Divanı c.1 s. 15

⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, Türk Yurdu dergisi Yunus Emre sayısı, s. 145 vd.

⁹ Cahit Öztelli bunlardan biridir. O da Yunus Emre'nin Karamanlı olduğunu ileri sürer. Ona göre Kirişçi Baba, Yunus Emre'nin halk arasındaki lakabıdır. Bknz. Cahit Öztelli Yunus Emre, s.39-43

¹⁰ Cahit Öztelli, Türk Yurdu dergisi Yunus Emre Özel Sayısı, s. 160

¹¹ Hüseyin Hatemi, Yunus Emre Makalelerinden Seçmeler, s. 175

¹² Ahmet Vehbi Ecer, Türk Yurdu dergisi Yunus Emre Özel Sayısı, s.51

¹³ Halim Baki Kunter, Yunus Emre Bilgiler, Belgeler, Eskişehir Valiliği, Eskişehir, 1990

Yoksul Bir Ekinci

"Sözlü tarihimizde Yunus, yoksul bir ekincidir."
İlhan Başgöz

Sosyal durumu itibarıyla nasıl bir insandır Yunus? Diğer insanlarla şair ve mutasavvıf olmasının ötesinde ortak paydaları nelerdir? Nasıl bir hayat yaşamıştır gibi sorulara da tarihi kaynaklara dayalı olarak ayrıntılı cevaplar vermek oldukça zor görünüyor. Ancak şiirlerinden ve menkıbelerden yola çıkılarak şunları söyleyebiliriz:

Yunus yoksul bir çiftçidir. Yanı sıra marangozlukla da uğraşmıştır. Menkıbelerden onu bir yandan dağdan odun getirirken bir yandan da dergâhın bu tür işleri yaptığını anlıyoruz. Yine saf ve coşkulu bir gönüle sahip olduğu için gençliğinden itibaren şiirler söylediği sonucuna da varabiliriz. Zaten marangozlukla uğraşması ve dağdan düzgün odunlar getirmesi bu olayın dergâha eğri odun giremeyeceği yahut şeyhine hep düzgün müritler getirdiği şeklindeki metafizik yorumunu bir yana bırakacak olursak taşıdığı estetik duygunun bir ifadesi olsa gerektir.¹

Devrinin bazı olayları da Yunus'un çiftçi ve köylü oluşunu, olabileceğini doğrulamaktadır. Zira göçebe bir medeniyetten yerleşik medeniyete geçmenin bir sonucu olarak Anadolu'da bir iskân politikası uygulanmış, bu politikanın başarıya ulaşmasında dervişler aktif görev almışlardır. Ömer Lütfi Barkan'ın çalışmaları bu konuya oldukça açıklık getirmiştir.² Ona göre o devirde derviş, şeyh ve ahilerin mekan tuttukları yerler "daha ziyade boş ve korkuluk" yerlerdir. Onlar, buraları ağaçlandırarak, çeşitli ürünler ekerek insanların yaşayabilecekleri yerler haline getirmişlerdir. Bu uygulama, hem yerleşik düzene geçmede, hem iktisadî faaliyetin canlanmasında, hem gelip geçene, yoksula, garibe, bir sığınak olmasında, hem de dervişin hayat felsefesinde etkili olmaktadır. Zira Mehmet Kaplan'ın yorumuyla: " Bu ahiler, şeyhler ve dervişler, sadece maddî bir gaye gütmüyorlar, yeni bir medeni-

yet, hayat görüşü ve insan telakkisinin de öncülüğünü yapıyorlardı. Yere vurdukları her kazma, diktikleri ağaç, bağ, gül fidanı veya sürdükleri tarla onlar için derinden inanmış oldukları bir hayat felsefesinin maddi sembolü, şartı veya delili idi".³

Mehmet Kaplan, Yunus'la ilgili olarak yazdığı üç ayrı makalede de Yunus'un şiirlerinden çıkararak yaptığı ilginç yorumlar sunar okuyucuya. Ona göre "Yunus'un şiirinde nebatlarla ilgili pek çok kelime ve kavram geçmektedir. Bu durum Yunus'un bir köylü olduğunu gösterdiği kadar, bir yaşayış tarzının da ifadesidir. Zira toprakla uğraşma, ürün elde etme, bu olaylar olup biterken ortaya çıkan durumlarla bir dervişin olgunlaşması arasında derin ilgiler mevcuttur. Nebatlar insan iradesinden çok ilahi iradeye bağlı olarak yetişirler. İnsana düşen; sabır, emek, çalışma ve tevekkülle sonucu beklemek, bir tohumun meyveye dönüşünü izlemektir. Kişi buradan ilahi kuvvetin mevcudiyeti fikrine ulaşır."

Yine tabiattan alınan diğer semboller de aynı şekilde değerlendirilebilir. "Toprak ve su iyiliği doğururken ateş ve hava kötülüğü simgeler. Bunlar insanın vasıflarıdır. İnsan su ve toprakla sabrı tevekkülü öğrenirken, ateş ve havayla gururun niteliğini anlar".⁴ Solan bitkiler ölümü, bahar yeniden dirilişi düşündürür. Bahar-kış tezatı insanı bunaltır ve solmayan bahara, öteye özlem duygularını kamçılar. Tabiat, ebediliğin ve faniliğin derslerini verir. Derviş, meyvelerinden herkesin faydalandığı bir ağaç misalidir.

*Her kime dervişlik başıslana
Kalbi pak ola gümüştene*

*Nefesinden misk ü anber tüte
Budağından il il şar yemiştene*

*Yaprağı derdlü için derman ola
Gölgesinde çok kademler işlene..*

Bu şiir, o zamanki tekkelerin fonksiyonlarını da gösterir. Zira tekkeler, sadece dinî ve ruhî sebeplerle ortaya çıkmamışlardır. Ortaya çıkışlarında sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler de vardır. Bundan dolayı tekkelerde sa-

dece manevî eğitim uygulanmaz. Tekkeler, madde ve manayı birleştiren, insanı bu iki gerçeğiyle birlikte eğiten kurumlardır. Bir yerde güzel sanatlar mektebidir, bir yerde spor ocağıdır. Öbür yanda misafirhane, hastahane, gariplere, yoksullara yolculara sığınak olan yerlerdir.

Şiirlerinden çıkarılan yorumlara göre Yunus evlenmiştir. Biri kız diğeri oğlan iki çocuğu vardır. Menkıbelerden birisi ise iki defa evlendiğini İsmail adında bir oğlunun olduğunu belirtir. Şiirlerinde de buna ilişkin:

*Bundan dahi verdin bize oğl-u kız-u çift halal
Ondan dahi geçti arzum benim âhım didar için."*

Şeklinde söyleyişler vardır.

Bektaşî geleneğinden de Hacı Bektaş dergahına buğday istemeye gittiğine göre sorumlu olduğu bir ailesi ve çocukları olduğu sonucu çıkar. Çünkü burada Yunus, kendisine nefes teklif edildiğinde "Ben nefesi neyleyim, ehli-iyalim, var." demektedir.

Velâyet-name'deki bir başka menkıbe ise onu Tabduk'un kızıyla evlendirir. Bu menkıbeye göre Yunus, uzun yıllar Tabduk'a sadakatle hizmet etmiş ve onun en gözde dervişi olmuştur. Bu durum karısında Tapduk Emre, diğer dervişler yalancı olmasınlar, utanmasınlar diye kızını da Yunus'a verir.

Bir dervişin evli olması yine sufilik geleneği açısından doğru görünmektedir. Çünkü, evlilik, çoluk çocuk sahibi olmak İslam'da tavsiye edilen bir husustur. Üstelik Hz. Peygamberden dolayı da bir sünnetin ihyasıdır. Yunus gibi bir peygamber âşığının böyle bir ihyadan kaçınılması düşünülemez. Ancak, burada Mustafa Tatçı'nın da belirttiği gibi tekke hayatıyla birlikte bu evliliği nasıl sürdürdüğü, onların geçimini hangi yolla sağladığı gibi sorulara cevap vermek elimizdeki bilgilerle mümkün görünmemektedir.

¹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 27

² Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorlu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, Vakıflar dergisi, s. II

³ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, c.1 s. 136-137

⁴ Mehmet Kaplan, a.g.e. s. 147

İlimden İrfana

"Türk halkı istemiştir ki, o kadar çok sevdiği İslâm peygamberi gibi, mukaddes bir insan bildiği Yunus Emre'yi de Allah söyletmiş olsun".

Nibat Sami BANARLI

Nihat Sami Banarlı, Yunus'un tahsili konusunda şu değerlendirmeyi yapar. "O devirler için en büyük bir bilgi kaynağı olan Kur'an ve hadis kültürünü anlayarak ve kavrayarak bildiği aşikârdır. Aynı kaynaktan doğan peygamberler tarihini de Yunus çok iyi bilir. Ayrıca kendisinden en kuvvetli eserlerini Farisî ile söyleyen tasavvuf felsefesini Yunus'un bütün inceliği ile bilip bütün varlığı ile yaşadığı bir hayat hadisesidir. Yunus, Kur'an'ı anlayacak kadar Arapça'ya ve Mevlâna Celaleddin'in şiirlerine nüfuz edecek kadar Farsça'ya vakıftır." ¹

Pek çok araştırmacının da benimsediği bu görüşe göre Yunus, düzenli olmasa da medrese tahsili yapmıştır. Hatta Konya'nın o zamanlar bir ilim merkezi olmasını ve Yunus'un Mevlâna ile yakınlıklarını birlikte ele alan kimi araştırmacılara göre bu tahsil muhtemelen bu şehirde yapılmıştır. Tabi bu yorumlar, kitabî bir bilgiye dayanmayıp Yunus'un derin bir bilgiye de dayalı olan şiirlerinde hareketle yapılmıştır.

Bektaşî geleneğinin aksine Halvetî geleneği de Yunus'u okumuş yazmış hatta müftülük görevinde bulunan âlim bir kişi olarak kabul eder. Bu geleneğe göre "Yunus alim bir müftüdür. Tabduk ise âmâ ve ümmî bir şeyhtir. Tabduk'un müritlerinden birisi bir konuda müftüden bir fetva ister. Mürid verilen fetvayı bir de şeyhinden tahkik etmeyi düşünür. O da fetvanın yanlış olduğunu ve düzeltilmesi gerektiğini söyler. Durumu öğrenen Müftü Yunus, Tabduk'a " Siz ümmî birisiniz. Verdiğiniz fetvanın yanlış olduğunu nerden bileceksiniz ki "der. Tabduk; "Bu mesele falan kitabın falan yerinde yazılıdır; doğrusu şöyledir. Oraya bakınız" der. Durum tahkik eden Müftü Yunus, Tabduk'un haklı olduğunu görünce özür diler ve ona mürid olmak ister. Tabduk önce Yunus'a yüz

vermez. Sen ilim sahibisin varlıksın, biz ise ümmî, sıradan bir kimseyiz, der. Fakat Yunus ısrar eder. Önce malını mülkünü dağıtır, dergâha gelir. Tabduk ilm-i zahirini de terk etmesini söyler. Bunun için de "bilmem" lafzını ona vird olarak verir. Yunus bir süre kendisine ne sorulursa bilmem diye cevap verir. Böylece liyakatını ispat ederek müridliğe kabul edilir."

Bu menkıbeye göre Yunus, Tabduk Emre'yi tanıdıktan ve kerametine tanık olduktan sonra sûfilîği yani irfan yolunu seçmiştir. Sûfî gelenekteki "İlimden irfana" geçme hadisesi de göz önünde bulundurulduğunda bu yorumları kabul etmek doğru olacaktır. Nitekim Mevlâna da çağının en büyük bilgini iken Şems'le tanışmasından sonra irfan yolunu seçmiştir. Bunun Yunus'ta da böyle olması için özüne uygun görünmektedir. Zaten kendisi de bir kısım şiirlerinde:

Dört kitabın manasın okudum tahsil ettim

Dilimde ilm ü usul dileğim dünya sever...

Mescidde medresede çok ibadet eyledüm,

Gibi söyleyişleriyle bu yorumları haklı çıkararak ifadelerde bulunmaktadır.

Bir de meselenin öteki yüzü var. Yunus, bu tür mısralarında medresede okuduğunu belirtmekte ama öbür taraftan da:

Gönül kitabından okur eline kalem almadı

Bîçare Yunus ne bile ne kara okudu ne ak

Ümmî benim Yunus benim, dörttür anam dokuz babam

Ne elif okudum ne cim varlıkdandır kelecim

Gibi söyleyişleriyle meseleye farklı bakmayı gerektirecek ifadeler kullanmaktadır.

Bu durumda Yunus'u ümmî kabul etmek gerekecektir ki Bektaşî geleneği de zaten bunu doğrulamaktadır. Yunus, çocukken mektebe verilmiş ama ne yazık ki alfabeyi sökmemiş, okumaya dili dönmemiştir. En sonunda hocasına:

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılmışı hoş gördük
Yaratan'dan ötürü

deyip Tabduk Emre'ye intisap ederek Tanrı mektebine yönelmiştir. Yine kimi sufilerin onun hakkında " Okuyup yazması yok, ümmi-yi kâmil idi." Şeklinde ümmilikte ısrarlı yorumları bulunmaktadır.

Bütün bu nakilleri şöyle birleştirmek mümkündür. Yunus ümmî değildir ama öyle bilinmek ve görünmek istemektedir. Bunu ilk bakışta Mehmet Fuat'ın, "Yunus Emre'nin kendini okuma yazma bilmez göstermesi, halkla birleşmek, onlar gibi olmak özlemi ile de yorumlanabilir"² şeklindeki görüşleriyle açıklamaya kalkışsak bile pek çok araştırmacının da belirttiği gibi bu durumun asıl sebebi Yunus'un bilgi konusuna bakışı, daha da ötesinde tasavvufun bilgiye yaklaşımıdır. Dolayısıyla meseleyi tasavvuf bağlamında ele aldığımızda ümmilik meselesi vuzuha kavuşacaktır.

Tasavvuf anlayışına göre ilim ikiye ayrılır: Bunlardan birincisi zahir (şeriat) ilmidir. Bu ilmin esası nakil ve akıldır. Bu ilmin öğrenim yeri medreselerdir. İkinci ilim yani tasavvufçuların itibar ettikleri ilim ise batın (hakikat) ilmidir. Bunun kaynağı ise ilham, aşk, vecd; yeri ise tekkelerdir.

Tasavvufçular akla ve nakle önem vermekle birlikte daha çok keşf ve ilhama önem verirler. Dolayısıyla bilginin kaynağı olarak kalbi görürler. Böylece hitap tarzı da bu bilgiye göre oluşur. Bir tasavvufçu için amaç, Allah'ı bilmektir. Medrese ilimleri bu konuda bir başlangıç olurlar ama sonuç olamazlar. Çünkü hedef Allah'ı bilmek olunca burada ihtiyaç duyacağımız şey irfan olur. Bu da aşkla mümkündür. Kişiyi Allah'a ulaştırmayan bilginin bir kıymeti yoktur. Böylece Yunus, akla ve bilgiye karşı aşkın ve gönlün üstünlüğünü belirtir. Bu açıklamaları en güzel yorumuyla zaten Yunus'un şiirinde buluruz. Nitekim Abdülbaki Gölpınarlı, ümmilik rivayetini yorumlarken aynı şekilde yaklaşır olaya. Ona göre Yunus'un "ümmi, yani okuma yazma bilmez oluşu hakkındaki rivayet, bazı şiirlerinde bilgiyi gerçeğe ulaşmak için bir vasıta saydığından, ilme ehemmiyet vermemesi, dervişlik tevazuyla, kendisini bir şey bilmez olarak tavsif etmesi ve bilgiye güvenip gururlananları taşlaması

yönündedir".³ Yani Yunus'un " bilmediğini iddia ettiği, inkâr ettiği ilim, insanı Hakk'a ve hakikâte götürmeyen zahiri bilgidir".⁴

Hız. Peygamberin ümmî oluşu da halk rivayetlerinin dayandığı bir başka dayanak noktasıdır. Hız. Peygamberin bu sıfatından dolayı ümmilik, olumlu bir anlam kazanmıştır. Çünkü ümmilik ancak peygamberlere ve kâmillere insad edilebilen bir yüceliktir; yoksa cehalet ve bilgisizlik değildir.

Burada Sadık Vicdani'nin şu sözünü de anmak gerekiyor: " Mefhar-ı Mevcudat efendimize vasf olmak cihetiyle mazhar-ı şeref olan "Ümmî" lakabını fî-hadd-i zat ümmî olmadıkları halde meşayih-ı sufîyye içinde teberrüken tahallüs ederler olmuştur. Meşhur şeyh Yunus Emre onlardandır." ⁵ Nitekim sadece Yunus değil başta tekke şairleri de ümmî olmadıkları halde Hız. Peygamberin vasfıyla vasıflanmak için bu sıfatı sıkça kullanırlar: Ümmî Sinan, Kemal Ümmî gibi.

Bütün bunlardan sonra ortaya çıkan gerçek şudur: Yunus, ümmî değildir. "O devirler için en büyük bir bilgi olan Kur'an ve hadis kültürünü anlayarak ve kavrayarak bildiği âşikardır Aynı kaynaktan doğan Peygamberler tarihini de Yunus çok iyi bilir. "⁶ Yine Arapça ve Farsça'ya vakıf olduğu şiiirlerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla belli bir öğrenim döneminden geçmiştir. Bu öğrenim bir medresede olabileceği gibi Banarlı'nın dediği gibi mensubu bulunduğu tekkenin şifahi kültür ortamında da olmuş olabilir. Çünkü tekkeler aynı zamanda birer ilim merkezidir. ⁷ Yunus, Tasavvuf yoluna meyledince asıl bilgi olarak Hakikat'ın bilgisini seçmiş, bilginin amacının Hakk'ı tanımak olduğunu belirtmiş, kişiyi buna ulaştırmayan bilgiyi onun için yararlı görmemiştir.

¹ Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1 s. 330

² Memet Fuat, Yunus Emre, s. 12

³ Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 56

⁴ F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 32

⁵ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, c.1 s. 22

⁶ Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.1. s. 331

⁷ Nihat Sami Banarlı, a.g.e. c.1 s. 330

Buğday mı Himmet mi?

"Sorun bakalım ne ister, buğday mı, himmet mi?"
H.Bektaş-ı VELİ

Yunus'u sıradan bir rençper olmanın ötesinde bir hayata taşıyan olay onun Hacı Bektaş kapısına gitmesiyle başlar. Önce menkıbeye kulak verelim:

"Hacı Bektaş Veli, Horasan diyarından Rum'a (Anadolu'ya) gelip yerleştikten sonra veliliği ve kerameti etrafa yayıldı. Her taraftan mürit ve muhipler gelmeye, büyük meclisler olmaya başladı. Fakir halli kimseler gelir, nasip alır giderlerdi.

O zaman Sivrihisar'ın şimal tarafında Sarıköy denilen yerde Yunus derler, bir kimse var idi. Gayet fakir olup ekincilik ederdi. Bir vakit kıtlık oldu. Ekinden bir nesne hasıl olmadı. Yunus, erenlerin bu güzel vasıllarını işitti. Herkesin bu kapıdan boş dönmemesi dolayısıyla, bir bahane ile gidip kifaf denecek miktarda bir şeyler istemeyi düşündü. Eli boş gitmemek için öküzüne dağdan alç yükleyip Suluca Karahöyük'e doğru yola koyuldu.

Buraya varınca Hacı Bektaş-ı Veli'nin huzuruna çıktı. Armağanını sunup "Ben fakir bir kimseyim, bu yıl ekinimden bir nesne alamadım. Ümidim şu ki bu yemişi kabul edip karşılığında buğday veresiniz, aşkınıza kifaf edelim" dedi. Hacı Bektaş, "öyle olsun" diyerek abdallara işaret etti, alıcı alıp paylaştılar, yediler. Yunus birkaç gün orda eğlendi. Gidecek olunca, Hacı Bektaş'a haber verdiler. O da "Sorun bakalım ne ister, buğday mı, himmet mi?" dedi. Yunus geri dönmek için acele ediyordu. Buğday istedi. Ne yaptılarsa da razı edemediler. Yunus, "Bana buğday gerek" diye ısrar etli. "Ben nefesi neyleyim" dedi. Razı olmadı. Hacı Bektaş, emretti, buğdayı verdiler. Yunus da dergâhtan çekilip gitti.

Yunus, biraz yürüdükten sonra, işlediği hatanın büyüklüğünü anladı. Çok

pişman oldu. Derhal geri dönerek kusurunu itiraf etti. Fakat Hacı Bektaş, "O iş şimdiden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tabduk Emre'ye verdik, varsın nasibini ondan alsın", dedi."

Bir sembolik metinle karşı karşıyayız. Buradan Yunus'un somut hayat çizgi-siyle ilgili bir sonuca varabilmek için menkıbenin yorumlarına da bakmak gerekir. Sezai Karakoç, bir şair duyarlılığıyla sembollerin dilini çok iyi bilen bir isim sıfatıyla bu menkıbedeki "buğday, dağ açlık" sembollerıyla ilgili olarak Yunus'un kimliğine yakışan şu yorumla bize mecazın hakikatine bir kapı aralar. Ona göre "Yunus'un Hacı Bektaş'a gitmesi ilim isteğiyle ilgilidir. Çünkü buğday ilmin sembolüdür. Bu isteğine karşılık Yunus'a hep "manevî yol" teklif edilmiş, o da sürekli olarak ilmi istemiştir. Yunus'un yolda (dağ-da) pişman olup geriye dönmesi ise ilimle irfan arasında, Hacı Bektaş erenlerinin yoluna girip girmeme konusunda tereddütler geçirdiğini göstermektedir. Çünkü dağ; yalnızlığı, düşünceyi, riyazeti ve murakabeyi sembolize eder." ¹

Turan Oflazoğlu'nun yorumu da Karakoç'un bu izahının doğruluğunu teyit etmektedir: "Yunus bana buğday gerek demişse, bu insanın önce karnını doyması, yani yaşaması gerektiğinin vurgulanmasıdır, bu dünyanın hakkının vermenin kaçınılmaz olduğudur, çünkü himmetle ulaşılan yüce derlerin taşıyıcısı biyolojik varlığımızdır. Buğdayı aldıktan sonra da himmeti istemesi buğdaya takılıp kalmadığını, dünyaya sağlanmadığını, maddeyi aşmaya hazır olduğunu gösteriyor." ²

Ama Mehmet Kaplan'ın bu menkıbeyi yorumlama biçimi doğrusu anlaşılabilir bir şey değildir. Çünkü o, Hacı Bektaş dergâhına gitme olayını tamamen maddi sebeplerle ve geri dönüşünü de "müstakbel açlık korkusuyla" açıklar. Anadolu müthiş bir kıtlık yaşamaktadır. Açlık, büyük bir felakete dönüşmüştür. Yunus da bu mesele yüzünden bu kapıya gelmiştir. Fakat, ona buğday yerine himmet teklif edilmiş. O da bunu kabul etmeyerek buğday istemiştir. Ama geri dönerken yolda himmetin kıymetini anlamasından değil kendisine verilen buğdayın bir gün biteceği endişesiyle geri dönmüştür. Zira verilen buğday kısa zamanda bitebilir. Geri dönerse böyle bir durumla karşılaşmayacaktır. ³

Bu yorum, Yunus'un fikirleri gözden geçirildiğinde pek doğru görünmüyor. Bu kadar çıkarıcı bir insan tipiyle Yunus'u aynı çizgide değerlendirmek isabetli bir yorum değildir. Ayrıca o Hacı Bektaş kapısına ailesinin hatta komşularının rızkı için gitmiştir. Ayrıca o dönemdeki insanların arayışları sadece maddî açlıklarla ilgili değildir. Karışık bir fikir ortamında doğru yolu gösterecek rehberler aranması da söz konusudur. Üstelik gideceği yere eli boş gitmeme tutumu, Yunus'un cahil de olsa ruh yüceliği taşıdığını gösterir. Böyle birinin böyle bir gerekçeyle geri dönmesi, söz konusu olamaz. Öyleyse metnin sembolik yorumunu dikkate alarak Yunus'un Hacı Bektaş kapısına gidişini sadece maddi anlamdaki açlık problemiyle ilgili görmek Yunus gerçeğini hiç anlamamak olur.

¹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 25

² A. Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 546

³ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, c.1 s. 119

Tabduk'un Kapısında

*Tapduk'un tapısında kul olduk kapısında
Yûnus miskîn çigidiük bişdüük el-bamdüli'llâh
Yunus EMRE*

Yunus Emre'yi sûfi bir şair olarak tasavvuf ve tarikat gerçeğinden ayrı düşünmek elbette mümkün değildir. O da bütün sûfi şairler gibi bir şeyhe bağlanmış, bir tarikat eğitiminden geçmiş ve bu eğitiminin gereklerini yerine getirerek derviş bir şair olmuştur. Çünkü her sûfi uzun ya da kısa belirli bir süre, zahir ve batın iki eğitimden geçer; iç deney ve dış deneylerini bir ulu kişinin rehberliğinde yapar. Onun içindir ki tevhide yönelen herkesin bir müşidi, bir rehberi, bir hocası vardır.

Başka bir söyleyişle sûfi gelenekte ilahi aşk bilgisinin öğrenilmesi ve elde edilmesi ancak bir müşid-i kâmil ile mümkündür. Çünkü "Tasavvufun ameli ve takbiki cephesi olan "süluk" terbiyesi" yani dervişlik, bir "mürebbi-müşid" önünde pişip şekillenerek üslup kazanmak demektir. ¹

Menkıbe bilgilerinde de Yunus'un hayat seyri böyledir. Bir kıtlık yolunda gittiği Hacı Bektaş kapısında ona "himmet" teklif edilmişti. Çünkü Hacı Bektaş, Yunus'un böyle bir kıtlık döneminde geldiği bir kapıya dağ alıcını armağan olarak getirmesindeki inceliği, gönül tokluğunu, bozulmamış fitratı, "dağ alıçları gibi işlenmemiş şairane tabiatı" görmüştü. Yani "himmet" teklif etmesi boşuna değildi. ²

Yunus ise, kendisini bu kapıya getiren meselenin yani buğdayın peşindeydi. Üstelik bu sadece kendi derdi de değildi. Buğday istemek için Hacı Bektaş dergâhına gelişi hem ailesi hem de köylüleri içindi. Bu yüzden himmetin ne manaya geldiğini düşünemedi. Yapılan teklifi geri çevirdi. Ama köyüne dönerken kendiyile baş başa kalınca işlediği hatanın farkına vardı. Gerçi Sulucakarahüyük'te Hacı Bektaş Veli ile doğrudan görüşmemiş fakat orada ya-

şanan hayatı ve insanları kaldığı süre içerisinde yakından gözlemlemiştir. Bu gözlem sonucunda asıl ihtiyacın maddî değil manevî olduğunu aslında idrak etmişti. Ama akıldır baskın çıkan o da buğdayı bir ihtiyaç olarak önüne çıkarmıştı.

Yolda yaptığı murakebe ise, bu idraki bilinç seviyesine çıkarmış ve böylece hatasını anlamıştı. Çünkü Hacı Bektaş dergahından yayılan ışık o özge yeri çoktan aydınlatmaya başlamıştı bile.. Ama, geri dönüşü bir çözüm olmamış, Hacı Bektaş onu "O iş şimdiden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tabduk Emre'ye verdik, varsın nasibini ondan alsın" diyerek Tabduk'un dergâhına yollamıştır.

Yunus, bu söz üzerine yeniden yollara düştü. Verilen buğdayı köyüne ve ailesine bakıp bırakmaz yüreğini kavuran bu arzu ve himmet talebi ile hemen Tabduk dergâhına doğru yol aldı. Artık onu pişirip olgunlaştıracak ateş Tabduk'un ocağında idi.

Burada ilginç olan, Yunus'u Yunus yapacak imkânın çok uzaklarda olmamasıdır. Tabduk Emre'nin bulunduğu Emre köyü Sarıköy'e komşudur. Ama Yunus, bunu Hacı Bektaş dergâhında öğrenebilmiştir. Diğer bir ilginç nokta da Tabduk'un Anadolu'daki herhangi meşhur bir şeyhe değil, çok az bilinen, münzevi bir hayat süren, mütevazı bir şeyh olmasıdır. Bu durum da Yunus gerçeği açısından üzerinde durulmaya değer bir hadise olsa gerektir. Çünkü Yunus da Tabduk gibi hayatı boyunca bilinmezliği seçti. Kısacası Tabduk dergâhı onun yapısına en uygun ocağı.

"Yunus, bu cevabı duyar duymaz, derhal Tabduk Emre'nin dergâhına koşarak başından geçenleri anlattı. Hacı Bektaş'ın selâmını söyledi. Tabduk da "Safa geldin, halin bize malum olmuştur. Hizmet et, emek yetir, nasibini al" dedi.

Yunus da bu şahsi macerasını şiirlerinde de görmekteyiz:

*N'itdi bu Yûnus n'itdi bir togrı yola gitdi
Pîrler etegin tutdu Allah görelüm n'eyler*

*Yûnus bir toğanıdı kondı Tapduk kolına
Ava şikâre geldi bu yuva kuşu degül.*

Yunus, daha pek çok şiirinde Tabduk Emre'den söz eder. Bu da göstermektedir ki Tabduk Emre'nin kendinin ilk manevî rehberi olduğu bizzat Yunus tarafından da teyit edilmektedir. Bu durumda Yunus'un bu yolda sözün başında belirttiğimiz gibi sufilik geleneğine uygun olarak bir mürşit tarafından eğitildiğini göstermektedir. Dolayısıyla Yunus'u Yunus yapan Tabduk Emre olmuştur. Yani "Yunus'un şeyhi Tabduk Emre'dir."³ O, bu ocakta "Şeyhi Tabduk Emre'nin terbiye ve irşadında uzun yıllar pişip" öyle "Bizim Yunus" olmuştur.

¹ Samiha Ayverdi, Âbide Şahsiyetler, s. 65

² Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 26

³ Abdurrahman Güzel, Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı, s. 345

Oduncu Yunus

"Buraya değil eğri bir adam, eğri bir odun bile giremez."
Yunus EMRE

Erenler yurdunda himmete ulaşmanın ilk şartı teslimiyet ve hizmete talip olmaktır. Bu Yunus için de böyle oldu. Şeyhine "Ne hizmet varsa yaparım." dedi. Tabduk da Yunus'u, dergâhındaki odunculığa tayin etti."

Kimi işler, görünüşte sıradandır. Onun neden yapılacağı, manevi olgunlaşma sürecinde nasıl bir sonuca yol açacağı önceden bilinemez. Ama hepsinde temel gaye "nefsi kırmak" ve manevi rehberliğe bağlılığı sınamaktır. Mesele Mevlevî dergâhlarında da mutfak hizmeti bu yolda ilk adımdır.

Bu tür işler, sadece maddi bir faaliyet veya hizmet olarak düşünülemez. Tarikatlarda esas olan hizmet geleneğidir. Müridin bu maddî hizmeti yerine getirirken aslında asıl amaç olan manevî eğitimi gerçekleştirmektir. İlk menkıbede sözü edilen "himmet" buradaki "hizmet"le yürüyebilir. İşte Yunus'un bu görevinde de böylesi hikmetler gizlidir. O da bu hikmeti kavramış olarak hizmet görür. En titiz bir seçimle en düzgün odunları seçer. Dergâha asla eğri bir odun getirmez. Bu durum, işini ciddiye almasının yanı sıra Tabduk'a ve dergâha saygısını ve içine girdiği âleme verdiği önemi, işinin, sözünün ve iç dünyasının düzgünlüğünü de anlatır. Yani bir anlamda odun, Yunus'un ham benliğidir, terbiye edilmesi, düzeltilmesi gereken nefsidir. Yunus, zahirde odunla ilgilenir, onların eğriliklerini düzeltmeye çalışırken hakikatte kendi nefsinin terbiye etmekte ve düzeltmektedir. Vurduğu her balta darbesi, nefsinin hastalıklı hallerinedir.

Yunus, için bu hizmet bu yüzden bütün yönleriyle tam bir olgunlaşma sebebi oldu. O, önce kendiyi ve Hak'la baş başa kalmanın imkânlarını buldu dağda. Çünkü dağ, yalnızlığın ve murakabenin mekânıdır. Burada insan yoktur. Ağaçlar, hayvanlar, kuşlar, akan sular, gökyüzü yani bütünüyle tabi-

at vardır. Ama can gözüyle bakabilen için görünen hiçbir şey, görüldüğü gibi değildir. Her birinin metafizik bir anlamı vardır. Her biri kendilerince bir hakikate ve lisâna ve hale sahiptirler.

Tabiat ve buradaki inziva hayatı bu yüzden bir derviş adayının iç murakabe-ye dalma imkânı bulabilmesi açısından anlamlı görünmektedir. Yunus, bu süreç içerisinde zaten çok saf olan gönlünü daha da saflaştırır. Varlıkların esrarlı dilini öğrenir. Her biri bir âyet hükmündeki tabiatta bulunan her varlık üzerinde derin tefekkürlere dalar. Olup bitenlerin hikmeti kavrar. Tabi bu içsel eğitim, dergâha yapılan sohbetlerle, verilen derslerle de desteklenmektedir.

Hikâyenin geri kalanını da yine menkıbeden öğrenelim:

"Tabduk Emre bir gün müridlerine, "Bugün hepiniz dağa çıkınız ve bana çiçeklerden demetler getiriniz. En güzel demeti hazırlayana bir hediyem olacak" dedi. Dervişlerin hepsi kırlara çıktı.. Demet demet çiçekler hazırlayıp şeyhlerine koştular. Yunus en sona kaldı.. Akşam üstü tek bir papatya ile çıkageldi. Yunus'a karşı gizli bir haset içinde olan bazı dervişler; "Şuna bakın hele!.. Bula bula bir tek papatya getirmiş." diye fısıldaştılar. Taptuk, olayın hikmetini Yunus'tan sordu. Yunus da "Şeyhim" dedi. "Kırları dolaştım, hangi çiçeğe varsam Allah'ı zikreder buldum. Hiçbirini koparamadım. Akşama doğru bir papatya bana seslendi: "Gel derviş Yunus. Benim kellemi kopar. Ben bugün Rabbime zikirten gafil oldum. Ölmek bana haktır, beni götür şeyhine" diye inledi. Ben de size onu getirdim."

Dervişlik yolunun bir gereği olarak dervişler de kimi zaman imtihandan geçerler. Bu Yunus için de böyle olur. Yunus, imtihanı başarmış ve varlıkların dilini anlayabilecek saf bir gönüle sahip olmayı bu menkıbedeki gibi başarmıştır.

Öte yandan Yunus'un "Oduncu Yunus" olması elbette tesadüfi bir durum değildir. Buradaki odun ve ateş sembolleri incelendiğinde işin başka sıradesi daha aralanmış olur. Yunus Emre, her seferinde dergâha düzgün odunlar getirir. Ormandan ya böylesini bulur ya da düzgün olmayanlar yontar,

düzgün hale koyar. Bu durum, Yunus'un imtihanının sırrını yani neden odunculukla görevlendirildiğini kavradığını göstermektedir. Nitekim Şeyhi'yle aralarında geçen şu olay bu bakımdan ilginçtir:

"Fedakâr derviş tam kırk yıl bu hizmette bulundu. Odunu sırtına vurup getirirdi. Ama yaşını ve eğrisini kesmezdi. Bir defasında Tabduk Emre: "Yunus Can, dağda hiç eğri odun yok mu ki hep düzgün odunlar getirirsin" diye sordu. Yunus da "Şeyhim, burası öyle bir Hak ve doğruluk kapısı ki, buraya değil eğri adam, eğri odun bile giremez." dedi.

Olayı Sabahattin Eyüboğlu'nun söylediği gibi o zamanki dergâhların bir iş okulu gibi çalıştıkları şeklinde de yorumlayabiliriz.¹ Bu yorum da Yunus gerçeğine aykırı değildir. Çünkü dergâhlar her anlamda eğitim ocaklarıdır. Fakat bu zahirdeki görüntüdür ve elbette önemlidir. Ama işin aslında ideal bir çizgiyi takip yönü vardır ki asıl görülmesi gereken budur. O da Yunus'un dediği gibi dergahların bir Hak kapısı olması ve burada doğru olmayana yer bulunmamasıdır.

¹ Sabahattin Eyüboğlu, Yunus Emre, s.12

Şöyle Yunus Can

"Yunus'un dili açıldı, gözlerinden ve günlünden perde kalktı. Şevk denizine düştü.
Ağzını açıp inci ve cevahir saçtı"
VELAYET-NÂME

Yunus'un hayat seyri içerisinde şiirler söylemeye başlaması imtihan sürecinin başka bir merhalesidir. Menkıbeler bu konuya da açıklık getirirler. Ama bundan önce onun Hacı Bektaş dergâhında kabul edilmeyerek neden Tabduk Emre'ye gönderildiğine bakalım.

Tarikatlar, derviş adaylarının kişilik ve yeteneklerine göre eğitim veren kurumlardır. Çünkü insanların ruhsal yapıları birbirine asla benzemez. Zaten tarikatların sayıca çokluğunu da başka sebeplerin yanı sıra bu özellikleriyle de açıklamak gerekir.

Turan Oflazoğlu, bu konuyla ilgili olarak "Hacı Bektaş'ın "senin kilidini açacak anahtar artık başkasındadır, diyerek Tabduk Emre'ye göndermesi ise Hacı Bektaş'ın Yunus'a Tabduk'u daha uygun bulduğunu gösterir."¹ Yorumunu yapmaktadır. Bunu Sezai Karakoç'un Hacı Bektaş'ın Yunus'un şairlik ve şahsiyet yanını görerek böyle bir iradede bulunduğu şeklindeki yorumuyla birlikte düşündüğümüzde durum açıklık kazanmaktadır.²

Sonuç olarak Yunus, artık Tabduk kapısındadır. Olgunlaşma noktasında bütün eğitimlerden bir bir geçmektedir. Şairlik kabiliyeti ve estetik düzeyi de zaten şeyhince bilinmeyen bir durum değildir. Burada menkıbede geçen "kilidinin açılması" ifadesi de çok manidardır. Kilit açılacak ve Yunus, söylemeye başlayacaktır. Bu süreç de yine menkıbelerde yer alır.

"Böyle uzun seneler geçti. Bir gün Anadolu erenleri dergâha geldiler. Meclis kuruldu. O mecliste Yunus-u Guyende adlı pek tanınmış bir ilahici vardı. Yunus da orada idi. Tabduk Emre coşup Guyende'ye "Yunus söyle" dedi.

Birkaç kez söylemesine rağmen cezbe halindeki Guyende işitmedi. Bu sefer diğer Yunus'a yöneldi. "Yunus, vakit tamam oldu. O hazinenin kilidini açtık. Nasibini alıverdin. Hacı Bektaş Veli'nin sözü yerine geldi. Durma, söyle" dedi. Bunun üzerine Yunus'un dili açıldı, gözlerinden ve gönlünden perde kalktı. Şevk denizine düştü. Ağzını açıp inci ve cevahir saçtı. İlahi hakikatlerin sırlarından, inceliklerinden öyle bir sohbet eyledi ki, dinleyenler hayran kaldı. Sonra ki ne söylediye hepsini kaleme aldılar. Muteber bir divan oldu."

Burada konunun şu yönü de önemli görülmelidir. Yunus, derviş olmadan önce de şiirler söylemekteydi. Dervişlik yoluna girince bu durum onda görülmez oldu. Zira, şair diliyle söylenenlerin kaynağı çok önemlidir. Şiir, sonuçta bir ilham işidir ve gönlün sesidir. İlhamın kaynağı ise kişinin bulunduğu hal'e ve yüreğinde taşıdığı değerlere göre Rabbanî de olabilir şeytanî de olabilir. Hak olan söylemek ise gönlü Hakk'ın nazargahı yapabilmekle mümkündür. Çünkü Tasavvufta gönül, mecaz manasıyla "Allah'ın evi" olarak kabul edilir. Yunus diliyle söyleyecek olursak "Gönül Çalab'un tahtı"dr. "Kiblegâh-ı Kibriyâ "dır. Bu yönüyle marifet ve irfan denilen tasavvufi bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahallidir.³

Kişi, gönlünü zikir, ibadet ve faydalı diğer işlerle o denli saflaştıracak, orda bulunan her türlü nefsanî ve dünyevî sevgi ve ilgiyi çıkaracak ve orayı Hakk'ın bir tecelilgâhı yapacaktır. İşte o zaman konuşan zahirde kişinin kendisi olur ama aslında Hakk'ın kendisi, daha doğrusu O'nun verdiği ilhamlardır. Kişi böyle bir noktaya geldiğinde bir hadiste de belirtildiği gibi "Allah kulunu sever sevdiği bu kişinin gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur." Nitekim Yunus da bu kemal derecesinde şöyle diyecektir:

*Sensin bu gözümde gören sensin dilümde söyleyen
Sensin beni var eyleyen sensin hemin öndin sona*

Yunus'un şairliğiyle ilgili olarak anlatılan şu menkıbe de olayın bir başka yönünü göstermesi açısından ilgi çekicidir.

"Tabduk Emre, bir gün Yunus'a aşk şarabı sunarak, "Yunus, bunu insan ayağı değmeyecek bir yere koy" der. Bunun üzerine Yunus Emre ne yapacağını düşündür. Günlerce dağları taşları her yeri dolaşır, fakat insan ayağı değmeyecek bir yer bulamaz. Sonunda bu yerin kendi midesi olacağını düşünerek dizi üzerine çöker, aşk şarabını içer ve içer içmez de mest olur. Sonunda ilhama kapılarak şiirler söylemeye başlar."

Burada meselenin dile getirilen farklı boyutu şudur: Kişi, aşka düşmeden onun şiire dönüşecek esrarını diliyle söyleme gücünde değildir. Yani "kelâm-ı kibar" dönüşen şekliyle kişiyi "aşk söyletir, dert inletir." Çünkü aşk öyle bir ilahi güç ve değerdir ki o olmadan Allah'a yaklaşma adına yapılan ibadetler bile sahibine bir fayda temin etmez:

'İlm ü 'amel zühhd ü tâ'at pes 'ışksuz helâl olmaya

Yunus'un bu ifadesi, aşkın hem kişisel olgunlaşma yolunda hem de bu yolun bir yolcusu olarak içindekileri şiir yoluyla ifade etmesinde tek imkân olarak gördüğünü belirtmektedir.

¹ A. Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 547

² Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 26

³ Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, s. 297

Gezdim Urum İle Şam'ı

"Yunus, çile devrinden sonra irşat mertebesine ulaşmış,
şeyhinin emriyle 40 yıl diyar diyar dolaşmıştır."
TAŞKÖPRİ-ZÂDE

Dili çözümlü şiirler söylemeye başladıktan sonra Yunus'u bekleyen sınav ise gurbettir. Menkıbelere ve şiirlerinden çıkan sonuca göre Yunus Emre de diğer sûfiler gibi pek çok yeri gezmiştir. Çünkü seyahat tasavvufta bu geleneğin vazgeçilmez ritüelleri arasındadır. Maksada ulaşmak için başvurulan yollardan birisidir.

Bir dervişin gurbete gönderilmesinin bu gelenek içerisinde pek çok sebebi vardır. Bu durum tasavvuf kaynaklarında uzun uzun açıklanır. Mesela bir tarikat mensubu, yolunun erkanı üzerine aldığı dersleri tamamlamak için, o yolun büyüklerinin bulunduğu başka yerlere de yolculuğa çıkabilir. Böylelikle farklı bir kişi çevresinde ve ortamında farklı tecrübeler kazanabilir. Bu kişilerin aynı tarikten olması da gerekmez, başka meşrepteki ilim ve irfan adamlarını ziyaret ve onlarla görüşme bu gezilerin bir amacı olabilir.

Bazen de bu geziler, dervişin kişisel bir durumu sebebiyle şeyhin emriyle gerçekleşir. Mesela mürit o çevrede bir günaha düşme tehlikesi içerisinde- dir. Yani nefsin ve kalbin bazı halleri için yolculuk böyle durumlarda zaruri hale gelebilir.

Tebliğ ve irşat ise bu gezilerin en önemli amacıdır. Zira idrak edilen ve içselleştirilen bir güzelliğin başka insanlara da ulaştırılması dervişlik yolunun erkânındandır. Yine düşünmek ve ibret almak amaçlı geziler de vardır. Kâbe'yi ve Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret bir tekke mensubu için en önemli gezi sebeplerinden biridir.

Tekke şairleri için yolculuğun bir başka şekli de manevî olanıdır ki onlar için söz konusu edilebilecek asıl yolculuk bu tür yolculuktur. Nasıl bedenle yapı-

lan yolculuk bir yerden bir başka yere gitmek ise manevî yani kalple olanı da bir âlemden başka bir âleme geçmek, bir sıfattan diğerine yükselmek şeklinde gerçekleşir. Bu, dünya sevgisinden ahiret sevgisine, ölüm korkusundan ölümsüzlük coşkusuna, geçici aşktan gerçek aşka, ikilikten birliğe, ilimden irfana, şeriattan tarikate, hakikatten marifete şeklinde kendisini gösterir.

Bu durum Yunus Emre için de böyle olmuşa benzemektedir. Menkıbevî hayatı ve şiirleri incelendiğinde Yunus'un bir mutasavvıf olarak gerçekleşen hem maddî, hem de kalbî yolculuklarının olduğunu görmekteyiz.

Menkıbe, Yunus'u önce Horasan'dan Anadolu ve Sakarya kıyılarına getirir. Bu sadece Moğol zulmünün baskısıyla gerçekleşen bir hicret olmayıp aynı zamanda Anadolu'yu manevî anlamda imar hareketiyle de ilgilidir. Bu bakımdan Yunus, Horasan Erenleri'nden biri olarak kabul edilir. "Yunus, Anadolu ve Sakarya kıyılarından olmakla beraber, bir bakıma Horasanlı'dır da diyebiliriz. Doğuş ve çıkışının ucu, doğruca Horasan'a uzanır çünkü." ¹

Yunus'un asıl büyük yolculuğu önce dağ taş aşılarak Hacı Bektaş diyarına yapılırdı. Malum sebeple bu defa yolculuğun yönü Tabduk Emre'nin bulunduğu yere çevrilirdi. Fakat yolculuk burada bitmez. Yunus, daha sonra burada şeyhiyle aralarında geçen bir dargınlık yüzünden gurbete çıkar. Menkıbede bu durum şöyle anlatılır:

"Yunus, uzun yıllar muhtelif yerlerde gezdi. Ama gönlü şeyhi'ndeydi. Bir gün bir mağarada yedi kişiye rastladı. Onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan birinin duasıyla bir sofraya geldi. Sıra Yunus'a gelmişti. O da dua etti. O gece iki sofraya yemek indi. Arkadaşları bunun sırrını merak ettiler. Yunus'a kimin için dua ettiğini sordular. Ama Yunus, önce onların kimin için dua ettiklerini öğrenmek istedi. Onlar da: "Biz Tabduk Emre'nin kapısında otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ettik" dediler. Yunus, yaptığı hatayı anlayarak tekrar dergâha dönmek üzere yola çıktı."

Yunus'un gurbet ve seyahat noktasında son durağı ise esasını aramak için yaptığı gezilerdir: "Yunus, dağda karşılaştığı dervişlerden Hak katındaki derecesini öğrenince, geri dönüşünde Tabduk Emre onu affetmiş fakat yanında kalmasına izin vermemiştir. Şöyle demiştir ona: "Mertebeni öğrendin. Artık burada duramazsın. Çünkü bir postta iki aslan oturmaz. Buradan gidecek

ve halkı irşad edeceksin, buyurur. Ardından da: "Asamı attığım yere gider, orada ruhunu teslim edersin". Ardından asasını atmış Tabduk Emre. Yunus ise bu asayı tam beş yıl aramış, sonunda Sanköy'de bulmuş, orada ölmüş."

Menkıbelerin dışında, Yunus'un yaptığı bu tür gezilerin ipuçlarına şiirlerinde de çokça rastlanmaktadır. Tabduk Emre dergâhında dili çözümlenip şiirler söylemeye başladıktan sonra:

Gezdim Urum ile Şam'ı

Yukarı illeri kamu

....

Kayseri, Tebriz ü Sivas

Nehcuvan Maraş u Şiraz

...

Gönül sana Bağdat yakın

Âlemlere divanesin

gibi mısraları onun Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde, Suriye, İran, Irak ve Azerbaycan muhitlerinde tasavvuf amaçlı geziler yaptığını göstermektedir.

Yine;

Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kıldı

Onun görklü nazarı, gönlümüz aynasıdır

....

Mevlâna meclisinde saz ile işret oldu

Ârif manaya daldı çün biledir ferîştah

Mısraları da onun Konya'ya gidip Mevlâna ile görüştüğünün dolayısıyla tasavvuf erkânında anlatılan ilim ve irfan ehlini ziyaret maksatlı geziler yaptığının işareti sayılabilir.

Allah evi ziyarettir ben anda varmak isterim

Muhammed'in güzel nurun gözümle görmek isterim

Ya da,

*Hak müyesser etse varsam
Güzel Kâ'betullah sana
Bakuben hayranın olsam
Güzel Kâ'betullah sana*

mısraları Yunus'un gerçekleştirip gerçekleştirmediğini tam olarak bilmediğimiz bir Hac yolculuğunun özlemini dile getirmektedir.

Dünyayı her mutasavvıf gibi fâni bir âlem olarak telakki eden Yunus'un şüphesiz ki asıl yolculuğu manevî boyutta olanıdır. Bu manevî yolun şartları gereği önce gerçek sanılan âlemde faniliği ve yokluğu hissetmek, ardından bakî olanın yoluna düşmek şeklinde özetleyebileceğimiz yolculuk yahut arayış macerasıdır. Bu yolculuğun ilk durağı, kişinin kendini bu dünyada garip hissetmesidir. Bu duygu onu sürekli hareket halinde tutar. Dünya ve beden kafesi içinde bunalan ruh, kimi zaman dağlara atar kendini kimi zaman yad ellere. Karşısına çıkan dağlar maddî bir engel olabileceği gibi nefis olarak da görülebilir. Yorum ne olursa olsun, bir mutasavvıf, aradığını bulana kadar hep bir seyahat(arayış) içerisindeydi.

*Harami gibi yoluma
Arkuri inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düştüm
Sen yolumu bağlar mısın*

...

*Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre
Beni bunda eğler misin*

şeklindeki mısralar, bu arayışın somut macerasını dillendirirken faniliğin idrakinden sonra ise, seferin yönü ötelere çevrilir:

Benim burda kararım yok ben gine gitmeğe geldim

....

Bilin ki dünya fanidir dünyayı terk etsen gönül

...

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelim gönül

şeklindeki söyleyişlerini bu anlamda anlamak gerekir.

Yunus Emre'nin belli bir merhaleden sonra hem maddî hem kalbî dünyasındaki yolculukta aradığı varlık, Allah'tır. Ağaçta, kuşta, çiçekte onun varlığı hissedilse bile bu, yeterli olmaz. Çünkü Allah mekândan münezzehtir. Varlığı ancak kalpte hissedilir. Bu yüzden Yunus'un manevî yolculuğunun yöneldiği yer son noktada kalbidir. Yani içine döner, kendi varlığının sırlarını kurcalar:

*İş bu vücud şehrine her dem giresim gelir
İçindeki sultanın yüzün göresim gelir.*

Yunus'un bu noktada manevi yolculuk çilesi çektiği aşikârdır. Fakat sonunda:

*Vardığımız illere şol safa gönüllere
Halka Tabduk manisin saçtık elhamdülillah*

...

*Ne yürüyem ne hod aram ne uzak sefere varam
Çünkü dostu bunda buldum ayruk neye seferüm var.*

...

*Ballar balını buldum bu cânım yağma olsun
Assı ziyandan geçtim dükkânım yağma olsun*

ifadeleri vuslatın gerçekleştiğini, seferin maksadına ulaştığını gösterir.

Bu anlamda onun:

*Adım adım ileri beş âlemden içerü
On sekiz bin hicabı geçtim bir dağ içinde
Yetmiş bin hicab geçtim gizli perdeler açtım
Ol dost ile buluştum gördüm bir dağ içinde*

beyitleriyle başlayan uzun şiiri asıl seyahatin, Allah'a ulaşma makamları arasındaki yolculuğun rumuzlu bir destanı sayılmalıdır.

¹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 22

Bir Molla Kasım Gelir

"Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sığaya çeken bir Molla Kasım gelir"
Yunus EMRE

Menkıbeye göre Yunus, üç bin şiir söylemiş. Bunları bir divan haline getirmiş. Molla Kasım isimli şeriat bilgini bir su kenarına oturup bu şiirleri okumaya başlamış. Bunlardan binini okumuş ve şeriata aykırı bularak yakmış. Kalan bin tanesini de aynı sebeple suya atmış. Üçüncü bine başlayınca şu beyitle karşılaşmış:

*Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sığaya çeken bir Molla Kasım gelir*

Bu beyti okur okumaz, Molla Kasım, Yunus'un kerametine inanmış. Divanı öpüp alınca koymuş. Fakat ne çare ki elde bin şiir kalmış. Şimdi Yunus'un o yakılan bin şiirini gökte kuşlar ve melekler, denize atılan bin tanesini balıklar, kalan bin şiirini de insanlar okumaktalarmış."

Yunus'un en çok yorumlanan menkıbelerden biri de işte bu menkıbedir. Burada dıştan bir bakış, bize Molla Kasım'ın sadece zahirî bilgileri edinmiş fakat hakikat bilgisinden yoksun bir din bilgini olduğunu gösterir. İşte bu yaklaşım tarzıdır ki karşımıza her zaman "Molla Kasım-Yunus Emre" sembollerine bir "şeriat-tarikat" çatışmasını çıkarır. Hatta Yunus'un hayat seyri "Molla Yunus-Derviş Yunus" şeklinde iki dönemde ele alınır.¹ Şiirine de böyle yaklaşılarak onun namazla, oruçla vb. ilgili söyleyişleri hayatının "mollalık" dönemine ait söyleyişler olarak gösterilir. Bu yoruma göre Yunus "derviş" olduktan sonra bunları geride bırakmıştır.

Bu görüşlere hak verilebilir mi? Yunus'u değerlendirmek için şiirlerini parçalara ayırarak incelemek ne ölçüde doğru olur? Doğrusu, bu mesele bu ka-

dar basit yaklaşımlarla ele alınamaz. Çünkü marifet yolunun dört kapısı olan "şeriat-tarikat-hakikat-marifet" birinden girilince diğerinin terk edildiği kapılar değildir. Bunların her biri birer merhaledir. Dolayısıyla bir sûfi'nin şiirleri tek tek ele alındığında marifet yolunun ilk kapısı olan şeriatla bağdaşmaz gibi görünebilir. Fakat bunlar bir bütün olarak ele alındığında Sezaî Karakoç'un tespitiyle "keramet denecek ölçüde İslâm'a ve onun şeriatına uyacağı gerçeği"yle karşılaşırız.² Dolayısıyla bu menkıbedeki olayı da yine mecazına inerek yorumlamak gerekmektedir:

Bu yorum ancak şöyle olabilir: Yunus, her büyük adam gibi önce anlaşılma-
mıştır. Sözleri tepkiyle karşılanmış, meseleye tekil olarak bakanlar nezdin-
de çeşitli ithamlara maruz kalmıştır. Fakat zaman geçtikçe anlaşılmaya baş-
lanmış, sözleri yankısını bulmuştur.

Bir diğer açıdan ise, Molla Kasım, Yunus'un kendisidir. Onun "Bir ben var-
dır benden içerü" mısraı bu anlamda da yorumlanabilir. İçteki ben, ruhun-
dan insana üflemiş olan Allah olabileceği gibi, insanın doğru ve yanlış işle-
ri konusunda uyarıcılık yapan akl-ı selim yahut mutmain bir gönül de insa-
nı bu şekilde şu doğru bu yanlıştır şeklinde uyarmaz mı? Olaya böyle baktı-
ğımızda Yunus'un bazı şiirlerini yırtıp atmasını mükemmel olanı yakalama-
ya çalışmak şeklinde anlamaya hiçbir engel yoktur.³

Diğer yandan bu menkıbedeki melek, kuş ve balık motifleri de Yunus'un şi-
irinin yapısına farklı bir açıklık getirmektedir. O şiirini kurarken bütün bir
hayatı ve varlıkları da şiirine katmıştır. Diğer taraftan aynı motifler, birer
sembol olarak alındığında Yunus'un uzak-yakın her çevredeki yaygın ünü-
ne, her yerde benimsendiğine de işaret etmektedir. Yunus'un geleceğe ka-
lan hiçbir zaman eskimeyen bir şiir yapısı kurması, her çağda herkes tara-
fından benimsenmesi de menkıbedeki bu durumun böyle yorumlanması ge-
rektiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu menkıbeyle ilgili olarak Arif Nihat'ın da ilginç bir yorumu vardır. Bu yo-
rum Molla Kasım'a daha farklı bir gözle bakmamızı gerektiriyor Buna gö-
re."Molla Kasım, bazı sathi hükümler hilafına, Yunus'u yırtıp parçalayan,
çiğ, hoyrat bir adam timsali, açıkçası ham ervah numunesi değildir. Molla

Kasım, Yunus'un mirasını şer'i şerif üzere ve hakkaniyetle, varisler arasında taksim eden bir adalet timsalidir ve bilerek veya bilmeyerek, gaybın emriyle hareket etmektedir. (kasım) kelimesi de (taksim eden) demek olduğuna göre, bu vazifeye son derece uygun düşmektedir. Bir nevi kassamlık yapmaktadır. Bu zaten Molla Ali, Molla Mehmet olmayıp da Molla Kasım olması, bu manadadır. Onun adaleti sayesinde melekler de insanlar da, balıklar da payını almıştır." ⁴

Bu yorum, hakikatın dört kapısının nasıl birbirine sıkıca bağlı olduğunun da bir açıklaması sayılmalıdır. Çünkü "Tarikatla şeriatı birbirine sınıksız bağlayan bir menkıbe karşısındayız." ⁵ Böyle bir bütünlük içerisinde bakıldığında ise Yunus gerçeğine ilişkin başka noktaları da görmek mümkün olur. O da şudur. Güllerin, bülbüllerin kendi lisanlarında zikir hali üzere bulunduğunu idrak edebilecek bir gönüle sahip olan Yunus'un sözleri elbette onlar ve diğer varlıklar için de önemlidir ve onlara da bu şiirlerden düşen bir pay olsa gerektir. Dolayısıyla bu menkıbenin diliyle Yunus bizi havayı, suyu; toprağı, ateşi ve yeri, göğü okumaya davet ediyor. Çünkü var olan sadece O'dur. Kâinatta egemen güç, O'nun hükmü, konuşan dil ise O'nun dilidir.

¹ İlhan Başgöz, Yunus Emre, s. 21-23

² Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 30

³ Sezai Karakoç, a.g.e. s. 31

⁴ Arif Nihat Asya, Yunus Emre, Türk Yurdu Yunus Emre Özel Sayısı, s. 33

⁵ Arif Nihat Asya, a.g.y. s.33

Aşık Sultanı Tabduk

"Tabduk Emre XIII. asırda Anadolu'yu dolduran o tanınmış şeyhlerden biriydi ve Sakarya çevresindeki bir köyde münzevi olarak yaşıyordu"
TAŞKÖPRİ-ZÂDE

Bektaşî geleneğinin Yunus'u Hacı Bektaş diyarından Tabduk Emre dergâhına göndermesi boşuna değildir. Zira Yunus'un eğitilmek üzere kendisine gönderildiği Tabduk Emre de Hacı Bektaş yolunun erenlerindedir. Çünkü Hacı Bektaş, o çağda ulu bir şeyh olarak bütün Anadolu erenlerinin bağlı bulunduğu en üst makamdır. Tabduk Emre'ye de o, el vermiştir.

Menkıbe, bu münasebeti şöyle izah eder: "Hacı Bektaş, bir gün kendi dergâhında büyük bir toplantı düzenler. Bu toplantıya bütün tekkelerin müşşidleri gelir fakat Tabduk Emre gelmez. Hacı Bektaş ona elçi yollayarak bu durumun sebebini sorar. Tabduk Emre, bunun üzerine Sulucakarapüyük'e gelir. Gelmevişini "Biz perde ardından veâyeti alırken orada sizi görmedik. O makamda görmediğim birinin davetine bu yüzden gelmek istemedim." der. Hacı Bektaş, bu açıklama üzerine velayeti aldığı kimseyi tarif etmesini söyler. Tabduk Emre de "Onu görmedim. Perde arkasından el verdi. Ancak avucunun içinde yeşil bir ben vardı." der. Hacı Bektaş, bu söz üzerine sağ elinin avucunu açar. Tabduk, Hacı Bektaş'ın avucuna bakınca ortasında o yeşil beni görür ve vecd içinde kendinden geçer. Ve size bağlandım anlamında "Tabduk, Tabduk sultanım" diyerek Hacı Bektaş'a bağlılığını belirtir.

Menkıbe, hadisenin sonunu şu cümle ile bağlar: "O günden sonra Tabduk Emre namı ile Sakarya havzasında bulunan kasaba ve köyleri irşada devam eder." Menkıbenin bu bilgisi, karşımıza bir şeyh portresi çıkarıyor ama onun hayatı da dervişi Yunus'un ki gibi çok aşikâr değildir. O da dervişi Yunus gibi bilinmezlikler sulatanıdır. Kimi tarihi kaynakların onunla ilgili verdiği sınırlı bilgilerden çıkarabileceğimiz portre ise şöyledir:

Tabduk Emre, bir 13 . Yüzyıl sûfisidir. Hoca Ahmet Yesevi çizgisine bağlıdır. Orta Asya'dan gelen Sinan Efendi yahut Ata Sinan isimli bir şeyh tarafından irşad edilmiştir. Anadolu'da Sakarya vadisindeki Karanlık dere (Bugünkü Emrem Sultan Köyü) yaşamıştır. Alperenlerin ulularındandır. Burada bir dergâh kurarak müritlerine bir yandan manevi eğitim vermiş, bir yandan da çiftçilik ve hayvancılık yaparak burayı üretim merkezi haline getirmiştir.

Daha sonra, Nallıhan yöresinde Tabduk adına bir zaviyenin kurulmuş, bu zaviyeyle ilgili olarak Nallıhan'ın Kozlu köyünde vakıf tesis edilmiş olması ve Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından bu vakfa yardımlar yapıldığını gösteren belgelerin varlığı Tabduk Emre'ye tarihi bir şahsiyet gözüyle bakmamızı gerektirecektir.

Yunus, Divan'ında yer alan Tabduk'la ilgili kimi söyleyişler ise bu durumu başka bir açıdan yorumlanmasına da sebep olmuştur. Kimi yorumcular, Yunus'un bu söyleyişle bir insanı değil, bizzat Cenab-ı Hakk'ı kastettiğini söylemektedirler. Faruk Kadri Timurtaş, böyle düşünenler arasındadır. Ona göre "Tabduğumuz" sözünün "mabud", "ilah" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "Tabduk" kelimesi Allah manasındadır. Yunus Emre "Halka Tabduk manisin saçtık elhamdüllillah" demek suretiyle Cenab-ı Hakk'ın manasını halka anlatmış olduk, demek istemiştir.¹

Bu görüşlere delil olarak da Yunus'un;

*Yunus Hakk'a bilişeli can ü gönül virişeli
Şol Tabduğ'a irişeli gözlerimi açar oldum.*

...

*Yunus eydür er kulıyam Tabduğumuz dost yüzidür
İşbu söze inanmayan ide-bilsün itdüğünü*

...

*Şeyh ü dânişmend ü velî cümlesi birdür er yolu
Yûnus'dur dervîşler kulı Tapduk gibi serveri var*

....

*İşk sultânı Tapduk durur Yûnus gedâ bu kapuda
Gedâlara lutf eylemek hem kâ'idedür sultâna*

Şeklindeki söyleyişleri gösterilmektedir.

Bu yorumlar da elbette yabana atılamaz. Gerçekten de bunlar Tabduk'un cismanî bir varlık olarak anlaşılmasına engel sayılabilecek söyleyişler olarak değerlendirilebilir. Ama bir derviş için şeyhi hak dostu, dergâhı ise Hak kapısıdır. Söylenen sözler de Hakk'ın bilgisidir.

Yine de bütün bunlar Tabduk'u cismanî bir varlık olmaktan çıkarmaz. Çünkü Tabduk kelimesi Erzurum yöresindeki söyleyişle "Taptak" şeklinde düşünülduğünde mecazen "temiz gönüllü", yine Mehmet Tahir'e göre "abid, tapan" anlamına geldiğine göre bir şahıs ismi olmasına engel bir durum gözükmemektedir.

İlahi aşk coşkusuyla şairin hangi sözcüğe ne tür bir anlam yüklediği elbette tam olarak bilinemeyebilir. Dolayısıyla Tabduk sözü hem bir insanı hem de kimi zaman bizzat Allah'ı ifade için kullanılmış olabilir. Ama bu durum tasavvuf geleneğinde mürit için müşid-i kâmil gerçeğini ortadan kaldırmaz. Üstelik hem geleneğin hem de tarihi vesikalarn bilgileri dikkate alındığında Yunus Emre'nin en azından yolun başında Tabduk Emre müridi olduğu bir gerçektir. Bu durum Halveti geleneğinde de aynıdır. Orda da Yunus, bir Halveti büyüğü olan Tabduk Emre'nin müridi olarak gösterilir.

¹Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre, s. 29

Mevlâna'nın Göklü Nazarı

"Elimizdeki şiirler Yunus'un tarikat zincirinin
Mevlana'ya ulaştığını göstermektedir."
A. Bican ERCİLASUN

Yunus Emre, Hacı Bektaş'tan şiirlerinde hiç bahsetmez ama:

*Mevlâna sohbetinde saz ile işret oldu
Arif manaya daldı çün biledir ferîşteh*

ya da

*Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kıldı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır.*

Şeklindeki beyitlerinden Mevlâna'dan ve onun sema meclisinden söz eder. Yine Mevlâna'nın vefatı üzerine duyduğu elemi onun çevresindeki uluların da isimlerini zikrederek bir dördlüğünde:

*Fakih Ahmet Kutbeddin Sultan Seyyid Necmeddin
Mevlana Celaledin Ol Kutb-ı Cihân kamı..*

şeklinde belirtir.

Mevlevi kaynakları da Yunus'a ilgisiz değildir. Menkıbelerinde ona da yer verirler. Bu konuda söylenen şu menkıbe bu münasebeti göstermesi açısından hayli dikkat çekicidir:

Yunus, Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Velele arkadaşlık etmiştir, her ikisi de Mevlâna'dan ders almıştır. Mevlâna ölünce Yunus çok perişan olmuş, ardından içli gözyaşları dökmüş, tesellisiz, ıssız bir ömür sürmeye başla-

muş. O günlerde, Mevlâna'nın mezarı üzerine bir türbe yapılmıyordu. Âşık Yunus, inşaatın gönüllü ırgatı. Sabahtan akşama kadar, omzunda taş tuğla taşıyarak vecd içinde çalışıyor..Bir seher vakti erken, baş mimar inşaatı kontrole gelmiş.. Bir de ne görsün? Bir işçi yerden bir tuğla alıyor, "Allah, Hak!." Diyerek yukarı fırlatıyor, tuğla havada birkaç devir yaptıktan sonra, kubbede, yerini buluyor! Mimar hayretler içinde kalır. Biraz daha yaklaşılarak "Kimsin sen?" diye bağırır. Bu sırada işçi, yerden aldığı tuğlayı yukarıya fırlatır. Fakat bu tuğla yerini almadan yere düşüp, parçalanır. Mimar işçinin yanına yaklaşır. Bu, Âşık Yunus'tur. Yunus'un kerameti meydana çıkmıştır artık.. Konya'da fazla durmaz. Sultan Veled'i ziyaret eder. Elini öper. Sultan Veled Ona, "Git Yunus, git de türbe değil, gönül bünyad et.." der uğurlar. Yunus bundan sonra Karaman'a gelir, daha sonra efsanevi çilesini çekmek üzere Tapduk Emre'ye ısmarlanır."

Bütün bunlar sebebiyle kimi araştırmacılar Yunus Emre'nin bir Mevlevî derişi olabileceğini söylemektedirler. Bunlardan biri de Mehmet Önder'dir. Ona göre Yunus 25–30 yaşlarında iken Mevlâna'dan nasip almıştır. Mevlâna'dan çokça etkilenen Yunus, onun Divan-ı Kebir'deki kimi gazellerini tercüme etmeye kadar götürmüştür bu yakınlığı.. 25 yaşından 33 yaşına kadar yaklaşık sekiz yıl Konya'da kalmış, menkıbede de söylendiği gibi daha sonra Tabduk yurduna gitmiştir. ¹

Fakat bütün bu yorumlara rağmen Yunus'u Mevlevi olarak göstermek doğru görünmüyor. Çünkü, bağlandıkları hakikat, yaymak istedikleri fikir aynı olsa bile ikisi arasında bir dil ve üslup farkı vardır. Bu farklılık bir ayrılık sebebi oluşturmaya bile misyonları onları farklı çevrelere farklı üsluplarla aynı hizmete yöneltmiştir.

Her ikisi de aynı hizmet yolunda, yaşadıkları asrın iki büyük ışığıdır. Bu öylesine ince bir kader sırrıyla gerçekleşir ki, tasavvuf öğretisi bu iki coşkulu âşıkta derinlikli yorumunu ve estetik anlatımını bulur. Birlik çağrısı birinde Farsça ile, diğesinde Türkçe ile yapılır. Mevlâna, ilmin irfanın da başkenti mesabesindeki Konya'da yapmaktadır irşad görevini. Bu durum onu Farsça söyler. Yunus ise şehir insanı değildir. Halkın içinden fakir bir rençber olarak çıkıp geldiği bu ilim ve irfan noktasında içinden çıktığı sosyal çevreye

göre başka bir lisanı tercih eder. Özbeöz Türkçe söyler.

Yine onun yukarıda geçen "nazar" sözcüğü bir tasavvuf terimi olarak değer verme manasında anlamak gerekir. Bu durumdan Mevlâna'nın da Yunus'a değer verdiği anlamı çıkar ama bu söyleyiş aynı dergâhun insanları olduklarını göstermez. Ayrıca Yunus'un böyle bir nazar için ille de Mevlâna ile de görüşmesi gerekli değildir.² Zaten bu görüşme bir intisap niyetiyle olsa idi, Yunus Tabduk Emre dergâhına gönderilmez ve orada kalırdı. Bu bakımdan onların münasebetini hakikat yolunun farklı dil ve üsluplara sahip iki müridi olarak görmek, aralarındaki yakınlığı da manevi bir yakınlık olarak değerlendirmek için en doğru olsa gerektir.

Burada Mevlâna ile Yunus arasında geçtiği söylenen iki olayın menkıbelerine de değinmek gerekir. Bunlardan ilki şöyledir: "Yunus bir gün Mevlâna'ya "Mesnevî'yi sen mi yazdın?" demiş. "Evet" demiş Mevlânâ. Bunun üzerine Yunus, "Uzun yazmışsın, Ben olsam:

*Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm*

Derdim olur biterdi." demiş."

Diğeri ise Köstendilli Süleyman Şeyhi, Bahrü'l-velaye'sinde anlatıldığı şu menkıbedir. "Genç Yunus Emre sık sık Mevlâna'nın yanına gider, bir zaman kaldıktan sonra geri döneceği zaman Mevlâna onu kale kapısına kadar giderek uğurlarmış. Mevlâna'nın müridleri, bu duruma şaşır kalırlarmış. Bir gün sükûtu bozarak, Mevlâna'ya bunun sebebini sormuşlar. O da, "İlahi menzillerin hangisine çıkdımsa, bir Türkmen kocasının izini önümde buldum. Onu geçemedim." demiş.

Abdülbaki Gölpınarlı bu iki menkıbeye haklı olarak itiraz eder. Çünkü bunlardan ilkinde bahsi geçen beytin Yunus Emre'ye değil Said Emre'ye ait olduğu bilinmektedir. Diğerrinin de Yunus'la bir alakası yoktur. Bu söz, Yunus hakkında değil Ebu'l Hasan Harkani için söylenmiştir.³ Üstelik Yunus edebine de uygun değildir. Fakat Turan Oflazoğlu'nun bu menkıbelerle ilgili yo-

rumları da dikkate değer bir bakış açısının ürünüdür. O, "Türkmen kocası" menkıbesini şöyle yorumlamaktadır: "Burada, menkıbelerin yaratıcısı olan Türk halkı Mevlâna'nın da büyüklüğünü kabul ediyor ama Yunus'u tercih ettiğini belirtiyor.(...)Türk halkının Yunus'a yakınlık duyması doğal, çünkü Yunus onlara kendi dilleriyle hitap ediyor. Mevlâna ise yabancı bir dil kullanıyor. Türk halkı onun büyüklüğüne doğrudan tanık olamıyor."⁴

Diğer menkıbeyle ilgili yorum ise şöyledir: "Türk halkı burada da, gerçek şiirin az ve öz olacağını, uzun uzun masallar, öyküler anlatmanın şiiri ürkütceğini söylemek istiyor."⁵

Menkıbelerin sürekli olarak yorumlanarak yeni anlamların doğmasına yol açtıkları bilinmektedir. Dolayısıyla zaman içerisinde daha farklı yorumlarla da karşılaşılacaktır.

¹ Mehmet Önder, Anadolu'nun Gönül Aydınlığında Mevlâna ve Yunus Emre, Milli Kültür Dergisi, s. 80 s. 15 vd.

² Vecihi Timuroğlu, Yunus Emre Üzerine Bir Deneme, s. 73

³ Abdalbaki Gölpınarlı, Risâle'ni Nüşîyye ve Divan, s. XXXIV

⁴ Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 549

⁵ Turan Oflazoğlu, a.g.e. s. 550

Bektaşilik ve Yunus

"Yunus Emre'nin Bektaşi olarak gösterilmesi gerçeğe uygun değildir."
F. Kadri TİMURTAŞ

Türk tasavvuf tarihi içinde çok özel bir yerde duran Bektaşilik, daha başından beri Yunus Emre'ye sahip çıkmış ve onu Bektaşî bir şair olarak göstermiştir. Zaten Yunus Emre'yle alâkalı ilk menkıbevî bilgiler de Bektaşi kaynakları arasında yer alan Velâyet-nâme'de bulunmaktadır.

Buna göre Yunus'un şeyhi olan Tabduk Emre, Hacı Bektaş'ın yolunda bir sûfidir. Yunus'un:

*Yunus Tabduğ u Saltuğ u Barak'dandır nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben nice penhân olam*

beyti bu yüzden Yunus'un tarikat silsilesini gösterir. Buna göre "Yunus Emre'nin tarikatı, Tarikat-ı Bektaşîye'dir. Silsile-i meşayihî: Tabduk Emre, Barak Baba, Sarı Saltuk vasıtasıyla Pir-i tarikat Hacı Bektaş Veli'ye vasil ve müntehî olur." ¹

Bu silsile bu beyitte adı geçmese de Saltuk ve Barak yoluyla Hacı Bektaş'a kadar uzanır. Çünkü bu iki ismin Bektaşi oluşları konusunda ortak bir kanaat vardır. Dolayısıyla Yunus, bu çevrelerce Bektaşi olarak kabul edilir ve Alevî-Bektaşî edebiyatının en zirve ismi olarak benimsenir.

Yunus'un tarikat arayışına 20-25 yaş civarında girdiği düşünülecek olursa menkıbe bilgilerinin doğru olabileceği sonucuna varılabilir. Çünkü Yunus Hacı Bektaş'ın yaşadığı yıllara yetişmiştir. Hacı Bektaş, 1270 yılında vefat ettiğinde Yunus da o tarihte 30 yaşındadır.

Fakat bu menkıbe, Yunus'la Hacı Bektaş'ın görüşmelerinden söz etmez.

Çünkü menkıbede Yunus, gerek buğday istemeye gittiğinde gerekse sonradan himmet talep ettiğinde Hacı Bektaş'la değil onun yakınlarıyla görüşür. Sonunda Yunus Emre, Hacı Bektaş tarafından bizzat eğitilmek yerine Tabduk Emre dergâhına gönderilir. Bu bakımdan Yunus'en en kuvvetli ihtimalle Hacı Bektaş makamına gittiğini ve yakınlarıyla görüştüğünü, maddi münasebetinin bundan ileri gitmediğini söylemek gerekir.²

Öte yandan Yunus Emre'nin şiirlerine bakıldığında ve Tabduk Emre'yi Hacı Bektaş yolunda bir sufi kabul edildiğinde Hacı Bektaş'la Yunus arasında manevi bir yakınlıktan elbette söz edebiliriz. Yunus Emre, şiirlerinde Hacı Bektaş isminden doğrudan söz etmese bile aralarında Ahmet Yesevî mektebinin çizgisi içerisinde bir düşünce ve yaklaşım birliğinin olduğu da bir gerçektir. Mesela Yunus da Hacı Bektaş gibi dört kapıdan, kırk makamdan. İbadetlerin gerekliliğinden bahseder. Nitekim Bektaşiliği Sünnî çizgide bir tarikat olarak görenler de Yunus'u bu fikri yakınlıktan dolayı Bektaşî saymışlardır. Onlara göre de Yunus Emre manevî zincir(silsile) bakımından Hocası ve müridi Tabduk Emre yoluyla Hacı Bektaş Veli'ye bağlıdır. Dolayısıyla Yunus'un Bektaşiliği hem Bektaşiler hem de Bektaşiliği müsbet bir yol olarak gören Sünnî çevrelerin bazılarınca ortak bir kabul olarak benimsenmiş görünmektedir.

Burada Yunus'un Bektaşilik'le münasebeti düşünülürken Yunus'un Hacı Bektaş'la mı yoksa Bektaşilikle mi ilgisi var sorununu sormak lazımdır. Çünkü bu iki durumu birbirinden ayırmak gerekir. Hacı Bektaş Sünnî çizgide bir velidir. Sezai Karakoç'a göre "Gerçek bir tarih kritiği ve objektif bir edisyon kritik, Hacı Bektaş ve halifelerinin sadık Sünniler olduklarını ortaya koyacaktır."³ Fakat bu tarikat Hacı Bektaş'tan sonra kurumlaşırken çok değişik cereyanlardan etkilenmiş, müsamaha sınırının çok geniş olması sebebiyle toplumdaki çeşitli Heteredoks zümrelerin içine girmeyi başardığı bir tarikata dönüşerek başlangıçtaki aslı çizgiden sapmış, hele sonraki asırlardaki tutumu bu tarikatın Hacı Bektaş'ın fikirlerinden neşet ettiğini tartışmalı hale getirmiştir.

Bu tartışmalar sebebiyle Yunus'u Sünnî bir çizginin mensubu gören pek çok araştırmacı onu bu çizgiden sapmış olan Bektaşilikle bir münasebeti olabileceğini kabul etmezler. Bu durum Tabduk Emre için de böyle görülür. Zira

Bektaşî meydanlarındaki kutsal on iki posttan hiç biri Tabduk'a ait değildir. Bundan başka Yunus ile Hacı Bektaş sonrası Bektaşiliğin arasında bir yakınlık olduğunu söylemek oldukça zor görünmektedir. Halide Nusret Zorlutuna'nın da dediği gibi " Yunus Emre'nin Allaha, O'nun resulüne ve kitabına bağlılığı, onları ele alış şekli, onlara yakarışı öyle içtenlikli ki, öyle derin bir aşkla, bir vecdle doludur ki bu yüzden Yunus Emre Bektaşî şairidir diyemiyorum." ⁴

Bu yaklaşım ayrıca Bektaşiliğin tarikatleşme süreci dikkate alındığında tarihsel olarak da doğru görünmemektedir. Çünkü Bektaşî tarikatı o tarihlerde henüz kurulmuş sayılmaz. Ortada Hacı Bektaş vardır ama bir tarikat yahut ona ait bir erkanname yoktur. Bektaşiliğin usul ve erkanları belirlenmiş bir tarikat oluşu çok sonraları gerçekleşmiş ve erkannamesi Hacı Bektaş'tan iki yüz yıl sonra Balım Sultan hazırlamıştır. Yani Yunus Emre, tarihsel olarak bu anlamda Bektaşilik tarikatının içinde gösterilemez. Dolayısıyla bu iki durum, Yunus'un Bektaşiliğe mensubiyetini kuşkulu hale getirir.

Bu noktada şöyle bir yorumda yapılabilir: Bektaşilik başlangıçta Sünni ve müteşerri bir tarikattır. Şiilik, Hurufilik gibi unsurlar sonradan karışmıştır. Bu durum ise Bektaşiliği Anadolu'da meşruiyet arayışa itmiştir. Bektaşiliğin böyle bir meşruiyet arayışı içerisinde Yunus Emre gibi genel bir kabul görmüş bir veliyi kendi çizgisinde göstermesi anlaşılır bir durumdur. Zaten aynı durum Bektaşiliğin Hacı Bektaş'la ilişkisi itibariyle de böyle olmuştur. 15. asırda şekillenen Bektaşilik tarikatı, kurumsallaşırken kendisini Hacı Bektaş'a nispetle genel bir kabulün ortamını hazırlamış, sonradan özellikle bu tarikata yönelik baskıların ortaya çıktığı zamanlarda varlığını sürdürebilmek için farklı yollar denemiştir. Bunlardan birisi de muhtelif tarikat kisveleri altına girmesi ve tanınmış, halk nazarında kabul görmüş kişileri kendi tarikatlarından göstererek halk nazarında yeniden itibar kazanmak istemeleridir. Bektaşî geleceğinde Anadolu'da yetişen mutasavvıfların hemen hepsi Hacı Bektaş müridi ve halifesi şeklinde gösterilir. Yunus Emre gibi meşhur ve sevilen şairler, bu yüzden Bektaşî akidelerini terennüm eden kişiler gibi gösterilmiştir.

¹ M.Ihsan Oğuz, Yunus Emre, s.73

² Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 25

³ Sezai Karakoç, a.g.e. s. 26

⁴ Halide Nusret Zorlutuna, Yunus Emre'm, Türk Yurdu dergisi, sayı 319, s. 94

Tarikatsız Bir Tarikat Ehli

"Yunus tarikatsız bir tarikat ehlidir.
Çünkü o hepsindendir ve bütün tarikatları aşmış bir velidir."
Yusuf Ziya İNAN

Yunus Emre'nin şeyhinin Tabduk Emre olduğu konusunda ortak bir kabul vardır. Fakat mensubu olduğu tarikat konusunda aynı şey söylenemez. Bunun en mühim sebebi ise Yunus'un tarihî cephesinin yeterince bilinmemesidir. Bu cephe bilinmeyince hangi sûfi mektebe müntesip olduğu da bilinememektedir.

Diğer önemli bir sebep ise, nasıl Anadolu'da her bölge ona bir mezar yahut makam ihdas etmişse, her tarikat da ona sahiplenmek istemiştir. O'nu Horasan'a dolayısıyla Ahmet Yesevi Mektebine bağlayanlar olduğu gibi Anadolu'da bu mektebe kendilerini nisbet ederek kurulmuş olan onun Bektaşilik, Alevilik, Mevlevilik, Nakşilik, Kadirilik, Halvetilik, Rufailik içinde olduğunu söyleyenler, hatta Babaî, Batını olabileceği üzerinde duranlar da olmuştur.

Yunus'un şiirlerinde ve menkıbelerde bu tür yorumlara imkân verecek mısralar ve ayrıntılar elbette vardır. Meselâ çaldığı ilk kapı Hacı Bektaş kapısıdır. Oradan yine bir Hacı Bektaş ereni olan Tabduk Emre'ye ismarlanmıştır. Yine şiirinde geçen Tabduk-Barak-Saltuk isimleri bu anlamda onun tarikat silsilesi olarak görülebilir ve Bektaşî olarak ele alınması söz konusu olabilir.

Yine şiirlerinde Mevlâna ile görüştüğüne dair söyleyişler, Mevlevilik menkıbeleri içinde yer bulması onun Mevleviliği, "Şeyh Abdülkadir" den bahsetmesi Kadiriliği, Halveti geleneği içinde menkıbelere konu olması ve bu tarikat mensuplarınca da çok sevilmesi Halveti oluşu yorumlarına imkân verebilir.

Hatta daha ileri bir noktada adını andığı barak Baba'nın Babaî oluşu ona Babâî demeyi, coşkulu söyleyişleri Melâmî olarak görmeyi ilk bakışta haklı çıkarabilir. Yine meseleye tasavvuftan ziyade felsefe gözüyle bakanlar için Yunus panteist de denebilir. Ama bütün bunlar, yine birkaç mısraya bağlı kalarak yapılan yorumlardır. Oysa karşımızda bir eser ve bir hayat durmaktadır. Bu esere ve hayata bir bütünlük içinde bakıldığında ve parçalar bütünlleştirildiğinde ise karşımıza bu söylenen tarikatların, yolların, anlayışlarının hiçbirine sığmayacak denli derinlikli, büyük bir insan çıkar.

Yaşadığı çağın özellikleri de onu bir topluluğa ait göstermenin doğru olmayacağını ortaya koymaktadır. Çünkü her şeyden önce Yunus'un yaşadığı çağda kurumlaşmış bir tarikat yoktur. Ancak Bektaşilik ve Mevlevilik oluşma sürecindedir. Yunus'un bu iki tarikatın mensuplarıyla mutlaka münasebetleri olmuştur. Her iki tarikat da menkıbelerine Yunus'u almışlardır. Yunus'un da Hacı Bektaş isminden şiirlerinde hiç söz etmese bile Hacı Bektaş müntesibi gösterilen şeyhi yoluyla Bektaşilikle, yine adından söz ettiği Mevlâna dolayısıyla Mevlevilikle ilgisiz olması düşünülemez. Fakat bu durum bu meselenin çözümü için yetmemektedir.

Bundan daha önemlisi ise Yunus Emre'nin kişisel tutumudur. Yunus Emre, her şeyden önce tevhid(birlik) fikrinin şairidir. Bu fikir onda sadece Allah'la bir olma şeklinde şahsî bir anlayış veya tasavvufî bir görüş olmanın ötesinde sosyal boyutları da olan bir hadisedir. Zira yaşadığı devirde en çok ihtiyaç duyulan tek şey birlikti. Sevgiydi, hoş görüydü...Bu değerleri benimseyip yaygınlaştırmak isteyen biri sadece bir zümrenin mensubu olamaz. Dolayısıyla Yunus Emre, bütün tarikatların tartışmasız kabul ettiği ama benimseme olayı tarikatlarla sınırlı kalmayıp bütün insanlar tarafından yapılan evrensel bir isimdir. Dünyaya Türk- İslâm kültürünün bir armağanıdır. Onu bir tarikata ait göstermek Yunus'u bir daireye hapsetme gayretkeşliği olur ki bu asla doğru değildir.

Yunus, hayatı boyunca bir İslâm şair olmanın şuuruyla hareket etmiş, bütün İslâmî oluşumlara aynı gözle bakmış, onlarla ilgilenmiş bir sufidir. Tabduk Emre'ye bağlanmış olsa bile şahsiyetini bir tarikatın kesin kurallarıyla sınırlandırmadan başka yollarla da münasebet kurmuş, hepsinden yararlan-

muş, daha sonra da şiirleri, gezileri aracılığıyla düşüncelerini sadece kendi halkına değil evrensel bir dille bütün insanlığa yaymıştır.¹ Her tarikatın, her bölgenin, her düşüncenin dün olduğu gibi bugün de ona sahiplenmesi onda ki bu evrensel İslâm anlayışının en iyi göstergesidir. Yunus, her şeyden önce bir aşk adamıdır. Aşk hudut dinlemez, mecralara sığmaz. Şiirlerinden çıkarılabilecek Yunus mizacı da muayyen bir tarikatın adamı olmasına zaten engel bir durum olarak görülmelidir. Dolayısıyla o "tarikatsız bir tarikat adamıdır."²

Bu konuyu bitirirken şu hususu da belirtmek gerekiyor. Tasavvufa ve tarikatla ilgili önyargılar yahut yeterli bilgi sahibi olmamak gibi sebeplerle Yunus Emre'nin "tarikatlar üstü" bir şahsiyet olması onu tarikat gerçeğinin dışında hatta karşısında biri olarak görülmesine haklılık kazandırmaz. Onun sadece Müslümanları değil bütün insanları kucaklayan evrensel bakış tarzı, sufi insancılığı dikkate alındığında onun için elbette "tarikatlar üstü bir şahsiyet" olarak görmemiz gerekir, ama "tarikat dışı" yahut "tarikat karşıtı" göstermek istemek Yunus Emre gerçeğini saptırmak olur. Zira, onda tarikat dışılık yahut karşıtlık sözkonusu değildir.³ Yunus, "Şeriat-tarikat-hakikat-marifet" ilkesini manevi yolun ilkesi olarak gören bir veli-şairdir. Ama o çağdaki bu tür oluşların hepsine aynı sevgi ve ilgiyle bakarak o çağda çokça ihtiyaç duyulan birliğin tesisi için çalışmıştır. Cümle âlemi kardeş bilen birinin kendi coğrafyasında da birlik üzere bir çağrını seslendirmesini ve başka türlü düşünmesi de zaten mümkün değildir.

¹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 16

² Yusuf Ziya Inan, Doğa ve Din Yorumcusu Yunus Emre, s. 27

³ Mehmet Demirci, Yunus Emre Menkıbelerine Farklı Yorumlar, Kültür Dergisi, sayı 4, s. 18

Asâ Nereye Düşerse

"Şeyb-i meşayib-ül âzam Yunus Emre kim makam-ı mübarekleri Sarıköy'dedir."
MENAKIB-I EVLİYA

"Yunus, dağda karşılaştığı dervişlerden Hak katındaki derecesini öğrenince, geri dönüşünde Tabduk Emre onu affetmiş fakat yanında kalmasına izin vermemiştir. Şöyle demiştir ona: "Mertebeni öğrendin. Artık burada duramazsın. Çünkü bir postta iki aslan oturmaz. Buradan gidecek ve halkı irşad edeceksin, buyurur. Ardından da: "Asâmı attığım yere gider, orada ruhunu teslim edersin". Ardından asasını atmış Tabduk Emre. Yunus ise bu asâyı tam beş yıl aramış, sonunda Sanköy'de bulmuş, orada ölmüş."

Yunus Emre, menkıbede kendisine söylenen bu buyruk üzerine insanları aydınlatmak üzere yollara düşer. Yıllarca gezer. Her köşeye ulaşır. Ulaşamadıklarına ulaştıkları ulaşır. Her gönül onun mısralarında terennüm edilen hakikatin ışığıyla aydınlanmaya başlar. Ayrılık, nifak yaraları kapanmaya yüz tutar. Kargaşanın yerini sükûnet alır. Osmanlı Beyliği çoktan geniş otağının altında Anadolu'daki birliği kurmaya başlamıştır.

Yunus'un da sükût demidir artık. Bu dünyadan ayrılma vakti gelecektir. Zaten başından beri de hasreti ötelere değil midir? Menkıbede sözü edilen asânın aranması böyle başlar. Asâ ise Sarıköy'e düşeli çok olmuştur ve bulunmayı beklemektedir. Artık, Yunus kendi özü etrafındaki yörüngeyi tamamlayarak dünya hayatının başladığı yere bu hayatın sonlanması için geri dönecektir. "Başlanılan yere geri dönme..." Tasavvufun bir tarifi de böyle değil midir zaten..

Yunus Emre, böylece köyüne döner. Asâsını bulduğu yerde de ruhunu teslim eder. Dolayısıyla onun doğumu nasıl Sarıköy'de olmuşsa bu dünyadan göçü de burada olmuştur. Asıl mezarı sevenlerinin gönüllerindedir ama ila ki maddi bir mezar arıyorsak hemen söyleyelim ki bu mezar Sarıköy'dedir.

Buna belgeler de tanıklık ederler. Nefahat'ül Üns Tercemesi, Şakaik-i Numaniye Tercümesi, Sivrihisarlı Şeyh Baba Yusuf'un Mevhub-ı Mahub kitabı, Menakıb-ı Evliya, Kayd-ı Hakani, gibi tarihî kaynaklar Yunus'un mezarının bulunduğu yer olarak Sarıköy'ü gösterirler.¹

Bu kaynaklara dayanarak görüş bildiren araştırmacılar da bu bilgilere itibar ederek onun mezarının Sarıköy'de olduğunu söylerler. Bu isimlerden M. Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, F. Kadri Timurtaş da Yunus Emre'ye isnad edilen medfen ve makamların başlıcaları olarak "Bursa, Kula, Erzurum, Keçiborlu, ve Sarıköy" üzerinde durduktan sonra asıl güçlü ihtimalin "Sarıköy" olduğunu belirtirler.² Zaten Tabduk Emre'nin kabrinin de buraya yakın bir yerde olması da bu meselede dikkate alınması gereken başka bir yöndür.

Sarıköy'de anlatılan bilgilere göre Yunus Emre'nin bugün de halen muhafaza edilen ilk mezarı, o çağın âdetleri üzerine hemen yanında üstü açık bir cami şeklinde namaz kılınan yere sahip olan bir yerdir. Burada imamın duracağı mihrap ile cemaat yeri yanında aş ocağı yeri mevcuttur. Yani bu yapı pek çok ermiş mezarında olduğu gibi bir külliye şeklindedir. Bu yapı Yunan işgali sırasında yıkılıp yıkılmış, bu zaviyede bulunan Yunus'a ait eşyaları talan edilmiştir.

Sarıköy'deki Yunus Emre'ye ait şu anda üç kabir bulunmaktadır. Yunus Emre'nin ilk kabri, tren yolu hattında kalınca 1948 yılında açılmış ve Kültür Bakanlığı eliyle ikinci merkadine kaldırılmıştır. Daha sonraki yıllarda geniş bir külliye düzenlemesi yapıldığında ise mezarı ikinci defa taşınarak halen mevcut olduğu yere nakledilmiştir.

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, Risale'at-Nushiyye ve Divan, s.xxxıı

² M.Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, s. 235, F.Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 18, Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 13

Yunus Emre'nin Makamları

"Yunus Emre'nin de Saltuk gibi birçok yerde mezarları var.
Şahsı efsaneleşen, tabii bayatı destanlaşan bu büyükleri insanoğlu, her yerde görmek istiyor."
Abdülbaki GÖLPINARLI

Yunus'un doğup büyüdüğü ve yaşadığı yerin Sarıköy olduğu araştırmaların da teyit ettiği bir husustur ama onun vefat ettiği ve kabrinin bulunduğu yer konusunda pek çok ihtimalden söz edilmekte ve Türkiye'nin hemen her il her bölgesinde bir Yunus mezarı yahut makamı bulunmaktadır. Yani Köprülünün belirttiği gibi "Yunus Emre'nin medfeni hakkında da çok büyük bir ihtilaf vardır."¹ Mesele ihtilafı da kalmamakta, bu iddialar ileri sürülürken bunları teyit edeceği düşünülen kimi belgelere başvurulmakta, araştırmacıların bu konudaki görüşlerinden yararlanılmaktadır.

Bu yerler arasında nereleri yok ki? Köprülü, bu sayıyı "Bursa, Kula, Erzurum, Keciborlu ve Sarıköy"² şeklinde beş olarak ifade ederken Gölpinarlı bu ihtimallere "Aksaray, Sandıklı, Ünye, Sivas"ı eklemektedir.³ Bu sayı bugün için H. Baki Kunter'in tespitlerine göre "Bursa, Çayköy, Erzurum, Ünye, Döğler, Tire, Sivas, Aksaray, Kırşehir, Bolu, Keçiborlu, Uluborlu, Kula, Karaman ve Sarıköy" olmak üzere on beşi bulmuştur.⁴ Yine Azerbaycan'da Gah bölgesi Oncalı köyü Oğuz mezarlığında ve Üsküp'te de Yunus'a ait olduğu ileri sürülen mezarının bulunduğunu biliyoruz.

Bu ilginç durumu Bahtiyar Vahapzade şöyle dile getirmektedir:

*Bir yerde ölüp, bes, niye min yerde doğuldu?
Aşkında yanırken yeniden bir de doğuldu.
Şiirindeki hikmetli satırlarda doğuldu.*

*Bir yerde ölüp bes, niye min yerde mezarı?
Her gün kazılır çünkü gönüllerde mezarı.*

*Otlarda, çiçeklerde ve gönüllerde mezarı-
-Efsane mi. gerçek mi? Bu insan nice insan.
- Varlık sesidir, kopmuş, O, Türk'ün kopuzundan*

Ortada tarihen sabit bir Yunus Emre olduğuna göre bunca mezar ve makam çokluğunu neye bağlayacağız?

Bu meselede en önemli sebep halkın Yunus'a karşı duyduğu derin hürmet ve muhabbet hissidir. Halk, onun maddî varlığını kendi muhitlerinde yaşatmak gayesiyle, bilhassa seyahatlerinde uğradığı yerlerde onun namına mezarlar/makamlar ihdas etmiştir. Zaten bu durum büyük insanların muhtelif şehirlerde mezarlarının ve makamlarının bulunması keyfiyeti bir gelenek halindedir.

Sûfiler için böyle makam geleneği tarihen de sabit ve mevcuttur. Çünkü halk inancında insanlar, çevrelerinde ruhaniyet ve kutsiyetinden yardım beklenebilecek büyük mutasavvıfların olmasını ister. Bu yüzden Anadolu'da sadece Yunus'la değil pek çok erenle ilgili böyle yerler bulunur. Çünkü her şehir, her köy, Yunus'un kendi topraklarında gömülü olmasını istemiş, ona kendi bağrında bir mezar hazırlamış, herhangi meçhul bir mezarın, onun mezarı olabileceği hayaline kapılmıştır. Bu durumu tarihi gerçekleri örtmesine rağmen anlayışla ve takdirle karşılamak gerekir. Çünkü halk Yunus'u sevmiş ve sahiplenerek de bunu göstermek istemiştir.

Yunus Emre'nin mezarı olduğu söylenen bazı yerlerdeki Yunus Emre adını taşıyan mezarların ise Yunus'la sadece isim benzerliği bulunmaktadır. Bazı yerlerde ise ortada ne mezar ne makam vardır. Fakat Yunus Emre'nin kendi toprağında gömülü olduğu şerefini paylaşmak gayretiyle nerede bir Yunus, Emre, Emre adını taşıyan mezar taşı, yatır varsa ona Yunus Emre denilmiştir. Buralarda Yunus'un mezarının bulunduğu iddiası mahalli inanışlarla ve Yunus'a sahiplenme niyetiyle ilgilidir.⁵

Burada şu noktaya da temas etmek gerekiyor. Halkın manevî bir bağlılık ve sevgi duygusuyla Yunus'a sahiplenmesi ona gönüllerinde olduğu gibi topraklarında da yer ayırması son derece kadirşinas bir davranıştır. Fakat son

zamanlarda bu durum Yunus'un gerçeğinden tamamen soyutlanarak bir turizm meselesi gibi ele alınmaktadır. Bu amaçla yapılan etkinliklerde ise Yunus felsefesinden çok bu hadisenin ekonomik olarak nasıl ranta dönüştürüleceği hesap edilmektedir. Bu durumun Yunus'un ruhaniyetini inciteceği muhakkaktır. Sonuçta Yunus'u yattığı söylenen yerlere bu anmalarla böyle bir bereket de gelebilir ama bunu asıl gaye haline getirmemek lazımdır. Bu anlamda Abdülbaki Gölpınarlı'nın şu satırları oldukça manidar görülmelidir: " Bu çeşit halka mal olmuş büyüklere atfedilen mezarların bir kısmı, o büyüğün bir hatırasını yaşatır, bir izini belirtir. Bir kısmı bir yanlışın ifadesidir. Aynı adı taşıyan bir başkası, o adın sahibinin hüviyetine bürünmüştür; o olup çıkmıştır. Bir kısmı da bir hayalin, bir rüyanın meydana getirdiği bir anıttır. Bir kısmı ise, evet bunu söylemek zorundayız; insanın bir zaafıdır bu; açığızlerin geçim vasıtası olarak icad edilmiştir, orda yatan, menfaatir, düzendir, yalandır." ⁶

¹ M.Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, s. 234

² M.Fuat Köprülü, a.g.e. s. 236 (Köprülü, bu muhtemel mezarları değerlendirdikten sonra sözünü şöyle bağlamaktadır: " Geriye Yunus'un Porsuk Suyu'nun Sakarya'ya karıştığı yerde gömülü olduğunu kabul etmek kalıyor ki, diğer rivayetlere göre daha akla yakın görünüyor."

³ Abdülbaki Gölpınarlı, Risâlat al-Nushiyye ve Divan, s. XXV

⁴ Halim Baki Kunter, Yunus Emre- Belgeler, Bilgiler, s. 63

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, Risâlat al-Nushiyye ve Divan, s. XXII

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e. s. XXII

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Düşünce Dünyası

Çoğu kişinin anlamadığı tasavvuf, çağları kuşatan bir hayat felsefesi, bir iman-fikir birleşimi, bir hal-bilgi ahengidir. Bu bakımdan İslam velileri yalnız hal ehli birer derviş değil aynı zamanda birer felsefe ve okul sahibidir, doktrin ve sistem yaratıcısıdır. Yunus da böyle bir tefekkürün ve sistemin insanıdır.

Yusuf Ziya İNAN

Mutasavvıf ve Mütefekkir

"Yunus Emre, çok yönlü bir insandır.
O, hem derin bir mutasavvıf, hem de derin bir düşündürür."
Mehmet AYDIN

Yunus Emre, sūfi bir şairdir. Ama onu tek başına bu sıfatla tanımlayamayız. Çünkü tasavvuf, bir hal ilmi olmasının yanı sıra aynı zamanda bir fikir sistemidir. Yunus da bu sisteme hem hal hem de fikir planında bağlı bir sufidir. Bu bakımdan onu hem bir mutasavvıf hem de bir tefekkür şairi olarak tanımlamak doğru olacaktır.

Yunus'un bir mutasavvıf mütefekkir olarak dayandığı kaynak ise bütün büyük sūfilerde olduğu gibi İslâm'ın temel kaynaklardır. Bunlar da en başta Kuran-ı Kerim ve Hadis-i şeriflerdir. Dikkatli bir göz onun şiirlerini ya bir âyetin veya Hadis-i şerifin meali ya da onlara telmih suretiyle temas eden metinler olarak görmekte gecikmeyecektir. Dolayısıyla onun bütün şiirlerine tasavvufi açıdan yapılmış İslâmî yorum metinleri olarak bakmak gerekir.

Yunus'un bir mütefekkir olarak yaptığı şey ise, bu temel anlayıştan hareketle yaşanabilir bir "aşk felsefesi" kurmuş olmasıdır. Bu felsefe meselenin teorik tartışmalarıyla uğraşmak yerine gündelik, pratik davranışları hayata geçirmeyi gaye edinir. Başka bir ifadeyle yaşanabilir bir ahlâk modelidir. İdeal insanı yetiştirmeyi hedef alır. Uzun vadede ise ideal toplumu hedefler. Çünkü ideal insanlar yetişmeden ideal toplum da oluşamaz. Yunus'un yaşadığı zamanın olumsuz şartları hatırlanacak olursa böyle bir hedefin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır.

Yunus'u bir tefekkür insanı olarak burada farklı kılan diğer bir husus ise tasavvufa getirdiği bu özel yorumu Türkçe'yle dile getirmek şeklinde gerçekleştirdiği özel sunumdur. Bu büyük mürşit, "İnsanoğlu'nun kâh beşerî, kâh mânevi tarafına bu sihirli sesiyle hitap ederek, kütleleri düşünmeye, duyma-

ya ve bilhassa kendi kendileriyle hesaplaşmaya sevk etmiş, böylece de, insan enerjisini bütünüyle harekete geçirmeyi bilmiştir.¹¹ Böylece; tasavvuf, onda içselleştirilmiş ve kişisel yorumlarla zenginleştirilmiş bir anlayışa dönüştürmüştür. Böylece o, " Tıpkı Mevlâna gibi kendi felsefesine, kendi prensiplerine bağlı, nev-i şahsına münhasır bir mütefekkindir. Tefekkürde de edebiyatta da özel okul sahibidir."¹²

Yunus, bu özge tutumuyla "tasavvufla gelişen müsamahalı, insani ve ileri bir dünya görüşü"nü insanlara tebliğ etmiştir. Bunu yaparken söyledikleri sadece teoride kalan fikirler olmadığı ve hayatta karşılığı olan şeyler olduğu için çağındaki insanların onu anlaması ve algılaması zor olmamıştır. Başka bir söyleyişle o, tasavvuf teorisini bir felsefe olmaktan çıkarıp bir "iman ve amel" haline getirmiştir.

Yunus, tasavvufu bu iman ve amel şuuruyla yorumlayarak onu bunalım ve sıkıntılarla dolu bir çağda insanlığın önüne bir "yaşama projesi" olarak çıkarmıştır. Onun tesir gücünü burada aramak gerekir.

Bu bakımdan Yunus, hem bir sûfi hem bir tefekkür insanı olarak ne söylediye tasavvuf düşüncesi etrafında söylemiştir. Bu düşünceyi kişisel yorumlarıyla zenginleştirmiş, güzelleştirmiş, imanı bilgi ve sanatla ahenkli bir tarzda birleştirerek ondan yeni bir hayat ve insan görüşü çıkarmıştır. Onda şairlikle dervişlik bir aradadır. Fikirle kalp, akılla gönül ahenk içerisinde. Fakat fikri unsuru duygunun potasında eritmeyi bildiği için hem gönüle hem de zihne seslenir. Bu bakımdan biz onda sadece fikri olanı aramayız. Fikir bile bir ruh güzelliğinde karşımıza çıkar.

¹¹ Samiha Ayverdi, Âbide Şahsiyetler, s. 49-50

¹² M.Celal Doru, Türk Yurdu Yunus Emre Özel sayısı, s. 14

Çağının Tanığı Olmak

"Yunus Emre, Anadolu'daki Türk düşüncesinin edebiyatının ilk büyük şairidir."
N. Sami BANARLI

Aydınlarından çağlarının tanığı olmaları, olup biten hadiseler karşısında tavır almaları, olumsuzluklara karşı seslerini yükseltmeleri, eleştiri yapmaları ama bununla da yetinmeyip toplumlarının önünde bir ışık, bir rehber olarak onlara doğru yolu göstermeli beklenir.

Bilindiği gibi Yunus'un yaşadığı çağ, önce dışarıdan gelen saldırılarla sonra içteki kargaşalıklarla sosyal yapının çöktüğü, birliğin dağıldığı bir çağdır. Bu hengâme içerisinde toplumda adalet fikri kaybolmuş, hukuk ortadan kalmış, güçlü zayıf ezer hale gelmiştir. Bu durum farklılıkları derileştirmiş ve ortaya bir çatışma kültürü çıkarmıştır. Bu çatışma hem kişinin İlâhî olanla bağlarını koparması şeklinde ferdi hem de bireylerin birbirleriyle bağlarını koparması anlamında toplumsal bir meseledir.

Yunus, çağının bu anlamda gerçek bir tanığıdır. Toplumun yaşadığı sorunların gerçekçi bir gözlemcisidir. O, bu ayrılığın, farklılığın hem bireysel hem de toplumsal boyutuyla ilgili olmuştur. Tasavvufta birlik fikrinin temel bir fikir olduğunu bilmekteyiz. Buna göre var olan her şey O'ndan gelmiştir. Her şeyi içten ve dıştan kuşatan Allah'tır. Bu yüzden kişi, ayrılığı ortadan kaldırmak adına önce yeryüzündeki her şeyin Allah'ın eseri olduğunu bilmesi gerekir:

Yunus Emre gözün aç bak / İki cihan doludur Hak

İki cihannın Hak'la dolu olduğunun bilmesi insanları Hak rızasına uygun olarak önce kendi içlerindeki Allah'la olan ayrılıkları ortadan kaldırmayı gerektirir. Yüreğinde bu sevgiyi filizlendiren kişi, dış âleme baktığında da yine Hakk'ın âyetlerini görecektir. Her şey O'ndan olduğuna göre bu varlıklara da ayrılığı gayrılığı kaldırma ihtiyacı duyacaktır. Yunus'taki birlik fikrini bu manada anlamak gerekir.

Yunus'un diğer varlıkları birlik fikri içinde görme ve sevmek bilinci içerisinde insanlardan doğan kötülükleri nereye koyacağız? Mesele gayet açıktır. Bir sūfinin gözünde iyilikler Hak'tan, kötülükler ise insanın cüz'î iradelerinden kaynaklanır. Öyleyse insanı sevmek kavramının kapsamı içine onu bütün halleriyle sevmek manası girmez. İnsandaki kötü hasletlerle mücadele ederek insanın bu hallerden kurtulmasını gaye edinmek gerekir. Yani kişisel ve toplumsal barış için birlik gerektirirken burada bu birliğin gerçekleştirilmesi fark bilinciyle mümkündür.

Hayatta her şey zıddıyla kâimdir. İyiliğin zıddı kötülük, güzelliğin zıttı çirkinliktir. Bir sūfi iyi ve güzel olanı daha da zenginleştirmek, kötü ve çirkin olanı ise ortadan kaldırmak için mücadele eder. Tasavvufta kemalatın nefis mücadelesiyle ilgili oluşu bundan değil midir? Çünkü nefis, insanın hayırlı ve güzel olana değil kötü olana yönelmesini ister. Dolayısıyla nefis mücadelesini başaran kişi toplumsal nefsin arzularıyla savaşmayı da hayatının bir gayesi bilir. Bu savaşın topla tüfele yapılması gerekmez. Nefsin bu anlamdaki hastalıklarını ilacı tam zıddı davranışları yapmaktır. Bir ahlâkçı olarak Yunus'un insanları sevmek, onlara yardımcı olma, tatlı dille konuşma, güler yüze davranma, cahillikten uzak durma şeklindeki ahlâkî öğütleri işte bütün kötülüklerin panzehiri olan davranışlardır. Böyle davranışlarla hem bireysel hem de toplumsal iyileşme ve islah gerçekleştirilecektir. Yunus, çağının tanığı bir aydın olarak ayrılığı doğuran problemlerin temele inmeyi bilmiş ve onların çözümüne ilişkin en doğru çözümleri göstermiş bir isimdir. Onun:

*Mal sahibi mülk sahibi
Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan mülk de yalan
Var biraz da sen oyalan*

Dörtlülüğü bile tek başına o çağda serveti, gücü elinde bulunduranlara karşı yükseltilmiş bir aydın eleştirisidir. Ama Yunus, bunu yaparken az önce de belirttiğimiz gibi sadece sorunu tespit etmekle kalmıyor, kişiyi düşünmeye çağırıyor ve çözümünü de gösteriyor. Bu yüzden Yunus'un çağının bir aydını gözüyle de okumak gerekir. Eğer bu tür bir okuma yapılırsa bu çağda da Yunus'un bu anlamdaki söyleyişlerinin sorunların tespit ve çözümünde ışıklı bir yol haritası olacağı aşikârdır. Çünkü bu sorunlar, belli bir çağa özgü sorunlar değildir. İnsan her çağda aynı özellikleri taşır. Bu yüzden benzer sorunlarla karşılaşır. Kimi zaman Rahman sularında yüzer kimi zaman karanlık denizlerde...Biri saadetin diğeri ise felaketin ifadesidir.

Bir Usanmaz Ozan

"Ben bir usanmaz ozanım
Derdim vardır inilerim"
Yunus EMRE

Yunus'un bütün hayatı, hakikati arama ve bulma yolunda uzun ve zahmetli bir yolculuğun destanıdır. Onu maddî gerekçelerle de olsa Hacı Bektaş kapısına gönderen duygu, açlık ve kıtlık yılında ailesine hatta yaşadığı köyün halkına karşı hissettiği sorumluluk duygusudur. Çünkü kimi menkıbelerden Hacı Bektaş'a buğday istemek için gidişinin sadece ailesi adına değil aynı zamanda köylüleri adına olduğu anlaşılmaktadır.

Yunus, o çağın şartlarında yılmadan, usanmadan ve asla umutsuzluğa düşmeden, günler süren zahmetli bir yolculuğu göze alarak Hacı Bektaş dergâhına varmıştır. Ailesi ve toplumu adına hissettiği bu sorumluluk duygusudur ki onu burada manevî bir nasiple de yüz yüze getirmiş kendisine "himmət" teklif edilmiştir. Çünkü Hacı Bektaş, "ulu nazarı"yla Yunus'taki iç zenginliği görmüştür.

Yunus'un yoldan geri dönüp himmete talip olduğunu söylemesiyle ise onun asıl yolculuğu başlamıştır. Bu yolculuk, buğdayları köyüne bıraktıktan sonra Tabduk Emre kapısına gelmesiyle birlikte asıl anlamını kazanmıştır. Zira, Yunus'un önünde artık sadece yollar değil yıllar vardır. Uzun sürecek bir "seyr ü süluk" yolculuğu söz konusudur. Kemâl yolunda yürümek elbette zahmetlidir. Hikmetin yemişleri hemen devşirilmez. Önce benlikten geçmek, nefse ağır gelen işleri yapmak, gönlü saflaştırmak için ibadet ve tatla uğraşmak, günlük yaşamı bu ilkeler çerçevesinde sürdürmek kolay bir iş değildir. Hele bu yolun nihaî hedefinin Hakk'ı bulmak, tevhide erişmek gibi bir maksadı olduğu da düşünülecek olursa zahmetin derecesi daha iyi anlaşılır. Çünkü nefsi olgunlaştırmak yolunda verilen savaş, dünyanın bütün savaşlarından daha zordur.

Zahmet ve nimet...Yunus, bu nimete ulaşmak için zahmetin bütün safhalarını yaşadı. Dergâhta nefsinin en ağır gelen işleri yaptı. Nefsinin fısıltılarıyla kimi zaman umutsuzluğa düştü. Olgunlaşmayacağı endişesine kapıldı. Kimi zaman bir çiçeğe nazar ederek aldığı bilgelik dersiyse yeniden umutlandı. Gayretini artırdı. Asla yılmadı, usanmadı. "ballar balını buldum" diyerek olgunlaşma sürecini sonunda tamamladı. Vakit tamam oldu. Dil çözüldü ve şiirler söylemeye başladı.

Onun "usanmaz ozanlığı" ise asıl bu noktadan sonra gerçekleşti. Çünkü, nefsiyle yaptığı kişisel savaşı kazanmış sıra toplumsal savaşı kazanmaya gelmişti. O bakımdan Yunus'u kimi algı biçimlerindeki gibi bütün hayatı boyunca kendi içiyle meşgul, kendi derdi için inleyen, toplum ve hayat gerçekleriyle ilgisini kesmiş bir yoksul derviş olarak görmek hem Yunus'u hem de tasavvufu anlamamak olur. Eğer tasavvuf bu demek olsa idi Yunus Tabduk dergâhından ayrılmaz, bütün ömrünü burada ibadet ve riyazât ile geçirirdi.

Oysa sembolik olarak kırk yıl sürdüğü söylenen dervişlik çilesinden sonra şeyhi onu gurbete gönderir. Şüphesiz bu durum da dervişlik eğitimimin bir parçasıdır ama; aynı zamanda o dervişin artık "tebliğ" yapacak duruma geldiğinin de bir göstergesidir. Nitekim bu durum Yunus'ta da böyle olmuş, bu süreçten sonra "ilden ile, şardan şara" giderek inandığı, içselleştirdiği hakikati insanlara anlatmıştır.

Yunus'un derdi bu noktadan sonra kişisel bir dert olmanın ötesinde toplumsal bir derde dönüşmüştür. Çünkü çağının kendisinden beklediği bir ödev vardır. Halk uyandırılmaya, bilgilendirilmeye muhtaçtır. İnsanlar, karşılaştıkları sorunlar yüzünden umutsuzdur. Umutsuzluk ise içsel bir yaradır. Bu yarayı hiçbir ekonomi ve siyaset teorisiyle çözmek mümkün değildir. Bu yara ancak manevî bir tabibin iyileştirebileceği bir yaradır. Yunus da bu tabiplerden biri olarak kendinden beklenen görevi yerine getirdi. Çünkü Abdurrahim Karakoç'un da dediği gibi "Her kamil insan başkalarının sızısını da içinde duyar."

Yunus Emre, bir "usanmaz ozan" olarak sorunların görünen yüzüne takılıp kalmadı. Onları ortaya çıkararak asıl sebeplerle ilgilendi. Temel sorun insa-

nın fitrî değerlerini yitirmesi, kendini ve dolayısıyla yaratıcısını unutmasıydı. Öyleyse bir hafıza tazelemesi gerekiyordu. Bu da insana kim olduğunu, niçin yaratıldığını, dünyada neden bulunduğunu anlatmakla sağlanabilirdi. Yunus, bunu yaptı. Doğru olanı doğru bir biçimde, güzel olanı güzel bir biçimde anlattı.

Onun söyledikleri, şiir olarak elbette son derece mükemmel ürünlerdir. Ama onu ne kendisi ne de seslendiği kitle bir şair olarak görmedi. Anlattığı hakikatlerden dolayı onu bir "Hak dostu" olarak gördü. Yunus da onlara Hakk'ın kulları olarak baktı. Her iki bakış da aynı noktada birleşince anlamak, anlatmak ve anlamak zor olmadı. Kitabî bilgilerle meselelere bakıp çözüm arayanların çaresiz kaldıkları bir ortamda o sözle iyileştirdi gönül yaralarını. Sözle sağladı toplumsal birliği ve dirliği. Kardeşlik bağlarını böyle kurdu. Böylece "manen ölmezler" safına katıldı.

Hangi Yunus

"Genel tasavvufî paradigmalarla Yunus anlaşılmaz;
çünkü Yunus'un kendine has özel bir tasavvuf paradigması vardır."
Hasan AKTAŞ

Yunus, yaşadığı zamandan günümüze kadar kimliği itibariyle halk nezdinde asla bir tartışmanın konusu olmadı. Halk onu kendileriyle müşterek inançlara sahip "Hak ve halk dostu" bir mutasavvıf olarak benimsedi ve sevdi. Bu sevgi hiç eksilmedi hatta artarak devam etti.

İlim adamları, felsefeciler, sanatkârlar ve aydınlar nezdinde ise Yunus'un algılanış ve anlaşılma biçimi böyle olmadı. Mesela onunla ilgili ilk makalelerden birini yazan Rıza Tevfik onu Panteist, Hurûfî, Melâmî bir sûfî olarak değerlendirdi.¹ Bu değerlendirmeler, sonraki zamanlarda daha da çeşitlendi. İslam ve tasavvuf zemininin dışına çıkarılarak hümanist hatta sosyalist bir düşündür olarak bile ele alındı. Mesela Onat Kutlar, onu "proleterya, kol işçisi, halkın baş kaldıran devrimcisi", Tahsin Saraçoğlu, "laik hareketin ilk önderi", Sabahattin Eyüboğlu "Kitapsız, tapınmasız, törensiz, kiblesiz bir inancın adamı"² olarak niteledi.

Yunus'un tarikatı konusunda da tarih içerisinde farklı değerlendirmelerin yapıldığı biliyoruz. Ona hemen bütün tarikatlar sahip çıkmıştır. Bu tutumun en önemli sebebi de Yunus'un yaygın şöhreti ve tesir gücüdür. Dolayısıyla her tarikat onu kendi dairesi içine alarak bu durumdan yararlanmak istemiştir. Ama bilmekteyiz ki o tarikatlar üstü bir sufidir. Tarikat gerçeğine muhalif değildir ama kendisi herhangi bir tarikatın sınırları içine hapsedilecek bir isim değildir.

Onun hümanist, mistik hatta devrimci bir kimlikle ele alınmasını da aynı açıdan değerlendirmek mümkündür. Millî Edebiyat devrinden itibaren gerek edebiyatta gerekse fikir hayatımızda tutunabileceğimiz tarihî kökler

aramak en önemli meselelerimizden biriydi. Yunus, zengin fikir dünyasıyla bu anlamda hemen her düşünce sahibinin sarıldığı bir kök oldu. Dili, üslûbu, sanatı itibarıyla ortak bir kanaatin oluşması zor olmadı ama fikirleri yönüyle durum böyle gerçekleşmedi.

Burada Mevlâna'nın meşhur fil tarifi hatırlanmalıdır. Bu tarifteki gibi Eğer Yunus'a bütüncül bir bakış tarzıyla bakmazsak, onu bir ya da birkaç şiirinden hareketle yorumlarsak bütün bu farklı düşünceleri haklı çıkaracak yollar bulmak elbette mümkündür. Fakat, ona bütüncül olarak baktığımızda bu iddiaların temelsiz kaldığı hemen görülecektir.

Şunlara katılmak elbette mümkündür: Yunus, kendine özgü eylem ve söylemiyle bir halk önderidir. Sıkıntılarla dolu bir çağda sadece kendi nefsinin sorunlarıyla ilgilenmemiş, kendiyle birlikte toplumuyla da bir ödev bilinci içerisinde ilgilenmiş, onlara bu sorunlardan kurtuluş adına çözüm yollar göstermiştir. Onun:

*Bunca varlık var iken
Gitmez gönül darlığı*

Beyti bile tek başına çağıyla ilgili misyonu açısından son derece önemli bir beyittir. Ama bu onu sosyalist literatürdeki devrimcilikle bir ilgisinin olduğunu göstermez. Çünkü kaygısı adalet ve gelir eşitliğini ortadan kaldıran maddeyi büyütenler ve yüceltenler değildir. Bu tür olumsuzluk inançların samimiyetle yaşanmamasıyla da ilgilidir. Yunus buna da dikkat çeker:

*Müselmanlar zamane yatlu oldu
Helâl yinmez haram kıymetli oldu*

*Okunan Kur'an'a kulak tutulmaz
Şeytanlar semürdi kuvvetli oldu*

Şeklindeki eleştirileri bir sınıfsal kavgasının resmi değil inançlarından uzaklaşan toplumun ne hale geldiğinin bir göstergesidir.

Yine inandığı dini şekil olarak değil de muhteva olarak ele alması onu dinin zahirine bakan dindarlardan ayıran bir özelliktir. Ama bu durum da onu din dışı bir çerçevede ele almayı gerektirmez:

*Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil*

Bu ve benzeri söyleyişler, ideal Müslümanlık ölçüsünü verir. Değilse Yunus'u ibadetleri küçümseyen biri durumuna getirmez. Onda ibadet de vardır, tören de, tapınma da...Hele onu bir laik olarak betimlemek tam anlamıyla bir garabettir.

Tarihi ve tarihî kişilikleri değerlendirirken değer ölçülerimiz ne olacağı son derece önemlidir. Batıcı aydınlar, Türk-İslâm toplumunu laik, burjuva ve demokratik perspektiften incelemeyi bilimsellik saymaktadırlar. Solcular, meseleye sınıf çatışması teorisinden yola çıkarak bakmakta, libellallerimiz, kişileri düşünce zeminlerinin dışına çıkararak incelemekte, milliyetçilerimiz herkesi ve her şeyi kavmi endişelerle izah etmek istemektedirler.

Bu kavramlarla ilgili olarak yapılabilecek en küçük ciddi bir inceleme Yunus'un kimliğini ve yerini sağlıklı olarak tesbit etmeye yeter. Yunus'u değerlendirebileceğimiz zemin ise İslâm düşüncesidir. Onda herkes kendine göre farklı renkler bulabilir. Ama asıl renge bakmadan bu renklere yola çıkılarak yorum yapmak tutarlı, objektif bir tutum olmayacaktır. Nasıl bir kelimenin anlamı hakkında hüküm verirken kendi bağlamı içinde onu ele almak gerekiyorsa Yunus'u da kendi inanç ve düşünce bağlamı içinde ele almak gerekir.

¹ Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı'yla İlgili Makaleleri, s. 33 vd.

² Hareket dergisi, sayı 89 s. 45

Yunus'ta Birlik Fikri

"Yunus'u felsefi bir nokta-i nazardan telakki edersek onu
Panteizm mesleğine taraftar görürüz."
Rıza TEVFİK

İslâm toplumlarındaki düşünce ve inanç akımlarına felsefi bir perspektiften bakanlar Yunus Emre'yi panteist olarak nitelendirmektedirler. Nitekim ünlü felsefecilerimizden Rıza Tevfik de yazının başına aldığımız cümlesinde "Yunus'u felsefi bir nokta-i nazardan telakki edersek onu Panteizm mesleğine taraftar görürüz."¹ Demektedir.

Tasavvufu müstakil bir anlayış olarak görmeyip Doğu ve Batı'daki kimi felsefi akımlardan mülhem bir anlayış olarak görenler için Yunus'un meselâ şu beytinde dile getirdiği fikir ilk bakışta bu tezi doğrular niteliktedir:

*Hak cihâna toludur kimsene Hakk'ı bilmez
Anı sen senden iste o senden ayru olmaz*

Meseleye tasavvufun kendi anlam haritası içerisinde baktığımızda ise durumun böyle olmadığı görülür. Çünkü İslâm sûfilerinin bu konudaki fikirlerini panteizm kavramıyla değil vahdet-i vücud kavramıyla açıklayabiliriz. Bu iki kavram zahirde "birlik" fikrine yaptıkları vurgu sebebiyle benzerlik taşıyabilirler. Fakat, işin özünde her iki kavramın çıkış noktaları, dayandıkları esaslar birbirinden tamamen farklıdır.

Zaman içinde çok yönlü değerlendirmelere konu olacak ölçüde zengin yorumlara elverişli Vahdet-i vücud kavramının kısa ifadesi şöyledir: "Allah'tan başka gerçek varlık yoktur. Var olan sadece O'dur. (La mevcudu illallah)"² "Var olan sadece Allah olduğu için gördüğümüz ve bildiğimiz bütün nesnelere gerçekte yok, fakat ona nisbetle vardılar ve şekiller halinde, O'nun belirtileridir. Bir takım hayal ve gölgelerdir. O, bu durumda eşya olur, hayat

olur, dağ olur. Kalp olur, insan olur. Ama tek tek asla Allah olmazlar."³

Allah, bu teklik içinde iken dünyayı, insanları yaratmıştır. Bundaki ilâhî hikmet de "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi diledim ve bu halkı yarattım. Onlar da beni benimle tanıdılar"⁴ şeklindeki hadiste belirtilen durumdur. Dolayısıyla artık Allah ve O'nun esmasının yeryüzündeki tecellileri vardır. Dolayısıyla bütün varlığa Mutlak Varlık bütünlüğü içinde bakmak gerekir.

Panteizme göre ise Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Tanrı doğada, nesnelerde, insan dünyasında vardır. Her şey Tanrı'dır. Dolayısıyla bu algılamada Tanrı'nın, evrenin yahut insanın kendisi olduğunu savunulur. Başka bir ifadeyle panteizm, Vahdet-i vücud (varlık birliği fikri) değil vahdet-i mevcud (var olanların birliği)dir. Yani bu âlemde her şeyin Tanrı olduğu görüşüdür. Bütün varlığı Tanrı'da toplama düşüncesidir. Vahdet-i vücud anlayışında ise "Evrendeki her şey Allah'tandır ama hiç biri onun kendisi yahut parçası değildir. Veya varlıkların toplamına Allah denilemez."⁵

Bu tür yanılgılara yol açan asıl sebep ise tasavvufun Platon'un düşüncelelerinden doğan yahut Büyük İnan sûfilerinden mülhem bir anlayış olarak görülmesidir. Batılı müsteşriklerin İslâm tasavvufuna bakarken düştükleri bu temel yanlışlık bizim araştırmacılarımızı da fazlasıyla etkilemiş görünmektedir. Eserini tamamen ilmî metotlarla ve nesnel olarak kaleme aldığı söyleyen Köprülü bile Yunus'ta Yunan ahlâk sistemlerinin ve İranlı sûfilerin tesiri olduğunu söylemekten çekinmez.⁶ Tarafsızlık adına yaptığı tek şey ise Yunus'un düşüncesinde İslâmî ananelerine ait özelliklerin olduğunu söylemesidir.

Oysa tasavvuf, bir İslâm yorumudur. Yunus da her şeyden evvel tasavvuf düşüncesinin önemli bir ismidir. Ayrıca şu da iyi bilinmelidir: Tasavvuftan her zaman ve her yerde aynı şeyler anlaşılammıştır. Kimi tasavvufi mekteplerde bahsedilen yabancı tesirler elbette çok fazladır. Ama ortada Sünnî akideye bağlı bir tasavvuf anlayışı da vardır. Bu anlayış genel olarak Sünnî akidenin esaslarına bağlı kalmış, farklı düşünce mekteplerinin tasavvufta meydana getirdikleri sapmalardan uzak kalmayı başarmıştır. Biz Yunus'u böyle bir sufi olarak görmekteyiz. Ahmet Yesevi'de, Hacı Bektaş'ta ve diğer

büyük sufilerde görülen "şeriat-tarikat-hakikat marifet" şeklinde ifade edilen "dört kapı" anlayışı onda da hâkim bir anlayıştır. Yunus'un da bulunduğu hal çerçevesinde söyledikleri tek başına ele alındığında farklı yorumlara imkân veriyor olsa bile bütüncül bir bakışla bakıldığında o da diğer büyük sûfiler gibi Sünnî akideye sonuna kadar bağlı kalmış bir isim olduğu görülecektir. Onun Türk halkı nezdindeki itibarı bu müşterek inançtan kaynaklanmaktadır. Halkın, onu bütün sıfatlarının ötesinde "Bizim Yunus " diye bağrına basmasındaki sırrı bu noktada aramak gerekir.

¹ Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri, s.35

² Mustafa Kara, İslam'da İnanç ve İbadet Ansiklopedisi, c. 4 s. 288

³ Nurettin Topçu, Yunus Emre 'de Vahdet-i Vücut, Yunus Emre-Makalelerden Seçmeler, s.429

⁴ Buhari, Rikak, 38

⁵ Mehmet Demirci, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 142

⁶ M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar s. 261

Mistik Bir Şair

"Her din gibi İslam dininde de bir mistisizm vardır.
İslam dinine bas mistisizmin adına "tasavvuf" denir.
Mehmet DEMİRCİ

Hemen her dinde ve felsefede mistik bir taraf vardır. Çünkü bilgi edinme vasıtası olarak akıldan çok sezgiye değer veren her anlayış mistik sayılmıştır. Örneğin Kabalacılık, Musevilik içinde; Gnostisizm, Hıristiyanlık içinde bir mistik harekettir. Yine Hıristiyanlığın dışına çıkan çeşitli mistik gruplar da böyle anılırlar. Uzak doğuda Budizm'de Vajrayana, Hinduizm'de de Vedanta, Mısır'da İskenderiye Eflatunculuğu bu dinlerin mistik kolları kabul edilebilir. Hatta İslamiyet'ten önceki Türklerde mistisizmin yaşadığı bilinmektedir. Buna göre, mesela Şaman dinine inanan insanlar, evrende hiçbir şey yokken, bir tek varlığın olduğuna inanırlardı. Dolayısıyla tek gerçek varlık o idi. Benzer bir durum eski Arap inanışlarında da vardı.

Görüldüğü gibi mistik düşünce insanla yaşıt sayabileceğimiz kadar kökü çok gerilere giden bir anlayıştır. Fakat her din ve felsefedeki mistiklik aynı şey değildir. Dolayısıyla doğru sonuçlara ulaşmak için İslam mistikliği ile diğer mistik sistemleri ve bilhassa Hıristiyan ve Uzakdoğu mistizmini birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü aralarında çok temel farklar vardır. Dıştan bakışla görülen benzerlikten dolayı şarkiyat çalışmalarından beri tasavvuf da batılı araştırmacılarca mistizm olarak anlaşılmış ve İslam mutasavvıflarına mistik adı verilmiştir. Bu farklar şöyle özetlenebilir:

Mistisizm, elbette insanın ruhuna eğilmesini öğütleyen, ruhî ve bedenî alıştırmalar sayesinde insana saadet ve huzur vadeden bir öğretilerdir. Ancak orada insanın gideceği yer, varacağı nokta bir yaratıcı değildir. İnsan orada nirvanaya, yokluğa, hiçliğe vs. ulaşır. İslâm tasavvufu ise insanı bu seyr sayesinde yaratıcıya, Allah'a ulaştırır. Ve kalıcı bir huzur verir.

Mistizmde meditasyon ya da trans hali kişiyi akıl ve mantık dünyasından

uzaklaştırıp bir hayal alemine sokar. Yani akıl gücünü bir yana bırakarak duyguyu ön plana çıkarır. Tasavvufta ise Allah'ın varlığını, aklî delillerin tümüyle reddedilmez. Aklını kullanma tavsiye edilir. Gönlün öne çıkarılması aklın iptali anlamına gelmez.

Mistizmde realiteden tamamen kopuş söz konusudur. Tasavvufta ise realitenin iç yüzü kavranılmaya çalışılır. "Yaratılan"dan "Yaradan" fikrine ulaşmak esastır. İnsanlar kendi iç dünyalarında ve çevrelerinde Allah'ın varlığına ait delilleri gördükten sonra, akıl ve vicdanlarıyla bu çağrının hak(doğru) olduğuna karar verirler. Ama bu hakikatleri iç anlamlarıyla yaşamak tasavvufta esastır. Başka bir deyişle mutasavvıfların temel dayanağı Kur'an-ı Kerim, örnek aldıkları insan ise peygamberdir. Çünkü peygamber mutlak hakikati kavramada, anlamada ve maddi ve manevi anlamda yaşamada örnek ve önder bir şahsiyettir.

Mistizm, aklın kavrayamayacağı hakikatler bulunduğunu ve bunların ancak sezgi ve ilhamla kavranabileceği iddiasına rağmen son tahlilde yine akli bir sistem kurar. Tasavvufta ise bu mesele imanla temellendirilir.

Mistik kişisel huzuru için realiteden tamamen kopan, insanlarla ve hayatla ilişkisi kesen bir insanın bir mutasavvıf tam aksine bir tutum sergiler. O batınıyla bu kopuşu yaşarken zahirde halk içindedir. Bu yüzden gerçek mutasavvıflar halk nazarında ahlakıyla, imanı ve ihlâsıyla örnek alınan, kendilerine bu yüzden değer verilen seçkin kişilerdir. Dolayısıyla mistizm pasif; tasavvuf ise aktif bir anlayışın adıdır.

Yine tasavvufta kurallar ilkeler ve metotlar vardır. Mistiklikte ise kuralsızlık ve metotsuzluk hakımdır. Kişinin yetenek ve doğasının bu işe elverişli olması yeter kabul edilir. Ayrıca özel bir gayrete ve çalışmaya gerek yoktur. Tasavvufta ise yetenek temel koşullardan biri olmakla beraber bununla birlikte bir rehberle teslimiyet, belli dersler, uygulamalar, adap ve erkâna uymak gerekir.

Mistsizm, aklın ürünü olan felsefenin bir kolu iken tasavvuf vahye dayalı İslam dininin insan ruhundaki mistik eğilimlere cevap veren bir sistemdir. Yine Hristiyanlık kaynaklı mistizmde ruhbanlık esasken İslâm kaynaklı tasavvufta böyle bir durum yoktur. Meselâ, realiteden kaçıp münzeviliğe sığınan bir Hristiyan mistik evlenmeyerek fitrî yapısına aykırı davranırken bir mutasavvufta bu durum görülmez.

Bu kavramsal karışıklığın kimi haklı sebepleri de aslında yok değildir. Çünkü doğuşu ve kaynağı itibarıyla tamamen Kur'an ve Sünnet ilkelerine göre disipline edilen tasavvuf zaman içinde Şaman, Hint, İran ve eski Yunan mistizminin bilhassa Yeni Eflatuncu Plotinus'un tesirine açık olmuştur. Fakat büyük mutasavvıfların hepsi bu etkiyi tasavvuftan uzak tutmaya çalışmışlar, ya da yabancı tesirleri kendi bünyelerinde eritmeyi başarmışlardır. Fakat bu etkileri bünyesine taşıyan tasavvufi zümreler de olmuş, böylece bu disiplin bu tür insanlar eliyle Sünnî-İslâmî temellerinden sapmalar göstermiştir. Yine Anadolu coğrafyası Türk İslâm yurdu yapılırken Sünnî mutasavvıflar Kur'an ve Sünnet'e dayalı bir tasavvuf ahlakı neşreder, insanları bu ilkeler etrafında birleştirmeye çalışırken bu dış etkilerle şekillenmiş mutasavvıf gruplar, Batnîler, Haricîler vb. ayrılıkçı, imanî değerleri dejenarasyona uğratan roller üstlenmiştir. Yani tasavvufun tarihi boyunca müspet ve menfî kutupları hep var olmuştur. Ama menfilere bakıp onlardan hareketle İslâm tasavvufunu Doğu ve Batı mistizminin etkisinde oluşmuş, bütün sufilere Batnî çizgide olan insanlar olarak görmek doğru değildir.

Meselenin böyle anlaşılmasında tasavvufun menşeleri ile ilgili olarak ilk meşgul olanların müsteşriklerin olması dolayısıyla onlar İslâm hakkındaki önyargıları ve bilgisizlikleri İslâm tasavvufunun Doğu ve Batı mistizminden doğduğu kanaatini güçlendirmiştir.¹ İslâm toplumlarında da tasavvuf aleyh-tarı olanlar, oryantalistlerin yorumlarına dayalı hareket etmişlerdir. Ama "İslâm tasavvufu içinde sözü geçen yabancı tesirleri bulunmakla birlikte bütün bu tesirler İslâmın kendi kaynakları (kuran ve sünnet) içinde asimile edilmiştir. Bu asimilasyon ve kaynaştırma işinin her zaman başarılı olduğu söylenemez ama ortada bir İslâm tasavvufunun bulunduğu muhakkaktır."²

Dolayısıyla Yunus Emre gibi mutasavvıfları da menfilerinden ayırmak, onu inceleyenler ondaki Kur'an ve Sünnet'e bağlılığı görmek gerekir. Bu yapılmadığı takdirde Yunus'u anlamak gibi bir amaç asla gerçekleşmez. Bu noktada son söz olarak olsa olsa şu söylenebilir. "Her din ve felsefe gibi İslâm'da da bir mistizm vardır. Ve bunun adı tasavvuftur."³ Ya da mistik söyleyle mutasavvıflar kastediliyorsa Yunus Emre bir mistiktir.

¹ Erol Güngör, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, s. 41

² Erol Güngör, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, s. 42

³ Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi s. 10

Şûfîce Sevmek

"Yunus, evrensel anlamda, klasik hümanizmanın en büyük düşünür ve şairlerinden biridir."

T. Sait HALMAN

Sözlük anlamına bakıldığında "insancılık", "insan sevgisi" olarak özetlenebilecek olan hümanizm düşüncesi, vurguladığı bu temel ilkesinden dolayı oldukça cazip ve tasavvufla bir ayniyet içinde bir düşünce olarak görülebilir. Çünkü tasavvufta da asıl mesele insandır. Meseleye böyle bakanlar için Yunus Emre de Hümanist bir şair veya düşünür olarak kabul edilmiştir. Talat Halman'ın şu cümleleri bu bakış tarzını özetler niteliktedir: "Yunus, evrensel anlamda klasik hümanizmin en büyük düşünür şairlerinden biridir."¹

Yunus'un panteist oluşu hangi düşünsel yanlığı ile ilgiliyse onu Batılı anlamda bir Hümanist olarak görmek de aynı yanlığın ürünüdür. Bu kavramın doğuş, gelişme süreçlerini doğru incelemeyenler ve uygulamalarına ciddiyetle bakamayanlar için hümanizm sadece sözlük anlamıyla önemli olmuştur. Kavrama bu şekilde bakıldığında ise karşı çıkılacak bir durum yoktur. Çünkü hümanizm kelime anlamıyla "İnsan değerlerinin sevgiyle, saygıyla yüceltilmesi"² yahut en yüksek değeri insana vererek onu sevme biçiminde anlaşılmaktadır. Durum böyle olunca da insan sevgisini terennüm eden Yunus'u hümanist olarak görmek çok doğaldır.

Bu tür, toptancı bir yaklaşımın ise meselinin izahı için yeterli olamayacağı ortadadır. Çünkü hümanizmin sanıldığı gibi "insan sevgisi" şeklinde tek bir tanımı yoktur. Felsefede, Hıristiyanlık düşüncesinde, sosyolojide ve edebiyatta bu kavram çok farklı anlamlara gelmektedir.

Meselâ Bir felsefe sözlüğünde hümanizm şu şekilde tanımlanmaktadır: "insancılık", Osmanlıcasıyla söyleyecek olursak "Muhabbet-i İnsaniye mezhebi", "İnsana saygı gösterilmesiyle gönenç sağlanması gerektiğini savunan

bireyci Rönesans ülküsü..³ Hristiyan düşüncesinde ise "İsa'yı salt bir insan olarak kabul etmek "Dini düşünceye alternatif olma, din ve Tanrı fikrini reddetme" ⁴

Bu tanımlamada da görüldüğü gibi kavramın sözlük anlamından ve felsefi muhtevastan çok Hristiyanlık düşüncesi içerisinde kazandığı anlam önemlidir. Çünkü Yunus, bir Hristiyan mistiği değil bir İslâm sûffisidir. Ona ait kavramları da sırf bir benzerlikten yola çıkarak Batılı bir perspektiften değil, tasavvufî açıdan açıklamak gerekir. Meseleye böyle bakıldığında ise Hümanizm'le Yunus'taki tasavvufî perspektifli sevgi felsefesi arasında çok önemli farklılıklar olduğu görülecektir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

Hümanizm, beşerî kaynaklı, tasavvuf ise dine dayalı olması dolayısıyla İlâhî kaynaklı bir anlayıştır. Hümanizm, sadece akla dayalı olarak hareket eden felsefecilerin, sosyologların, psikologların tanımladıkları bir anlayıştır. Tasavvuf ise var olan ilahi bilgiyi ve gerçekliği Kur'an ve sünnete göre yorumlamaya çalışan mutasavıfların düşünce ve anlayış tarzıdır.

Hümanizm'de insan Tanrı'dan kopuk olarak ele alınır, bu anlamda sevilip yüceltilir. Yani Tanrı fikri, oldukça bilinçli bir şekilde dışarıda bırakılır. Ve insan kâinatın merkezine oturtulur. Tasavvuf'ta ise İlâhî kaynaklı bir insan sevgisi vardır. Tanrı, esas ve asıl olan hakikattir.⁵

Bilhassa Dante tarifli Hümanizmde insanlar Hristiyan olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılır. Dolayısıyla insan tanımına sadece Hristiyanlar girer. Hristiyan olmayanlara aslı sevgi ve hoşgörüyle bakılmaz. Hristiyanlar, efendi diğerleri köle kabul edilir. Yani insanı sevmede bir koşul vardır. Hümanist insanı değil kendince tanımladığı insanı sever. Tasavvufta ise insan her koşulda ve her haliyle sevilir. İnsana Kuran'daki "eşref-i mahlukat" anlayışı çerçevesinde bakılır. Hiçbir sınıf, ırk, din, dil statü ayrımı yapılmaz. Bütün insanlar Allah'ın bir yansıması oldukları için değerlidir. Yani insanlık, kendi içinde Allah'tan bağımsız bir yücelik taşıyor değildir.

Felsefi olarak hümanizm bir araç değildir, bir amaçtır ve bu amaç için ne gi-

bi bir çıkış noktası belirlemek gerektiği net olarak belli değildir. Oysa Tasavvuf'ta insan sevgisi bir vasıta, asıl amaç Allah'ta birliğe ve bütünlüğe ulaşmaktır.

Hümanizm, İsa'yı sadece insan olarak görür. Peygamber olarak kabul etmez. Zira onu peygamber olarak kabul etmek tanrı fikrini de kabul etmeyi gerektirecektir. Tasavvufta ise Hz. İsa da bir peygamberdir. Bütün peygamberler gibi o da sevgi ve hürmete layık bir elçidir.

Hümanizmde insanı İlâhî olandan soyutlayarak yüceltmek insan egosunu, hayvani tarafını, bedene bağlı içgüdüleri, kısaca nefsini azgınlıktan ve ilahlaştırmak iken, tasavvufta hadise nefsi ıslah etmek, insanı nefsin tutsaklığından kurtarmak, sadece Allah'a kul ederek tam bir hürriyet ve bağımsızlığa kavuşturmak esastır.

Bu açıklamaların ışığında Yunus Emre için batılı anlamda bir hümanist demek elbette mümkün değildir. O, bu anlamda bir hümanist değil mutasavvıftır. O'nun "yaratılmışları yaratandan ötürü sevmek" mısraı bu konudaki iddialar için yeterli bir cevaptır. Dolayısıyla "Yunus Emre'nin hümanizmasının kaynağını başka yerlerde aramak manasızdır. Onda görülen bu insan sevgisi tamamıyla İslam dininin esaslarına ve bunu en iyi şekilde tatbik eden Türk milletinin değer hükümlerine dayanmaktadır."⁶

Ama yine de kimi önyargılara engel olmak adına söyleyelim. Hümanizm, insanı insan olduğu ve Allah'ın en seçkin yaratığı olarak sevmek şeklinde batılı muhtevastan arındırarak kullanıyorsak Yunus hümanisttir.⁷

¹ Talat Halman, Milli Kültür Yunus Emre Özel sayısı, s. 24

² Talat Halman, a.g.e. s. 24

³ Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, c.3 s. 106

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 4 Hümanizm maddesi s. 285

⁵ A. Turan Alkan, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi Sayı 46 Aralık 2003

⁶ Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre Üzerine Notlar, Türk edebiyatı c.1. s.5

⁷ Beşir Ayvazoğlu, Geleneğin Direnişi, s. 188

Bir Gönüle Girmek

"Gönül, gerçeğe ulaşmakta yol göstericidir.
Akıl duygu bilgisinin; gönül irfanın kaynağıdır."
Muammer YILMAZ

İnsan, insan olma manasını gönlünde taşır, maddî varlığıyla değil gönlüyle insan olur. Bu yüzden Yunus'un şiirlerinde gönüle çok önem verilir. Çünkü gönül Hakk'ın tecellilerinin aynasıdır. Nazargah-ı ilahî'dir. Beytullah'tır. "Gönül Hak yolcusunun varacağı, zirvesinde Zümrüd-ü Anka'nın yuvasını yaptığı Kaf dağı,, dağların en küçüğü, lâkin Allah'ın yanında değeri en büyük olan Tur dağıdır."¹

*Gönül mü yeğ Kabe mi yeğ ayıt bana aklı eren
Gönül yeğdürür zirâ kim Gönüldedir dost durağı*

Kâbe, sonuçta maddi bir yapıdır, bir semboldür. Dolayısıyla asıl kabe gönlüdür. Bu yüzden gönlü kırmak, incitmek son derece büyük bir yanlışır.

*Gönül Çalab'ın tahtı Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı bir gönül yıkar ise*

Üstelik bir "sırça" gibi olan gönül kırıldığında eski halini alamaz. Bu bakımdan gönül incitme meselesinde çok titiz olmak gerekmektedir:

*Sakıngul yârın gönlün sırçadır sımayasın
Sırça sındıktan geri bütün olası değil*

Eğer bir kişi gönül yıkmuşsa onun ibadetlerinin de Tanrı katında bir değeri olamaz. Çünkü ibadetler Allah'a yakın olmayı sağlayan davranışlardır. Gönül kıran istediği kadar namaz kılsa, istediği kadar Hacc'a gitse bile bu temel yanlışı yapmışsa bunların hiçbir kıymeti olmayacaktır:

*Ak sakallı pîr koca bilmez hali nice
Emek yemesin hacca bir gönül yıkar ise*

....

*Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil*

İnsan, yeryüzüne Allah'ın halifesi olarak gönderilmiştir. Görevi gönül yıkmak değil tam aksine gönül yapmak olmalıdır.

*Ben gelmedim davi için benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmaya geldim*

"Gönüller yapmak" ifadesi bu sevginin anlam alanının ne denli geniş olduğunun da bir ifadesi olarak dikkat çekicidir. Bütün insanlar bir gönlün sahibi olduklarına göre burada yakın akraba, arkadaş, millet kavramları birden bire bütün insanlık şeklinde bir genişlemeye uğramaktadır. Böyle olması da yaradılışın bir gereğidir. Çünkü Allah her can'a nazar kılmıştır. Öyleyse herkese hatta sadece insanlara değil bütün varlıklara "bir göz ile bakmak gerekir." Birlik içinde olmak böyle sağlanabilir. Birlik ise beraberinde "dirlik" i getirir. Biz, bunu "dirilik" olarak da anlayabiliriz. Böylece diri olan; nefes alıp veren, oturup kalkan değil yüreğiyle var olan, yüreğiyle yaşayan kişidir.

Yunus'un bu mısraları söylediği çağda Anadolu'daki en mühim problem; kargaşa, tefrika, kin ve düşmanlıktı. Ama Yunus'un sevgi çağrısı Anadolu'yu da aşan evrensel bir sese dönüşür. Bütün varlıkları kapsar. Tıpkı güneş örneğinde olduğu gibi... Allah'ın bir rahmet tecellisi olarak karanlığı dağıtmak, canlıların varlıklarını sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları güneş, Doğulu, Batılı; insan, bitki ayrımı yapmadan ışıklarını hepsi için yeryüzüne salar. Sevgi ışığı da işte böyledir. Herkes ve her şey içindir.

¹ Muammer Yılmaz, Yunus Emre'de Gönül, Milli Kültür, sayı 80, s. 104

Aşk Ahlâkçısı

"Yunus, yüreğindeki aşk ve sevk ile yalnız Allah'ı değil,
Allah'ın birer ismine mazbar olan bütün yaratılmışları da sevmiştir."
Samiba AYVERDİ

Bir "aşk ahlâkçısı" olarak tanımlayabileceğimiz Yunus Emre'nin bütün şiirlerini bir tek mısrasında özetlemek mümkündür. Bu mısra, "sevelim, sevilelim" mısrasıdır. Bunun da dayanağı, çıkış noktası ise Maide suresinin "Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever" şeklindeki 54. âyetidir.

Buradan hareketle şunu söylemek gerekir. Sevmek ve sevmek, Allah'ın vasfıdır. Sevginin sebebi ise güzelliştir. Gerçek güzellik ise Allah'a aittir. "Allah, güzeldir ve güzeli sever" şeklindeki hadisi şerifi tasavvufi açıdan yorumlayan mutasavvıflara göre Allah, kendi güzelliğini temâşâ için kâinatı yaratmıştır. Buna göre âlemin yaratılma sebebi sevgidir. Yani "Ol" emrinde aşk vardır.

Bu sevginin boyutlarına sınır çizmek ise imkânsızdır. Çünkü bu sevgi evrensel bir prensip olarak ortaya çıkmıştır. Allah'tan zuhur etmiş ve bütün kâinatın yaratılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bütün varlıklar, bu İlâhî cevheri özlerinde taşımaktadırlar. Hepsi, esmâ'nın tecellileridir.

Durum böyle olunca, en başta iman, ancak sevgiyle kemale erebilir. Bu, inanmanın esasını teşkil eder ama hadise burada bitmez. Yaratılmışlar Yaradan'dan öz taşıdıkları ve O'nun eseri oldukları için kâinatta mevcut her şeyin sevilmesi de imanın kemali açısından gerekli hale gelir. Böylece, Yaradan'ı sevmek ve O'na kavuşmak, ancak yaratılanları sevmekle gerçekleşebilir. İnsan, bu sevgi ışığıyla karanlıkları aydınlığa çevirerek mutlu ve barış dolu bir dünya kurabilir.

İnsan, ilâhi özle birlikte şeytanî ve hayvanî bir potansiyele de sahip bir var-

lıktır. İllâhî tarafı onu melekler katına yükseltirken, şeytanî tarafı hayvanlardan da daha aşağı bir seviyeye düşürmektedir. İşte aşk, en başta insanın kâinat içerisinde bu duruş noktasını belirlemesi açısından önem taşımaktadır.

İllâhî referanslı aşk, insanı hamlıktan, çiğlikten kurtarıp olgunluk derecesine getirirken bu aşktan yoksunluk onun insan olmaktan uzaklaştırmaktadır. İşte insanın önce kendisine, sonra diğer insanlara ve bütün varlıklara karşı zulmünün temelinde bu hamlığı, çiğliği, aşksızlığı yatmaktadır.

Seven insan, en başta inançlı insandır. Yaratıcısıyla samimi bir münasebet halindedir. Bu, ona bir taraftan dünyada bulunuşunun anlamını kazandırırken bir yandan da sorumluluk yükler. Böylesi bir donanım içerisinde olan insan, yıkıcı değil yapıcı olur. Şahsiyet ve karakteri, yaratılış gayesine uygun olarak teşekkül eder. Menfi hareketler içerisinde olmaz. Kendiyle ve çevresiyle barışıktır, barış halindedir. Bütün yaratılmışlara aynı göz ile ve sevgiyle bakar. Her varlıkta ilahi güzelliği temaşa eder. Böyle olunca bir insanı öldürmesi, bir şehri yakıp yıkması, bir çiçeği soldurması düşünülemez.

Sevgisiz insan ise, en başta kendisiyle kavgalıdır. Bu huzursuzluk onu anarşinin kucağına iter. Böylece sevgisiz insan, Hakk'ı ve halk edilmiş olanları unuttur. Doğru ve güzel olana karşı savaş açar. Huzur ve sükûn böyle bir insanın dünyasına çok uzak kavramlar haline gelir. Yeryüzüne gelişinin hikmetlerine yabancı düşer. Düzeni değil kargaşayı, adaleti değil zulmü seçer. Gülü koklamaktan değil kan dökmekten zevk alır. Masumların çılgılığı yürek telini titretmez. Çünkü kalbi, kuru ve çorak bir tarlaya dönüşmüştür. Onun içinde sevgi çiçekleri açmaz. Gözyaşını bilmez. Hikmetten yoksundur.

İşte Yunus'u hem çağında hem de sonraki çağlarda önemli kılan özelliği, sevgiyi düşünce dünyasının asıl meselesi yapmasıdır. O, sevgisizliğin hüküm sürdüğü karanlık bir çağda yaşadı. Moğol ve Haçlı seferleriyle her türlü zulümle, kötülükle yüzyüze gelen bir çağda, çağdaşı Hz. Mevlâna ve diğer erenler gibi sevgi kahramanlarıyla birlikte insanları sevgiye çağırdı. Bir gönül doktoru oldu. Onun sevgi çağlayanı musraları çağrısının ulaştığı her insanı aşkla tanıştırdı. Aşkla yani, kendisiyle ve yaratıcısıyla... Böylece, yeni bir toplum, yeni bir insan yapısı kuruldu. Cihana adalet, bilgi ve sevgi ışık-

larını salan Osmanlı, Yunus ve onun gibi sevgi erenlerinin çabalarıyla kuruldu.

Savaşların, adaletsizliklerin, hürriyetsizliklerin ve sevgisizliklerin egemen olduğu çağımızda insanoğlu yine "Düşmanımız kindir bizim" diyen sesi özlüyor. Bu, Yunus'un sesidir. "Yetmiş iki millete bir göz ile bakan" bir ermişin sesidir. O, bize yalnızca mücerred Allah sevgisini öğretmedi. Zira Hakk'ı sevmek yaratılmışları sevmekten geçiyordu. Bu yüzden sevgi şemsiyesi altına bütün varlıklar girdi. En başta da insan....Zira, asıl sevgiye muhtaç olan oydu. Öte yandan sevgi, onda kuru bir teori olmadı. Bu anlayışı bir inanç haline getirip yaşayarak günlük hayatının bir gerçeğine dönüştürdü.

İnsan, bugün de kendini arıyor. Çünkü kendini bulunca Hakk'ı bulacak, O'nu bulduktan sonra ise insan olmanın yüce sorumluluğuyla nefsi olan her şeyden uzaklaşacak barış ve muhabbet dolu bir vakte erecektir. Ama sevgi, "seviyorum" demekle olmuyor. Bunun için her birimizin bizi aşk ocağında kemale ulaştıracak birer Tabduk Emre'ye ihtiyacımız var. Bu sadece kuru bilgileri öğrenmekle gerçekleşecek bir şey değil. Bir kalbimizin olduğunun farkına varmamıza bağlı her şey. O kalp ki, marifetullahın tecelli mekânıdır. O saraydaki padişah Hak olursa, gayrı sevgilere ve ilgilere ihtiyaç kalmayacak, bize hükmeden sadece Hak olacaktır. O Hak ki bizim hayrımızı, kurtuluşumuzu isteyendir. Bizi kendisine halife kılandır.

Öyleyse, sevmeyi "imanı coşku derecesinde yaşamak", mümin olmayı "aşk eri" manasında idrak etmek, sevmeyi ve seilmeyi bir hayat görüşü haline getirmek cehdini göstermemiz gerekiyor. Yunus, mısralarıyla bu çağın da bir aşk hocasıdır. Muhabbet rehberidir. Sevgi elçisidir. Hem Hakk'a hem de doğruluğa, iyiliğe ve güzelliğe, bu değerlerin hâkim olduğu bir dünyaya ulaşmak konusunda yol gösteren bir uyarıcıdır.

Tasavvuf ve Yunus Emre

"Yunus, şairden çok bir filozof bir ablakçı idi. Düşüncelerini tasavvufa dayanarak savunmaktadır. Onda tasavvuf kaos içindeki bir toplumda kozmoza varan bir yoldur."
İ. Hakkı BALTACIOĞLU

Yunus'u bilmek, tanımak ve anlamak için bize ne Panetizm ne de benzeri düşünme sistemleri fayda verebilirler. Yunus'u anlama imkânı bulabileceğimiz zemin İslam tasavvufu ve bu anlayış çerçevesinde inşa edilmiş olan Türk kültürüdür.

Yunus, böyle bir kültürün insanı olarak tasavvufu bir hayat anlayışı olarak benimsedi. Zulümlerle dolu bir çağda onu insanlara bir kurtuluş projesi olarak sundu. Dolayısıyla "Yunus Emre her şeyden evvel tasavvuf düşüncesinin adamıdır."¹ Onun her mısraı bağlı olduğu inancın yorumu, açıklaması, şiir diliyle ifadesi şeklindedir. Yunus'a sadece ahlâkçı gözüyle bakanlar bile aynı tespiti yaparlar:

"Yunus'un neşrettiği ahlâk, evvela herkesi Kur'an ve Hadise bağlanmaya, şer'î esaslara, en ufak teferruatına kadar riayete davet eder. Çünkü tarikatın esası şeriattır. Buna riayet etmeyenler için ebedi azap ve tehdit vardır".²

Yunus Emre'nin şiirlerinde de bu durum zaten belirtilmektedir:

*Evvel kapı şeriat emri nehyi bildirir
Yuya günahlarını her bir Kur'an hecesi*

beytiyle başlayan şiir, Yunus'un temel düşüncesinin ilk ve en önemli kaynağını açıklar. Kişi müslümanlık binasına şeriat kapısından girecektir. Kur'an'la öğrenilen emir ve yasaklarla günahlardan, yanlışlardan uzak bir hayat yaşayacaktır.

İkinci ana kaynak Peygamber'dir ve O'na da uyulması gerekir. Zira peygamber, kendinden ortaya bir şey koyan değil, Kur'an'dan haber veren, onu açıklayan kişidir. Yunus, peygamberimiz için de bu bağlamda şöyle der:

*Sen hak peygambersin seksiz gümansız
Sana uymayanlar gider imansız*

Yunus'un düşünce dünyasında olay, kişisel bağlamda inanma ve ibadet etmeyle sınırlı değildir. Şiirinde İslâm'ın pratiğe geçirilmesi gereken kurallarıyla ilgili tespitler yani ahlâkî ilkeler de vardır. Bunların çoğu yine âyet ve hadislerin yorumu şeklindedir. Yalan söylememek, sabırlı olmak, insanlarla iyi geçinmek, gönül kırmamak, kanaat, cömertlik, yardımseverlik.... kişiye teklif edilen olumlu davranışlardır.

*Yaramazdır buhl ü hased kibar mübarizdir gayet
Kökünü kaz yabana at fariğ olur ey gam-güzar*

*Ey dostunu düşman tutan gıybet yalan söz söyleme
Bunda gammadlık eyleyen onda yeri dar olur*

*Gelin tanşık olalım iş kolayın tutalım
Sevelim sevilelim dünya kimseye kalmaz*

Ne versen elin ile şol varır senin ile

mısralarında ifadesini bulan davranışlar bu bağlamdaki şiirlerin örnekleri arasındadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi ise kişinin bir eğitimcinin eğitimi altında nefisini eğitmesine bağlıdır. Zira hedefe ulaşmada en büyük engel nefstir. Onun eğitimi de ancak manevi terbiye ile mümkündür. Bu terbiye de bir tarikat içinde kazanılır.

*İkincisi tarikat kulluğa bel bağlaya
Yolu doğru varanı yargulaya hocası*

Manevî eğitimin sonunda gerçekleşen hedef, kişinin gönül gözünün açılma-

sıdır. Nefsini eğitmiş, gönlünü her türlü kirden, pastan, günahattan geçici heveslerden, kinden, öfkeden arındırmış ve buraya Allah sevgisini yerleştirmiş olanların kalp gözü açıılır. İnsan-ı kâmil olmanın adıdır bu.

Üçüncüsü marifet can gönül gözün açar

Bu mana sarayının arşa değin yücesi

Bu noktadaki bir insan, ıslah olmuş, eğitilmiş, elinden, dilinden, gönlünden emin olabileceğimiz kişidir. Kendi problemlerini yendiği gibi yaşadığı toplum içinde de artık örnek bir kişidir. Güzelliğin, doğruluğun, mükemmelliğin timsalidir. Toplum bu tür örneklerle bakarak, bu örneklerin irşatlarıyla aynı hedeflere varma imkânına kavuşur. Böylece kul olma sorumluluğunu yerine getiren bu tür kişiler, kişisel olgunlukta daha ileri noktalara gitmenin yollarına yönelebilirler. Sonuçta kişi. Marifet kapısından Hakikat'e ulaşmış olur. Ve yaratılış amacı gerçekleşir.

Yunus'un düşünce ufukları, böylesine geniş bir anlam haritası bulunan tasavvuf düşüncesi içinde ele alındığında daha doğru tespitlere ulaşmak mümkün olacaktır. Bu yapılmadığı takdirde herkese göre değişen bir Yunus portresi ortaya çıkacaktır ki bunun da "Bizim Yunus" aşk ahlâkçısı Yunus'la bir alâkasının olmayacağı âşikardır.

¹ Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 9

² M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, s.258

Bu Dünyanın Meseli

*Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Velî bizim ömrümüz bir tez pazara benzer
Yunus Emre*

Yunus Emre'nin şiirlerinde dünya ilgili şiirler epey bir yekûn tutar. Bu durumun en önemli sebebi insanın dünya ile ilişkilerinde yaşadığı gaflet halidir. Gafletten uyanmak ise hakikati idrak noktasında ilk adımdır. Tasavvuf, terbiyeyi amaçlayan bir anlayış olarak bu durum karşısında insanı uyanık olmaya çağırır. Bu uyarının temel amacı ise dünyanın birbirinden farklı olan iki yüzüdür:

*Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Velî bizim ömrümüz bir tez pazara benzer*

*Bu şarın evel tadı şehd ü şekerden şirin
Ahır acısı gör şol zehr-i mara benzer*

İnsan, çoğunlukla dünyanın görünen yüzüne bakar. Çünkü bu yüz "şekerden şirin" bir yüzüdür. Bu bakımdan çekicidir, güzeldir, insana hoş gelir. İnsan, dünyaya bu şekilde bir muhabbet beslediğinde kendisini hiç ölmeyecekmiş gibi görür. Bu zaafı ona dünya bataklığına çeker. Ölüm fikriyle yeni bir hayata geçeceğini unutarak her şeyi dünya adına yapmaya çalışır. Kişinin kendi nefesine ve çevresine karşı yaptığı zulümlerin asıl sebebi insanın bu tutumudur.

Burada Yunus'un yaşadığı çağın olaylarını da hatırlamak gerekir. O çağdaki saltanat kavgaları, ölümler, zulümler, düşmanlıklar elbette dünya tuzağına düşenlerin yapabilecekleri işlerdir. Yani Yunus Emre, dünya konusundaki tavrıyla aynı zamanda çağının en önemli sorununa bir eleştiri getirmekte ve insanları ikaz etmektedir. Yunus Emre'yi bu konularda bir uyarıcı şair ola-

rak görmek gerekir. O, her şeyden önce dünya hayatını bir "mesel" yani gerçek olmayan bir hayat olarak niteler. Dolayısıyla bu dünya "yalan dünya" dır.

*Yürü, yürü yalan dünya;
Yalan dünya değil misin*

Böyle bir dünyada kişinin zulüm ve kötülük üzere bir hayat sürmesi elbette doğru değildir. Bu kötülüklerinden de eline zaten hiçbir şey geçmeyecek üstelik yaptıklarının hesabını ahrette vermek durumunda kalacaktır.

Yunus'un dünyayı böyle algılayışı aslında konuyla ilgili ayetlerin yorumu niteliğindedir: "Dünya hayatı ancak bir oyun ve oyalamadır."¹ "Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise şüphesiz gerçek hayatın tâ kendisidir."² Öyleyse insan, dünyanın bu yüzünü görek ona aldanmamalı ve tuzaklarına düşmemelidir.

Yunus'un bir sufi şair olarak dünyaya böyle bakışında elbette başka sebepler de vardır. Bir sufi için önemli olan gönlünü muhabbete açmasıdır. İşte dünya sevgisi buna engel olur ve kişinin kemal yolundaki yolculuğu sekteye uğrar. Bu bakımdan tasavvufta "terk-i dünya" esastır.

Fakat Yunus'un bu ikazı "bir lokma, bir hırka" şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü asırlar boyunca bu kavramın kimi çevrelerce bu şekilde anlaşıldığını bilmekteyiz. Bu durumun İslâm toplumlarında olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Çünkü eğer dünya terk edilecek bir yer olsaydı buraya gönderilmemizin bir anlamı olmazdı. Oysa dünyada olmanın bir anlamı hem de önemli bir anlamı var. Yunus bunu "taat kılmak" şeklinde özetmiyor. Taat kılmak yani kulluk etmek...Bu da dünyada yaratılış amacımıza uygun olarak yaşamak demektir.

Dünya, İslam anlayışında bir imtihan yeridir. Kişi dünyanın geçici bir yurt olduğunu bilecek, onun görünüşüne aldanmayacak ve burada bir bilinç halinde yaşayacaktır. "Taata kılmak" ise ilk anda akla gelen ibadetlerin çok ötesinde anlaşılması gereken bir kavramdır. Dünyada adaleti, eşitliği, kardeşli-

ği sağlamak, iyi ve güzel olanı yaygınlaştırmak, kötü ve çirkin olana mani olmak gibi davranışların hepsi dünyada yapmamız gereken davranışlardır.

Kişi bu bilinç halinde ise terk-i dünyayı insanın gönlüyle dünya arasındaki bir mesele olarak görmek gerekiyor. Kişi gönlünü dünya muhabbetine kaptırmadığı sürece ortada bir sorun yoktur. Bütün mesele gönüldedir. Eğer gönül derviş eylemişse Şeyh Sadi'nin dediği gibi "Dervişlik yamalı hırka giymek değil midir? Temiz ol da istersen ipekten elbise giy. Esas dervişlik budur."³ Yani dünya insanı böyle bir durumda tutsak edemez. Öyleyse burada sorun, bir denge sorunudur. Terk edilmesi gereken dünya değil dünya-perestliktir. Yunus bu konuda da bizleri uyarır:

*Gaflete verme izini, dünya perestlik eyleyip
Görememiş bu dünyaya iyi, yavuz gelen gider*

İnsan dünyaperest olduğu zaman, sınavı baştan kaybeder. Ahiret bilincini yitirir. Dünya, ahiretle birlikte algılanması gereken bir kavramdır. Bu algı sağlandığında bir derviş de sosyal hayatın içinde olacak, kalpleri imar hareketinin yanında dünyayı da imar onun asıl meselesi haline gelecektir.

¹ Enam suresi, ayet 32

² Ankebut suresi ayet 64

³ Mustafa Kara, Tasavvufta Dünya'ya Bakış, İslâm dergisi sayı 86 s. 13

Ecel Ere Ölem Bir Gün

"Ne gam bunda bana bin kez ölürsem
Anda ölüim olmaz ölmezem ayrık"
Yunus EMRE

Yunus Emre'nin şiirlerinde ölüm kavramı hayat kavramından daha fazla yer tutar. Çünkü dünya bir meseldir ama ölüm bir gerçektir. Üstelik korkularla, bilinmezliklere dolu bir gerçek... Öte yandan ölüm fanilikten kurtulmanın bir imkânı olarak bir sûfi için daha farklı bir anlam taşır. "Ölüm, onun için bir hiçlik değildir. Daha diri ve canlı bir hayattır."¹ Çünkü kişi, ölümle ebedi hayata geçer. Dünya zindanından kurtulur. Ötelere hasreti sona erer.

Ölümün bu boyutu meselenin sûfice algılanmasıyla ilgilidir elbette. Bu aşamaya gelmeden önce ise ölüm; insana korku veren, ürküten, dehşete düşüren bir gerçekliktir. Yunus da öncelikle bir insan olarak bu korkuyu yüreğinde fazlasıyla duyar. Hele onun ölümlerin sıradan hayatın bir parçası haline geldiği bir çağda yaşadığı düşünülecek olursa ölümün onun için de ne dehşetengiz bir olay olduğu kolayca anlaşılır:

*Teferrüc eyleyi vardum sabahın sinleri gördüm
Karıymış kara topraga şu nâzük tenleri gördüm*

*Çürümüş toprak içre ten sin içinde yatur pinhan
Boşanmış tamar akmış kan batmış kefenleri gördüm*

Fakat bu korku onda her şeyi bittiği gibi bir sonuç doğurmaz. Çünkü ölüm bir uyarıcı ve terbiye edici olarak da bir fonksiyon taşır. Ahiret hayatına hazırlık noktasında ebedilik dersleri verir. Bu derslerin hepsi de dünyada nasıl yaşanması gerektiğine dairdir:

*Şunlar ki çoktur malları, gör nice oldu halleri
Sonucu bir gömlek giymiş, onun da yoktur yenleri*

Öyleyse insan bütün bunlardan ibret almalı, dünyaperestlik yapmamalıdır. Çünkü ölüm ötesine götürebileceği şeyler maddi şeyler değildir. Oraya ancak güzel ameller gider:

*Hani onun mülk ü malı terkeylemiş cümlesin
Ol padişah dergâhına hulk u amel aldı gider*

¹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sanatı ve Eserleri

"Yunus Emre, halk diliyle tasavvuf edebiyatının en büyük şairidir. Daha Orta Asya asırlarında Ahmet Yesevi ile başlayan Halk tasavvuf şiiri, Türkistan, Horasan ve Anadolu'da yüzyılı aşan bir işleniş çağından sonra, en üst seviyesine Yunus Emre'de varmıştır.

N. Sami BANARLI

Bütün Zamanların Şairi

"Yunus, üç zamanın geçmişin, şimdinin ve geleceğin şairidir."
Peyami SAFA

Her şair, kendinden önceki dönem yahut dönemlerdeki şairlerden, şiir mekteplerinden beslenir, etkilenir. Şiir dünyasını bu beslenme ve etkilenmelerle kurar. Mesela Necip Fazıl'da A.Hamit'ten, A. Muhip Dranas'ta A. Haşim'den, Eşrefoğlu Rumi'den Yunus Emre'den etkiler ve izler bulmak mümkündür.

Bu, son derece doğal bir durumdur. Çünkü, şiir dediğimiz olgu bir nehir misalidir. Başka nehirlerden sular alır ve başka nehirlere sular verir. Geniş bir denize benzetebileceğimiz kültürel yapı böyle kurulur. Üstelik bu hadise sadece şiir için değil edebiyat ve sanatın bütün kolları ve ilim sahası için de geçerlidir.

Sûfî düşüncenin şiir alanında Türkistan sahasındaki en önemli temsilcisi hatta kurucusu kuşkusuz Ahmet Yesevi'dir. O, "hikmet" adını verdiği manzumeleriyle tasavvufî fikirlerini etrafına yaydı. Bunlar, çok da sevilip benimsendi. Şifahî kültürün egemen olduğu bir toplumda böyle olması da çok doğaldı. Üstelik bunların sade Türkçe ve millî nazım şekilleriyle söyleniyor olması bu benimsenmeyi daha da kolaylaştırmıştı.

Ahmet Yesevi'nin şiirleri daha sonra dervişleri vasıtasıyla geniş bir coğrafyaya ve tabii ki Anadolu'ya da yayıldı. Sûfilik düşüncesinin bilinmesinde ve benimsenmesinde bu şiirler çok etkili oldular. Yunus Emre de bu şiirleri okuyan, bilen, onlardan beslenen bir şairdir. Dolayısıyla Ahmet Yesevi, fikren Yunus Emre'nin üstadıdır. Fakat Yunus Emre, bu yakınlığa rağmen kendine mahsus özel bir şiir yapısı kurdu. Dolayısıyla onun şiiri tarihi kendisiyle başladı. Bu anlamda önünde bir ustası yoktur.

Bu bakımdan yaşadığı zamanda zirve isim kendisidir. Dolayısıyla o bir kurucudur. Halk ve tekke şiirinin o çağdaki mimarıdır. Bu öylesine sağlam temeller üzerine kurulmuş bir yapıdır ki asırlar boyunca halk ve tekke edebiyatı onun açtığı yolda yürümüş, bilhassa tekke şiirinde onu aşmak bir yana

ona yaklaşan bir şair bile yetişememiştir. Saz şairleri arasında ise ancak Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi şairler farklı bir muhteva ile kendilerine bir alan açabilmişler ama Yunus etkisini de üzerlerinde hep hissettirmişlerdir.

Divan edebiyatı şairlerinin Yunus'tan etkilenmemeleri düşünülemez. Yunus, onlar tarafından da mutlaka bilinen bir şair olmuştur ama onlar bu durumdan hiç söz etmezler. Fakat bilhassa gazellerdeki coşkulu söyleyişlerde içten içe bir Yunus edası sezmemek mümkün değildir. Fakat, Yunus'un Divan şairleriyle bir doku uyumsuzluğu olduğunu da söylemek gerekir. Çünkü şiir onlarda bir bilgi ve sanat esasına dayalı olarak kurulmuş, Yunus'ta ise bu olay gönülde gerçekleşmiştir.

Yunus'u böylesi bir şair yapan durum ise onun öncelikle şair tabiatlı bir insan olmasıdır. Zira bu durum Ahmet Yesevi'de görülmez. Onun kaygısı İslâm ve tasavvuf gerçeklerini halka anlatma kaygısıdır. Şiir, onda bir vasıta hükmindedir. Yunus da sonuçta bir tebliğ şairidir ama; o şairlik tabiatı gereği hiçbir zaman didaktizmin kuruluşuna düşmemiş, lirizm onun şiirlerinin en belli başlı özelliklerinden biri olmuştur.

Yunus'u dünyanın büyük lirik şairleri arasına katan özelliği işte sufizme getirdiği bu aşk ve coşku boyutudur. İçtenliktir. Bunda Vahdet-i vücud anlayışına bağlı bir sûfi olması elbette etkilidir ama bu durum yine de büyük ölçüsüne onun fitratıyla, samimiyetiyle ilgilidir. Tasavvuf, Yunus Emre'nin dilinde bir "aşk felsefesi"ne dönüşmüştür. Kendinden önceki pek çok sûfinin yaptığı gibi o meselenin teorik tartışmalarıyla hiç meşgul olmamış, içselleştirdiği sûflük düşüncesini bize gönül diliyle, şiirinin imkanlarıyla sunmuştur.

Bu sunuş, dil, duyarlık ve söyleyiş bakımında son derece özgün ve mükemmel olduğu için de çok benimsemiştir. Bu benimseme olayı iledir ki geriye dönüp baktığımızda hâlâ canlılığını ve güzelliğini koruyan bir şiir okumak istediğimizde dilimizden dökülen mısralar Yunus'un şiirleri olmaktadır. Çünkü bu şiirler bir su misalidir. Su kavramında hem hareketlilik, hem berraklık, hem saflık, hem musiki, hem renk hem koku birlikte bulunur. Yunus'un şiiri de işte öyledir. Hem kendi devrini yansıtır. Hem de ardından bulunduğu devri aşar ve geleceğe uzanır. Bu, fikirlerinin sonsuz manasıyla birlikte bunları ifade etmedeki kudretiyle de ilgili bir durumdur. O, her dem yeni olma sırrına böyle ulaşmıştır.

Şiir ve Poetika

"Yunus Emre, sözün önemini bildiği için kendisi de güzel ve etkili söz söylemeyi beşlemişdir."
Azmi BİLGİN

Şiir, söylemek veya yazmak, aynı zamanda şiir üzerinde düşünmeyi de gerektirir. Poetikasını oluşturmuş şairler bu düşünme faaliyetini gerçekleştiren kişilerdir. Çünkü hiçbir faaliyet amaçsız ve anlamsız olamaz. Hele söz konusu olan "söz" yani "şiir" ise bu durum daha da önem taşır.

Yunus Emre, işte bu tür şairlerdendir. Divanında şiire nasıl baktığı, ona nasıl bir misyon yüklediği gibi poetik meseleler hakkında çok sayıda beyit bulmak mümkündür. Hatta birkaç şiiri tamamen bu konuya ayrılmış gibidir.

*Uş yine geldim ki bunda sır sözün ryan eyleyim
Bir söz ile yeri göğü cümlesin hayran eyleyim*

Bu beyitte dikkati çeken ilk şey, Yunus'un dünyaya "şairlik" ödeviyle gönderildiğine inanması ve bu durumu bilmesi olayıdır. Bu bilinç hali son derece önemlidir. Burada "sır" sözünü "hakikat" manasında alabiliriz. Öyleyse Yunus, adına "sır" dediği hakikati açıklamak, anlatmak ödevindedir. Bu durum, şiirin muhtevasıyla ilgili bir söyleyiştir. Yunus'un şiirini okuyanlar onun bize hangi hakikatleri açıkladığını kolaylıkla göreceklerdir. Yeter ki şairin hakikat perdesini aralamaya çalışan biri olduğunu unutmasınlar. Böyle yapıldığı takdirde şiir bizi maddî âlemin ötesine, metafizik bir dünyaya taşıyacaktır.

Bir de söylenenin nasıl söylendiği meselesi vardır. Yunus bunun da farkındadır. Buna göre söylenen güzel söylenecek ve muhatabında bir hayranlık duygusu uyandıracaktır. Sanatın en temel meselesi olan estetik kaygı, Yunus'un da üzerinde çok önem verdiği bir husustur. Bu da onun bir sūfî oluşuyla yakından ilgili bir durumdur. Çünkü Allah, mutlak güzellik demektir. Yaratılanlar da öyledir. Hakikatin içinde çirkinlik yoktur. Her şey zıttıyla

kaimdir ama; olumsuzluklar Mutlak Güzellik sahibinin eseri değil insan nefsinin eseridir. Söz güzel söylenerek insan gönlü, güzele âşına kılınacak, göz de güzel olana çevrilecektir.

*Bu bizden önce gelenler ma'niyi pinhân dediler
Ma'ni benden doğmuşlayın geldim ki uryan eyleyim*

Bir önceki beyti destekleyen bu söyleyişte de ince bir eleştirinin varlığı seziliyor. Eleştiri mana ve söyleyiş olarak sanatın en doruk noktası sayabileceğimiz şiiri herkesin anlayamayacağını düşünenlere karşıdır. Muhtemeldir ki, bunlar o çağda şiiri, yabancı kelime ve terkiplerle, hayata ve hakikate dayanmayan benzetmelerle şiir yazan şairlerdir. Yunus, onların kapalı anlatım tarzını tercih etmemekte ve sözün "açık" olmasını istemektedir. Çünkü şiirin muhtevasını oluşturan mânâ, ilâhî bir doğuşun eseridir. Şairin yüreği bu mânânın filizlendiği yerdir. Söylemek ise bu filizin çiçek açmasıdır. Yani güzellik, görünen âleme çıkarılmalıdır ki anlaşılsın.

Yunus, böyle bir şairlik anlayışıyla tasavvuf gibi son derece girift bir düşünce sistemini açık söyleyişleriyle, halkın hayatından aldığı kolay anlaşılır benzetmelerle en sade insanın bile anlayabileceği bir hale getirmiş, şiirini insanların bu manayı anlayabileceği tarzda kurmuştur. Bu yüzdendir ki onun şiiri, bilgi ve eğitim seviyesi ne olursa olsun herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir.

*Yunus bu sözleri çatar sanki balı yağa katar
Halka metaların satar yükü gevherdir tuz değil*

Bu beyitte de yine şiiri ve onun meselelerini çok iyi bilen bir şairi görmekteyiz. Şiir, sıradan bir söyleyiş değildir. Estetik kaygı, sözü rasgele söylemeyi değil "çatma"yı yani derleyip düzenlemeyi gerektirir. Çünkü kâinat bir düzen üzere yaratılmıştır. Küçük bir kâinat sayılan insanın yaptığı işte, söylediği sözde de düzen olmalıdır.

Öte yandan çatılan bu sözler, çok kıymetli olmalı ve okuyana fayda sağlamalıdır. Bu da Yunus'un şiire muhteva olarak nasıl baktığının ayrı bir gös-

tergesidir. Çünkü o aynı zamanda bir irşat şairidir. Muhatabı ise halktır. Zaten şiir söylemeye başladıktan sonra şeyhi tarafından tebliğ gezilerine gönderilmesi de ondan şair olarak bir görev beklendiğini gösterir. "halka meta satmak" şiirle, sözle onlara fayda sağlamaktır.

Burada didaktik bir tutumun şiiriyetin aleyhine olabileceği düşünülebilir ama; Yunus Emre fikri de estetik potasında öylesine eritmiştir ki bu sözlerin hepsi bir inci değerindedir. Hem şekil hem de mana olarak kıymet taşırlar. Bu şiirler bu kıymetleriyle muhatabı olan insanlarda karşılığını bulmuş, Yunus'un sevgi ve kardeşlik dolu mesajları muhatapları tarafından anlaşılıp benimsenmiştir.

Sözü Çatmak

"Yunus bu sözleri catar sanki balı yağa katar
Halkta metaların satar yükü geberdir tuz değil"
Yunus EMRE

Sezai Karakoç, Yunus Emre'nin "dağdan eğri odun getirmemek" menkıbesini yorumlarken "hep ideal çizgiler peşinde koştuğunu" söyler. Bu tespit Yunus'un düşünce ve yaşam şekli kadar sanatıyla da ilgili bir durumdur. Nitekim Karakoç da sözlerinin sonunda bu menkıbenin " Yunus'un sanatına ışık tutan(...)Yunus'un estetiği"ni veren bir menkıbe olduğundan söz ederek "Yunus'un şiirinin sansüel, duygucu bir plâna değil, ideal bir plâna sahip olduğunu" belirtir.¹

Yunus, bu anlamda her şeyden önce eşsiz bir sanat insanı olarak bir söz ustasıdır. Menkıbedeki "düzgün odun" imajını şiir planında "düzgün ve güzel söyleyiş" yahut "estetik duyarlık" olarak düşünebiliriz. Bu durum, her şeyden önce sanâtkarlara mahsus bir fitrat, bir kişilik özelliği olarak görülmelidir. Nitekim Yunus'un hayatında bu özelliği gösteren başka ayrıntılar da vardır. Meselâ çocukluğunda gönderildiği mektepten ayrılmasını İ. Hakkı Baltacıoğlu böyle bir olay olarak görür ve şöyle der: "Onun bu ayrılışı herhangi bir haylaz çocuğunki gibi değildir. Seçkin yaratılmış bir insan yavurusunun tavrıdır."² Bu durum, sanatçıdaki hür düşünce ve serazat ruh olarak da yorumlanabilir.

Yine Hacı Bektaş kapısına giderken dağdan alıç götürmesi, "ince bir düşünce"nin, yolda açlığı unutarak geri dönüp himmete talip olması "manevi iç zenginliğin", kendini ümmî olarak nitelemesi "mütevaziliğin", herkes tarafından sevilip benimsenmesi "ortak insani duyarlıklara sahip oluşun", söylediği ahlâkî öğütlerle daha insani ve sevgi dolu bir dünya özlemiyle "idealizmin" birer yansıması olarak onun fitratındaki özelliklerin birer göstergesidir.

Buradan sözü onun şiiri üzerine getirecek olursak şunları söyleyebiliriz. Onun şiirinde sözün estetik bir biçimde söylenmesi, sanat özelliklerine göre kurulması çok önemlidir. "sözü çatmak" tıpkı dağdaki odunları düzgün hale getirmek gibi yapılan işe verilen emeğin yanı sıra estetik duyarlığın da bir anlatımıdır. Öyleyse şiir bir emek işidir. Aynı zamanda da ortaya çıkan ürünün güzel yani beğenilmeye layık olması gerekir.

Estetiğin bu kadar önemsenmesi ise sanatkâr olma arzusunun ötesinde bir meseleyle ilgilidir. O da söze etki gücü katma düşüncesidir. Bu düşüncenin sonucunda ise sanatçı, kendi duygularını yansıtmının yanı sıra insanda/okurda var olan duyguları uyandırmak, bilinç altındaki bu duyguları bilinç üstüne getirmektir.³ Sanatçı, tesir gücünü bu şekilde gösterebilir ve muhatabında bu uyanmayı gerçekleştirirse eseriyle onlar üzerinde etkili olabilir.

Yunus'un sanatındaki bu özellik elbette ki onun "bir metafizik, din ve ahlâk sanatçısı" olmasıyla ilgili bir durumdur. Ayrıca bu durumun çağa mahsus bir tarafı da vardır. Yunus, misyon sahibi bir sanatçı olarak çağının olumsuzluklarıyla mücadele eden bir insandır. Toplumsal değişim ve dönüşüm için önce insanın fitratındaki anlam dünyasına dönmesi, gönlünde derinlere, bilinçaltına itilmiş insanî duygularını ortaya çıkarması gerekir. Eğer, insanda bu alıcılık yeteneği canlandırılmazsa en güzel sanat eseri karşısında bile tepkisiz kalır. Bu durumda ise söz söylemenin bir manası yoktur.

Yunus, sözünü ettiğimiz beytinin devamında amacının bu olduğunu "yağı bala katar" ifadesiyle zaten belirtmektedir. Yani güzel söylemedeki asıl maksat, insanlarda faydalı sonuçlar doğurmaktır. Yağı bala katmakla söz değerli ve faydalı bir nesneye dönüşmektedir. Sözün muhatabı ise halktır. Halka satılan bu meta ise "tuz" değil "gevher" yani "inci"dir. İnci ise hem güzel hem de değerlidir. Halk Yunus'un sözlerindeki bu iki temel özelliği görmüş olduğundan ki onu kendi ruhunun bir tercümanı saymış, onda etkilenmiş, onun sözleriyle fitratındaki değerlere dönme mücadelesine girişmiş, onu benimsemiş ve çok sevmiştir.

Bu sevgi ve ilgide şüphesiz Yunus'un dili kullanma biçimi çok etkili bir fak-

tör olmuştur. O, hitap edeceği insanlara onların diliyle seslenmiş, ama bu seslenişi hem dilin bu imkânlarını sonuna kadar artırarak hem de dile şahsî tasarruflarda bulunarak onu zenginleştirmek suretiyle yapmış, "Anadolu Türkçesi'ne o çağlara kadar hiçbir Türkçe'de görülmemiş bir musiki işlemiştir."⁴

Bütün bunlardan sonra şunu söyleyebiliriz. Yunus sûfi olmanın yanı sıra büyük bir şair ve önemli bir dil ustasıdır. Bu durum onda sonradan kazanılmış bir özellik değil doğal bir yetenek durumundadır.

¹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 27

² İ.Hakkı Baltacıoğlu, Yunus Emre'nin Estetik Sırları, Türk Yurdu, sayı 319

³ İ.Hakkı Baltacıoğlu, Yunus Emre'nin Estetik Sırları, Türk Yurdu sayı 319

⁴ Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1 s. 334

Sözü Pişirmek

"Yunus Emre, kelimelerden bir Süleymaniye kurmuş büyük bir dil mimarıdır."
Samiba AYVERDİ

Her büyük şair, şiiri bir söz ustalığı olarak görmekten öte ona bir anlam yükler ve bir poetika oluşturur. Çünkü sözün tek başına güzel olmasının bir değeri yoktur. Söz, taşıdığı anlamıyla önemlidir. Bu anlayış da yine dini bir temele dayanır. Çünkü söz dince kutsal sayılır. "Ya hayır söyle ya sus", yahut "Söylediğini güzel söyle" ilkesi sözün hangi değerlerle yüklü olması ve nasıl söylenmesi gerektiğinin özlü bir ifadesi olarak görülmelidir.

Yunus da böyle bir düşüncede olan bir şairdir. Onda da "öz, biçimden önce gelmektedir."¹ Yani nasıl söylediğinden önce ne söylediği önemlidir. O da bir değerler dünyasına bağlı her büyük şair gibi şiiri kutsal bir bağlamda ele almış, şiirini bu anlam çerçevesinde kurmuş, söze bir anlam ve misyon yüklemiştir. Bu durum onun söyleyiş gücünde asla bir olumsuzluğa yol açmamıştır. Çünkü güzel olanın güzel söylenmesi halinde güzel sonuçlar doğuracağına farkındadır.

*Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ide bir söz
Sözü pişürüp diyenin işünü sağ ide bir söz*

Demesi bundandır. Çünkü şiir, bir söz sanatıdır. Yunus, bu yüzden şiire öncelikli olarak bu dikkatle bakar ve sözün şiir olabilmesinin şartını "sözü pişirmek" şeklinde ifadelendirir. Son derece ilginç sayılması gereken bu ifade tarzı sözün şairin zihin ve gönül dünyasında bir işleminden geçmesi, çiğ yiyeceklerin pişirme işlemiyle nasıl lezzetli ve faydalı hale geliyorlarsa sözün de benzer bir işleme tabi tutulmasını belirtmektedir:

Yunus Emre'nin şiiri bir önceki yazıda belirttiğimiz gibi estetik düzeyi çok yüksek bir şiirdir. Sözün manasına uygun şekilde anlaşılması, ondan bekle-

nen etkinin oluşması için "sözü çatmak", yani üzerinde emek sarfetmek, onu sanatın kurallarına göre söylemek gerekir. Bunu yaparken de amaç salt güzel söylemek değil asıl amaç "balı yağa katmak" şeklinde bir "faydacılık" anlayışıdır. Çünkü Yunus'un şiir söylemede bir gayesi vardır. Bu gaye, İslâm iman ve idealini geniş halk topluluklarına duyurmaktır. Yunus'un şiirlerine dikkatli bir gözle bakıldığında onların lirizm değerinin yüksekliği yanında aynı zamanda didaktik bir taraf da görmemiz bu yüzdendir.

Fakat Yunus, didaktik şiirlerine bile lirizm katmış, başka bir deyişle söze verdiği bu değerle "didaktik mısralarını bile şiir gücüne yükseltmiş, fikirle lirizmi kaynaştırarak kendisini Türkçe'nin Mevlânası doruğuna çıkarmıştır." ²

Yunus'a göre söz, son derece etkili bir vasıttır:

*Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşu yağ ile bal ide bir söz*

Şeklindeki ifadesi sözün bu büyük tesirini gösteren ilginç bir örnektir. Söz, Yunus'a göre insanın yüzünü ak etmeli, faydalı sonuçlara yol açmalıdır. Bunun için sözün hem gönül hem akıl süzgecinden geçirilerek söylenmesi esastır. Eğer böyle yapılırsa kişi ne zaman, neyi, nasıl söyleyeceğini iyi bilir. Sözün iyi ve güzel olanını, iyi ve güzel biçimde söyler. Böylece söz "Bu cihan cehennemini sekiz uçmak" edecek bir kudret kazanır.

Yunus, bu söyleyişle bir tefekkür şairi olduğunun, yaptığı işin şuurunu hep taşıdığı ve bu yoldaki başarısının da farkındadır:

*Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun*

İfadesi bu durumun bir göstergesidir. Buradan tekrar başa dönecek olursak Yunus'un derdinin şairlik değil şiiriyle insanlara faydalı olma düşüncesi olduğu görülür. Tabi ki bu durum onun şairliğinde bir noksanlık meydana getirmemiştir. Çünkü neyi nasıl söyleme konusunda ortak değer olarak güzel-

lik ve faydayı benimsemiş, her iki kavramı da ince söyleyişleriyle kaynaştırıp birleştirerek hem bir "deha" hem bir "gönü"l şiiri ortaya koymuştur. Yine sözün "cihan cehennemini cennete çevirmesi" ifadesi de bu anlamla birlikte Yunus'un çağına özgü, onun sorunlarını bilen bir insan sıfatıyla nasıl bir şair söylenmesi gerektiği konusundaki yaklaşımını da izah etmektedir. Çünkü çağ, açılardan, zulümlerin ve kötülüklerin çağıdır. Böyle bir çağda söze böyle kutlu bir misyon verilmedir ki bütün bu olumsuzlukları olumlu bir şekle dönüştürsün. Yaralara merhem, dertlere derman olsun. Yunus, şiirini böyle bir bilinçle kurmuş, muhatabı olan insanlarda böyle bir etki meydana getirmek istemiş ve bunu başarmıştır.

¹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 34

² Ahmet Kabaklı, Yunus Emre, s. 83

Coşkunun Şiiri

"Yunus'u yüzyıllar boyu etkileyici, duygulandırıcı ve kalıcı kılan başlıca etkenlerden biri, ondaki derin lirizmdir."
Doğan AKSAN

Yunus'un duygu ve düşünce dünyasının merkezinde "aşk" kavramı durur. Bu aşk, hem Yaradan'a hem de Yaradılan'a doğru akıp giden coşkun bir ırmağ gibidir. Durum böyle olunca onun şiiri için söylenebilecek ilk söz, bunların coşkulu söyleyişlerle kurulmuş lirik şiirler oluşudur.

*'İşka döyemedi özüm gensüzün açıldı râzum
Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân ola*

Böylece Yunus, bu lirizm gücüyle "sır"larını "âlem"e açmış, bunlar âlemlere "destan" olmuştur. Yani bu şiirleri halk benimsemiş, sevmiş, kendi ruhunun bir yansıması olarak görmüş. Asırlar boyunca dilinden düşürmemiştir.

Bilindiği gibi lirizmde üç önemli özellik vardır. Bunlardan ilki içtenliktir. Yunus'un şiirlerini okuyanlar ona ait duyguları çok dolaysız biçimde kavrama imkânı bulurlar. Mesela insan içinde bulunduğu kimi halleri gizleme ihtiyacı duyar. Ama Yunus, buna asla tevessül etmez. Ne hissetmişse olduğu gibi aktarır. Halkın bu şiirleri benimsenmesindeki sırlardan birisi bu içtenliktir.

*Acep şu yerde var m'ola
Şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı
Şöyle garip bencileyin*

Lirizmde ikinci özellik doğal söyleme tarzıdır. Yunus, berrak bir zihne ve gönüle sahiptir. Bu durum onda rahat ve doğal anlatımlı dizeler kurma imkânına dönüştür. Bu rahatlık şiirin hem şeklinde hem de muhtevasında görü-

lür. Okur, onun şiirlerini seslendirirken asla zorlanmaz. Halkın tavrı da böyledir. O da dolaysız ifadelerden hoşlanır. Deyimlerin ve atasözlerinin halkın duygu ve düşünce dünyasının bir yansıması oluşu da bundandır. Nitekim Yunus da şiirsel doğal söyleyişlerinin içinde bu sözlerden de katmıştır:

Saçın çözün benim için yaşın yaşın ağlar mısın

....

Vardı dost ıla buluştu gerü bana boyun vermez

Gibi söyleyişlerindeki "yaşın yaşın ağlamak" ve "boyun vermek" ifadeleri bu tarz söyleyişlerdendir.¹ Yine;

Dağ ne kadar yüksek ise yol anın üstünden aşar

Şeklinde atasözlerinin de Yunus'un şiirinde doğal söyleyişin bir ifadesi olarak kullanıldığını görmek mümkündür.

Bu doğallığı onun kullandığı imgelerde de görebilmekteyiz. Şüphesiz ki imge şiirde en önemli unsurdur ve özgün olması son derece önemlidir. Yunus bu noktada seçimini yine halk sözcüklerinden, halkın hayatında olan kavramlardan hareketle yapar. Mesela;

Halkı bostan edinmiştir dilediğin üzer ölüm

Mısramdaki "bostan" imgesi bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Bu sözcük görünüşte sıradan gibi durur ama halkın hayatında bir anlamı vardır. Yunus, böyle bir imgeyi kullanarak hem halktan kopmamakta hem de ona yüklediği yeni ve zengin anlamla Türkçe'nin kelimelerini şiir dünyasına taşıyabilme ustalığı göstermektedir.

Şu karşıkı dağlar meşeleri bağları

Sağlık safalık ile aştık elhamdüllillah

...

Kaynar denizleyin kanım oynar gemileyin canım

İki deniz arasında garkolup uşanayım

Yunus'un şiirindeki lirizmde bu mısralarda da görüldüğü gibi "hareket" kavramı çok önemlidir. Çünkü coşku, durgunluğun değil hareketin eseridir. Yunus, bu yüzden şiirlerinde oturup düşünen pasif bir insan portresi çizmez. Gezgincilik, dervişlik hayatının da bir gereği olduğu için karşımızda hep hareket halinde olan, gezen dolaşan, tefekkürünü bu şekilde gerçekleştiren bir insan portresi çıkar. Bu söyleyişlerdeki canlılık ve hareketlilik lirizmi de en uç noktasına çıkarmaktadır. Bu özellik de yine tasavvufun dinamik bir hayat görüşüyle yakından ilgilidir. Çünkü tasavvufta pasiflik yoktur. Devamlı hareket halinde olma vardır.

¹ Doğan Aksan, Yunus Emre Şiirinin Gücü, s.41

Halkın Şairi

"Yunus Emre, Tasavvufî Türk Halk Edebiyatı'nın en mübim ve en meşhur şairidir."
F. Abdullah TANSEL

Abdülbaki Gölpinarlı Yunus Emre'nin sanatından söz ederken onun "halk şairi" değil "halkın şairi" olduğunu söyler. Bu cümleler Yunus'u bu anlamda kavrayan bir zihnin ünüdür. Yunus, gerçekten de bir halk şairi değildir. Eğer öyle olsaydı onu Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi şairlerle bir arada anmak gerekirdi. Ama Yunus, onlara benzeyen özelliklerinin dışında farklı bir şair portresiyle karşımıza çıkar ki onu halkın şairi yapan işte bu portredir.

Bu portrede gördüğümüz ilk özellik dilidir. Yunus, Türkçe'nin bir şairidir. Hatta Anadolu Türkçe'sinin bir şiir diline dönüşmesini sağlayan kurucu bir isimdir. Ama o şiirini kurarken sadece Türkçe kelimelerle yetinmemiş, Arapça ve Farsça'dan da kelime ve terkipler almıştır. Bu durumu o çağda Farsça'nın resmî dil olmasıyla açıklamak tek başına yeterli olmaz. Yunus, Türk edebiyatının bir şairidir ama öte yandan temel düşünce olarak İslâm'a bağlıdır. Bu düşüncenin ifadelendirildiği diğer iki dil ise Arapça ve Farsça'dır. Bu yüzden o, temelde Türkçe'ye bağlı kalmak kaydıyla İslâm düşüncesinin bu iki dilinden Türkçeye giren kelimeleri de kullanarak hem bir medeniyetin, İslâm medeniyetinin, şairi olarak bunun şuurunu taşıdığını göstermiş, hem de halkın dil zevkine uygun bir söyleyiş gerçekleştirmiştir.

Yunus'un bu tavrını kullandığı vezinde ve nazım şekillerinde de görürüz. O, tercihini heceden ve dörtlükten yana kullanmış olmakla birlikte aruzu da İran edebiyatından alınan nazım şekillerini de kullanmıştır. Bunu yaparken de Türkçe'ye en yakın, onun yapısına uyabilecek kalıpları ve şekilleri seçmiş, Yahya Kemal'in Mehmet Akif'in asırlar sonra yaptığı aruzu Türkçe'ye uygun kullanma tarzını o daha o çağda gerçekleştirmiştir. Bunun önemi şudur. Divan şairleri dilde olduğu gibi vezin ve şekillerde de tamamen taklitçi bir tutum izlemişlerdir. Bu durum, yabancılaşmayı doğurmuştur. Yunus ve

onu izleyen Tekke şairleri ise Türkçe'nin bağımsızlığını korumak şartıyla diğer dillerden kelime aldıkları gibi vezin ve şekil almaktan da çekinmemişlerdir. Böylece Yunus ve diğer Tekke şairleri hem dil hem şiir şekli olarak bir terkip olayını gerçekleştirerek taklidin önüne geçmişler ve bu şuurlu tavırlarıyla Türkçenin zenginleşmesini sağlamışlardır.

Yunus, kurduğu bu zengin dille Hak'tan ayrılmadığı gibi halktan ve hayattan da ayrılmamıştır. Divan şairlerinin soyut dünyasına ve insansız söylemlerine karşın Yunus'da halk ve hayat bütün unsurlarıyla yer alır. Bu yüzden onda tabiat yoktur, ölüm, aşk, dünya, gurbet gibi temalar hep soyuttur şeklindeki tespitlere katılmak mümkün değildir. O, bu kavramları hem metafizik boyutlarıyla hem de dünyevi durumlarıyla ele alıp anlatmıştır. Onun;

*Başları ucunda hece taşları
Ne söylerlerle ne haber verirler
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Ne söylerler ne bir haber verirler*

şeklindeki ölüm temalı dörtlüğünde ölümü sadece bir metafizik olgu olarak gören bir göz yoktur. Ölüm, burada "canlı bir hakikat"tir. İnsanı korkutan, endişelendiren tepkilere konu olan bir kavramdır. Yine;

*Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın,*

derken karşımıza soyut bir tabiat tasviri çıkmaz. İnsanın derin iç yalnızlığı somut tabiat gerçeklikleriyle örülerek bir tablo gerçekliğinde sunulur bize. Ya onun,

*Gâh tozaram yerler gibi
Gâh eserem yeller gibi
Gâh çağlaram seller gibi
Gel gör beni 'ışk n'eyledi*

söyleyişini okurken tozan yerleri, esen yelleri, çağlayan selleri gözün gördüğü nesnel gerçekler olarak düşünmez miyiz?

Burada Yunus'un yaptığı bu nesnel gerçekliği gönül gözüyle de görmemiz gerekir. Yani tozma, esme, çağlama sadece tabiatta görülen hadiseler değil insan yüreğinde de olan hadiselerdir. İnsanın "küçük bir kâinat" olduğu şeklindeki tasavvufî yorum hatırlanacak olursa aslında bunu anlamak hiç de zor olmayacaktır. Dolayısıyla onun hangi şiirine bakarsak bakalım, en girift, en metafizik meseleler bile halkın hayatında yer alan semboller ışığında anlatılmıştır. Bu yüzden Yunus'un halkı anlaması zor olmamıştır. Çünkü o kitabî bilgiyi hayatın bilgisine dönüştürmüş, halkın dili ve idrak çerçevesi içinde sunmuştur.

Belki bütün bunlardan da ötesi Yunus'un diliyle söylemiyle olduğu gibi hayatıyla da halkın içinde olmasıdır. Onu yoksul bir ekinci, bir garip derviş olarak betimleyen halk muhayyilesi bunu yaparken elbette onu kendine yakın bulmanın şuuruyla hareket etmiştir. Bu yüzden sarayların şairleri unutulurken Yunus unutulmamış, halkın gönlünde asırlar boyunca yaşamıştır.

Sözün Yüzünü Örtmek

"Yunus bir söz söyledi hiçbir söze benzemez
Cabiller içinde örter mana yüzünü"
Yunus EMRE

Bir şiirdeki kelimeler, asla lûgat manalarıyla düşünülemez. Her şair, bu kelimelere yeni anlamlar yükler. Dolayısıyla şiirde görünen anlamın dışında başka anlamların anlaşılmasına imkân verecek şahsi tasarruflar da söz konusudur. Kullanılan edebî sanatlar bu konuda şairin anlamı gizleme olayında en önemli imkandır.

Bir şiir, bir sufiye aitse bu durum, o tür şiirlerin ilk okuyuşta fark edilmeyen zengin bir anlam dünyası olduğunu bize mutlaka düşündürmelidir. Zira tasavvufi eserlerin dili mecaz ve sembollerle örülü bir dildir. Çünkü tasavvuf içsel bir hadisedir. Başka bir deyişle tasavvuf "kâl" değil "hâl" ilmidir. Bir sufi, bu yolda çok değişik mistik tecrübeler yaşar. Bunların ifade edilmesinde kelimelerin sözlükteki karşılıkları asla yeterli olmaz. Bu sebeple bütün sufilerin şiirleri şerhlere konu olmuştur. Mesnevi, Bostan, Gülistan, Hafız Divanı bu konuda aklımıza hemen geliveren örneklerdir.

Yunus Emre, sade diliyle şöhret bulmuş bir şair olmakla beraber onun bir sehl-i mümteni ustası olduğunu bilmekteyiz. Dolayısıyla onda sadelik içinde çok zengin, derin bir anlam katmanları görülür. Üstelik o, kendine özgü bir şiir dili kurmuştur. Bu aşk'ın dilidir. Aşk ise kelimelere sığmaz. Ancak yaşayanın bilip anlayabileceği bir haldir. O yüzden bu dil, onun kendi ifadesiyle bir "kuş dilidir." Bu dilin anlattığı öyle bir haberdir ki "Dilsizler haberini kulaksız dinleyesi/Dilsiz kulaksız sözünü can gerek anlayası"dır.

Bu durum, sûflilik yolunun bir gereğidir. Zira birlik fikrine sahip bir sufi, ikilikten usanmış bir ruh haliyle bütün varlığa, eşyaya aynı gözle bakar. Dün-yevî bir algılayışla anlamları olumsuz bile olsa dünyada her şey O'ndandır. Dolayısıyla olumsuzluk diye bir şey yoktur. O bakımdan sûfi dilinde hangi

sembol kullanılırsa kullanılsın müspet bir mana içerir.

Yunus'un manevi dünyasının birer aynası sayılabilecek şiirleri bu bakımdan kimi şerhlere konu olmuş, bu sahada müstakil eserler bile kaleme alınmıştır. Burada şerh metinlerinin şerhi yapan kişinin şiire yaklaşım ve algı düzeyine göre çok farklı şekillerde yorumlandığını da görmekteyiz. Bu durum Yunus Emre şiirlerinin bir tek anlam kat'ı değil birden fazla anlam kat'ı olduğunu göstermektedir.

Yunus Emre'nin şerhe konu olan en meşhur şiiri "Çıktım erik dalına..." şeklinde başlayan metnidir. Şathiye türünün en güzel örneklerinden biri kabul edilen bu metinle ilgili olarak şu ana kadar altı şerh yazılmış/yapılmıştır. Bunlar, Şeyh-zâde, Niyazi-î Mısrî, Bursalı İsmail Hakkı, Şeyh Ali Nevrekani, İbrahim Has ve Turgut Çırpan'a aittir. Yunus Emre'nin başka bazı şiirleri, beyitleri de şerhlere konu olduğu bilinmektedir.

Şerh meselesi de başka Yunuslar meselesinde olduğu gibi yine onun benimsemesi olayı ile ilgilidir. Kendisinden sonra ona hiçbir tarikat ilgisiz kalmamış ve bu tarikatın müntesibi şairler, bu şiirleri şerh çabasını önemli bir uğraş olarak görmüşlerdir. Çünkü onlara göre tevhit sırlarının en derin algılayıcısı ve anlatıcısı Yunus'tur. Onun bu bahiste neler söylediğinin anlaşılması tasavvuf meselelerin de daha aşikâr olarak bilinmesi gibi bir sonuca yol açmaktadır.

Bu meselede hele söz konusu olan metinler birer şathiye ise bu yorum ve anlama çabaları daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü bu şiirler zahiri manalarıyla pek çok tenkitlerin de konusu olmuş, şairleri hakkında sui-zanlara imkân hazırlanmışlardır. Bu bakımdan önce şunu bilmek gerekiyor. Şathiyeler örtülü sözlerdir. Şairleri tarafından vecd halinde söylenmişlerdir. Deriş, bu halde iken sözünün sahibi değildir. Gönlüne doğamı dile getirmektedir. Üstelik bu hal bir akla dayanan bir bilgi meselesi de değildir. Gönlü dayalı olarak gerçekleşen manevi tecrübenin esrarıdır bu sözler. Bunlara bakan elbette kendi seviyesine göre bir anlam çıkaracaktır.

Şathiyeler, şerhe konu olduğunda işte bu mahzurlar büyük ölçüde ortadan

kalkmakta, şairin maksadına yakın bir anlam ile karşımıza çıkmaktadırlar. Ama bu durumda da bunların üstü örtülü hakikatler olduğu yine de unutmamak gerekir. Zira gönüle ait bir ifade yine gönül yoluyla anlaşılabilir. Düz mantıkla bu şiirlerin bize verebileceği fazla bir şey yoktur. Ama en azından şöyle bir fayda sağladıkları da ortadadır. Klasik şiirimizin sembolleri genellikle dünyevi anlamlarıyla bizde müspet çağrışımlar uyandırmayan meyhanе, şarap, saki gibi kavramlardır. Bu şerhlerle en azından bunların manevi halleri ifade için kullanılan birer sembol oldukları ve sözlük manalarıyla bunları kullanan şairlerin en ufak bir ilişki içinde olmadıkları ortaya çıkmaktadır.

Sufi sözlerini bu yüzden "mana yüzü örtülü sözler" olarak görmek gerekir. Şairinin ne dediği ise ancak ehlinin anlayabileceği bir meseledir.

Başka Yunus'lar

"Yunus Emre'den başka Yunus adını taşıyan
birkaç şair daha görülmektedir."
F.Kadri TİMURTAŞ

Yunus adını taşıyan şairimiz elbette bir tane değil. Yunus'un yaygın şöhreti ve geniş bir benimsemeye konu olması ortaya başka Yunuslar da çıkarmıştır. Böylece Yunus Emre olarak bildiğimiz Yunus'un yanında başka Yunuslar'ın da varlığı söz konusudur. Onca mezar ve makam bolluğunun bir sebebi de bu olsa gerektir. Üstelik Yunus Emre'nin şiirleriyle bunların şiirleri karışmış durumdadır. Hangi şiir hangi Yunus'undur bunu çoğu kez ayırmak bile mümkün olmamaktadır.

Raif Yelkenci'ye sorarsanız bilinen Yunusların sayısı on dördtür. Ama bunlar halk arasında bilinen ve bir belgeye istinat etmeyen Yunuslar'dır.¹ Mustafa Tatçı, bu konuyla yakından ilgilenen bir isim olarak Yunusların üç tane olduğunu söylemektedir.² Bunlardan ilki bizim bildiğimiz Yunus Emre, diğeri Âşık Yunus, üçüncüsü ise Derviş Yunus'tur.

Aslında Yunuslar meselesi, ilk defa Rıza Tevfik'in Yunus Emre'yi Ziyaret başlıklı yazısıyla gündeme gelmiştir. Onun söylediklerine göre Bursa'da iki Yunus mezarı var. Bunlardan ilki Yunus Emre, diğeri ise Âşık Yunus'tur.³ Bu olabilir mi? Gölpınarlı, bunlardan Âşık Yunus mahlaslı olanın Emir Sultan hakkındaki şiirinden hareketle Bursa'da Yunus isimli bir şairin yaşamış olabileceği kanaatini taşımaktadır.⁴ Abdülbaki Gölpınarlı bu görüşünde yalnız kalmaz. F. Kadri Timurtaş da:

*Efendim ceddine ulaştır bizi
Yeşil donlu Emir Sultan merhaba*

Gibi söyleyişlerden hareketle 15. asırda yaşamış başka bir Yunus'un olduğunu belirtir.⁵ Dolayısıyla Emir Sultan için şiir yazan Yunus budur. Turan Alptekin'in de benzer bir görüş taşıdığını bilmekteyiz. O da üç Yunus gerçeğine işaret eder. Bunlardan birisi ilk Yunus, diğeri Âşık Yunus, sonuncusu

ise 1431'de vefat eden bir başka Yunus'tur. Yunus şiiirlerinin bugüne gelmesini sağlayan işte bu Yunus'tur.⁶

Yunus Emre'ye mal edilen şiiirler arasında görülen dil, vezin, söyleyiş farklılıkları da bu farklı Yunuslar meselesine bir dayanak olarak gösterilmektedir. Çünkü Yunus divanında söyleyiş gücü çok yüksek olan mısraların yanında çok zayıf olan mısraların bulunması, kimi şiiirlerin aruzla kimilerinin hece ile söylenmiş olmaları bazı araştırmacıları kuşkuya düşürmüştür. Yine Bektaşii menkıbesindeki Yunus'la Halveti menkıbesinde anlatılan Yunus, aynı kişi gibi görünmektedir.

Bugün için ortaya çıkan sonuç şudur. Bir Yunus Emre olarak bildiğimiz asıl Yunus vardır. Sanköylü Yunus'tur bu. Şiiir gücü ise çok zirvede olan bir şairdir. İkincisi Yıldırım Bayezit, Çelebi Mehmet ve II. Murat devirlerinde yaşamış Bursalı Yunus...Onun şiiirleri birincisine göre daha zayıftır. Birincisi Tabduk Emre müntesibidir. Âşık Yunus ise Emir Sultan yolunda bir şairdir. Muhtemeldir ki Kadiri Yunus budur.

Konu yeni araştırmalarla yeni sonuçlara ulaşabilir. Bu mesele incelenmeye elbette değer. Ama daha önemlisi Yunus'un bu bahiste de karşımıza yine "sırlar sultanı" olarak çıkmasıdır. Bu konudaki bilinmezlik de aslında yine Yunus'un benimsenme alanı ile ilgili olarak görülmelidir. Ama şahsen gönüm, "Arayı arayı bulsam izini", "Benim adım dertli dolap" gibi şiiirlerin bir başka Yunus'a ait olabileceğini kabul etmiyor. Yani ortada şair, âşık, derviş bir Yunus Emre vardır. Onun şiiirleri isimlerinin Yunus da olması muhtemelen olan başka şairlerin şiiirleriyle karışmış ve ortaya bütün bu ihtimalleri çıkarmıştır. Bu da bence yine Yunus'un kerametiyle ilgili bir durumdur. Varlığını gizleme, meşhurken meçhul olma arzusunu şiiirleri konusunda da göstermiştir. Biz hangi şiiir hangi Yunus'un olabilir tartışmalarını ilmî anlamda yapalım ama esas olan ona ait olduğu söylenen şiiirlerle başka Yunus'lara ait olduğu şiiirlerin de bir bütün olarak değerlendirilmesidir. Zira bunların hepsi başka Yunuslarca da söylenmiş olsa bile sonuçta Bizim Yunus dediğimiz Yunus Emre ikliminde söylenmiş şiiirlerdir.

¹ Sevim Narinç, Raif Yelkenci İle Bir Konuşma, Türk Yurdu, sayı 319, s. 180

² Mustafa Tatçı, Âşık Yunus, s. 1-2

³ Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri, s. 211

⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, Risalat-al Nushiyye ve Divan, s.XVII

⁵ F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 19

⁶ Turan Alptekin, Yunus Emre Olayı, Gösteri dergisi sayı 129, s. 62-65

Şiir ve Musiki

"Anın nazmettiği meârif, lisân-ı Türki üzre biç kimseye
(makdûr)nasîp olmamıştır. Ve andan sonra geliip nazm-ı mearif idenler,
anın madesinde(sofrasında) tiifeyli olmuşlardır."
Bursalı Şeyb İsmail HAKKI

Pek çok sûfi-şair, sadece adı kitaplarda kalan isimler olurken Bizim Yunus neden unutulmadı? Unutulmak bir yana her gün gittikçe artan bir ilgiye mazhar oldu? Bu ilginin somut bir tezahürü olarak Anadolu'nun pek çok yerine Yunus mezarları, makamları oluşturuldu, menkıbeler düzenlendi? Bu noktada pek çok şey söylenebilir ama en önemlisi Yunus Emre'nin tasavvufu kitabî bilgiler toplamı olmaktan çıkarıp bir aşk ahlâkına, bir yaşama üslubuna, bir hayat felsefesine dönüştürmüş olmasıdır, diyebiliriz.

Türkçe'nin bu en büyük söz ustası, gönlünün heyecanlarını, aşkını, coşkusunu ifade etmek için şiiri seçti. Ama hadise burada kalmadı. Bu şiirler, hem içeriği hem biçimi hem de dili itibarıyla musiki ile bütünleşecek özellikteydi. Bu buluşma çok geçmeden gerçekleşti. Yunus'un şiiri güfte olarak hemen besteleriyle buluştu. Böylece bestelendi ve insanın sonsuzluğa kanat çırpma istediği her zaman ve zeminde söylenir ve yaşatılır oldu.

Bir ermiş olarak kabul edilip sevilen Yunus Emre'nin ilahilerinin yer aldığı risaleler, kutsal bilindi. Kutsal kitap gibi hürmete layık addedildi. İlahilerin manası yüreklerde muhafaza edilirken Yunus kitapları da tıpkı kutsal kitap gibi deri, kumaş gibi mahfazalar içinde korundu. Söz olarak ses olarak nesilden nesile aktarıldı. Kandiller, bayramlar, Cuma geceleri, ramazanlar, teravihler, ölümler, doğumlar... Kısacası hayatın her olayında hep bu ilahiler söylendi. Ümmi anaların nerdeyse bütün şifahi kültürlerinin kaynağı bu ilahiler oldu. Yahya Kemal'in bir yazısında da belirttiği gibi çocuklar okula başlarken yapılan âmin alaylarında ilk onun ilahilerini duydular.¹

Tarikat ayinlerinde onun ilahileri okundu. Üstelik bu konuda hiçbir tarikat onu kabullenmekte ve benimsemekte bir sıkıntı çekmedi. Halvetî, Nakşî, Kadirî, Rûfâî....hangi tarikat olursa olsun Yunus'u gönüllerinde ve dergâhlarında çok özge bir makamda baş tacı ettiler. Ona fikren mesafeli duran tarikatlar bile Yunus'suz edemedi. Alevî erkanlarında, Bektaşî meydanlarında yine o vardı. Buralarda da evvelde ve ahirde asıl usta mevkiinde hep Yunus oldu. Böylece tekkeler, onun ilahileriyle birer konservatuara dönüştü. Türk musîkisi ölmez eserler kazandı.

Şiirleri bestelenen tek sûfî elbette o değildi ama hiç biri onun derecesine ulaşamadı. Dilindeki yalnlık ve içtenlik ve fikirlerindeki derinlik bunda çok etkili olmuştu. Onun müstesna şahsiyeti dolayısıyla diğer tekke şairleri isimlerinin onun isminden sonra anılmasını da edebe mugayir gördüler. Hepsi Yunus'un gölgesinde kalmayı tercih etti. Böylece Türk şiirinde şiirleri en çok bestelenen tek şair o oldu. Bu sayının 250-300 civarında olduğu düşünülecek bu benimsemenin ne kadar yaygın olduğu apaçık görülecektir. ²

Ehli, bu bestelere "nutk-ı şerif" dediler. "Naat-ı şerif", "Kaside", "Mersiye", "Durak" en çok da yaygın ismiyle "İlahi" dedi. Üstelik bu besteleme olayı dinî musiki ile de sınırlı kalmadı. Bu şiirlerin Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, hatta pop ve rock tarzında bile besteleri yapıldı. ³ Hatta Yunus Emre ilk Türk Oratoryasının da konusu oldu. Ahmet Adnan Saygun tarafından 1942'de, "Yunus Emre Oratoryosu" bestelendi ve geniş bir ilgiye mazhar oldu. Yine burada Ayla Algan'nın Long playından da söz etmeliyiz. Çünkü bu tarzda Yunus hakkındaki ilk çalışmadır. Bir başka isim de Ayla Algan oldu. 1969 yılında Yunus'un şiirlerinden oluşan "Bana Seni gerek seni" plağını çıkardı.

Başka kimler yok ki bu bestekârlar arasında Zekai Dede'den Sadettin Kaynak'a; Muzaffer Ozak'tan Ahmet Hatipoğlu'na Abdullah Dede'den Fehmi Tokay'a, Cüneyt Kosal'dan Selahattin İçli'ye Hacı Faik Bey'den Bekir Sıtkı Sezgin'e, Rifat Bey'den Etem Üngör'e kadar onlarca bestekar bu bestelerin nağmeleriyle ruhlarımıza nice şölenler yaşattılar. Tabi adı bilinmeyen bestekârların da bulunduğunu söylemek gerekiyor.

Genellikle Düyek, Semai, Sofyan, Evsat, Ağır Düyek gibi usullerle musiki-mize kazandırılan ve makam olarak en çok Rast, Uşşak, Beyati, Neva, Hüseyini, Hicaz, Hüz zam, Saba makamlarıyla bestelenen bu şiirler, bestekârlarının da yüz akı oldu. Dün tekkelerle camilerle sınırlı olan bu icralar bugün çağdaş iletişim teknolojisinin imkânlarıyla herkesle buluyor ve milyonlarca insan Yunus sesiyle hemhal oluyor.

Yunus'un hangi şiirleri yok ki bu bestelerde...Ben Yürtürem Yane Yane", "Dolap Niçin İnilersin", "Hâlet ile Bana Bir Aşk Yönelidi", "Ben Dervişim Diyene", "Seni Ben Severim Candan İçerü" "Aşkın ile Âşıklar..", "Canım Kurban Olsun Senin Yoluna...", "İster idim Allah'ı, "İlim İlim Bilmektir" "Ey Aşk Eri Aç Gözünü...", "Ömür Bahçesinin Gülü Solmadan" ve diğerleri...Böylece nerdeyse besteye konu olmayan tek bir şiiri bile kalmadı Yunus'un. Bu bestelerden bir kısmı Başka Yunus'lara aitti ama bu durum hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Onların dilinden konuşan da yine "Bizim Yunus"tu.

Yunus'un bu besteleri Türkçe'nin de bir muzafferiyeti oldu. Besteye elverişli bu ahenkli dil, sonradan karşılaştığı bütün problemlerin üstesinden geldi. Bu ilahiler söylendiği müddetçe saf, ahenkli yapısını korumayı başardı. Yunus bu dili hem mana olarak hem de kullanım şekliyle biçim olarak bütün yozlaşmalardan, bozulmalardan korumuş oldu. Nitekim, Milli edebiyat döneminde Türkçe bağımsızlığını yeniden ilan ederken hareket noktası bu ilahilerin dili idi. Rıza Tevfik'ten Necip Fazıl'a, A. Hamdi Tanpınar'dan H. Nusret Zorlutuna'ya kadar Türkçe'nin ses ustaları kendilerine hep Yunus'u örnek aldılar.

Şimdi de bu besteler, bu evrende birer "Hoş sada" olarak söylenmeye, dinlenmeye devam ediliyor. Musiki anlamında da Yunus'la ilgilenen ustalar yetişiyor. Kitaplar, makaleler, notalar yayımlanıyor.⁴ Konserler düzenleniyor. Böylece Yunus nefesi her dem taze, her dem aşk dolu gönülleri arındırmaya, onlara ilahi ve insani aşk neşvesi tattırmaya devam ediyor.⁵

¹ Yahya Kemal Beyatlı, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım s. 1-2 İstanbul 1973

² Bu sayı yakın zamanlarda yayımlanan bir makaleye göre 386'dır. Nuri Özcan, Türk Musikisi Nota Yayıncılığında Yunus Güfteleri, Kültür Dergisi, sayı 4 İstanbul, 2006

³ Burada Eskişehir Oduņpazarı Belediye'si anmak gerekiyor. "2006 yılında Halk Müziğı formunda Yunus Emre Besta yarışması düzenleyen Belediye, ardından hemen her tür müzik formunun (Rock, Halk Müziğı, Caz, Özgün Müzik, Tasavvuf Musikisi, Deyiş, Pop Müzik)kullanıldığı bir Yunus Emre besteleri CD'si çıkardı. Geçmişten Geleceğe Yunus Emre, İstanbul, 2006

⁴ Bu kitaplardan bazıları şunlardır:

1. Selahattin Güreç/Yunus Emre, Bestelenmiş Şiirleri, İstanbul, 1961
2. Cüneyd Kosal, Yunus ilahileri Güldestesi, Ankara, 1991
3. Ahmet Hatipoğlu, Besteleriyle Yunus Emre İlahileri, Ankara, 1993
4. Samiha Ayverdi, Yunus Emre ve İlahiler, İstanbul, 1969

⁵ Yunus güfteleri konusunda geniş bilgi için şu yazılara bakılmalıdır:

- 1) Nuri Özcan/Türk Musikisi Nota Yayıncılığında Yunus Güfteleri, Kültür Dergisi, sayı 4
- 2) Ethem Üngör/Türk Musikisinde Yunus Emre, Türk Yurdu dergisi sayı 319
- 3) Cemaleddin Revnak Serdaroğlu/Yunus'un Bestelenmiş İlahileri nerede ve Nasıl Okunurdu? Türk Yurdu Dergisi sayı 319

Eserleri

"Yunus Emre'nin Risâletü'n-nushiyye adında bir mesnevisi ve şiirlerini topladığı bir Divan'ı bulunmaktadır."
Azmi BİLGİN

Yunus Emre eser bırakan sūfi şairlerdendir. Onun bugün için bilinen iki eseri vardır. Bunlardan "Risalet-el Nushiyye", Mesnevi nazım şekliyle yazılmış, manzum, didaktik, nasihatnâme tarzında bir eserdir. Toplam 563¹ beyittir. Başlangıç kısmında aruz ölçüsünün fâilâtün/fâilâtün/fûilün diğer bölümlerinde, mefâilün/mefailün/fâilün kalıplan kullanılmıştır. Eserin sonlarına doğru yer alan

"Söze tarih yediyüz yidiydi
Yunus canı bu yolda yidiydi"

beytinden hareketle yazılış tarihinin H. 707/M. 1307 olduğu sanılmaktadır.² Buna göre Yunus Emre bu eserini vefatından on iki-on üç yıl önce yani günlük yaşlarında yazmıştır.

Bu eser, Yunus'un asıl bilge yönünü, tasavvuf kültürüne vukufiyetini ve onunla yakın temasını gösterir. Ayrıca Yunus'un "ümme, yani tahsil görmemiş bir şair olmadığını, aksine çok esaslı bir kültüre sahip olduğunu, tam anlamıyla ahlâkçı bir mutasavvıf hüviyetiyle edebiyat ve kültür tarihimizde seçkin bir yer tuttuğunu, diğer taraftan sadece bir derviş değil, asıl tam bir mürşid, rehber, yol gösterici olduğunu ve özellikle akla verdiği büyük değeri, önemi açıkça ortaya koymakta, akıl ile gönül sentezini de başarıyla gerçekleştirdiğini göstermektedir."³ Nihat Sami bu eseri dolayısıyla Yunus'un bir mürşit sıfatıyla da çalıştığını belirtir.

Risalatü'l-Nushiyye'nin üzerinde bugüne kadar pek fazla durulmamıştır. Bunda dilinin de etkisi vardır. Zira bu eserde Divan'a göre Arapça, Farsça

kelimeler bir hayli yer tutmaktadır. Ayrıca eserin sembolik bir anlatımı vardır. Soyut kavramlar kişileştirilmiştir. Yine eserdeki destani üslup da dikkati çekiçidir. Çünkü baştan sona kadar iyi huylarla kötü huyların savaşı yer almaktadır. Bu özellik Yunus'un yaşadığı çağa da uygun bir özelliktir. Çünkü o çağda da böyle bir kavga vardır.

Eserde didaktizmin ağır basması, lirizmi geri plana itmiştir. Bu yüzden "san'at değeri bakımından Divan'ı ile ölçülecek nitelikte değildir."⁴ .Yani "Hissi değil fikri, öğetici" bir eserdir."⁵ Zaten Yunus bu eserinde "kendi duygularını değil genellikle insanoğlu'nun halini ortaya koyar."⁶ Fakat tasavvufun temel kavramlarını, ana meselelerini bir bilgin sıfatıyla açıklaması yönüyle çok önemlidir. Banarlı'nın yorumuna göre bu durum Yunus'un "bir mürşit sıfatıyla da çalıştığını göstermektedir."⁷ Zira Yunus'un bu eserde ele aldığı kavramlar, dün olduğu gibi bugün de önemini koruyan kavramlardır. Allah'a duyulan özlem, O'na inanmak ve güvenmek, sabırlı olmak, onurlu olmak, cömertlik, haya sahibi olmak.. Öbür yanda riya, acelecilik, büyülenme, şehvet, öfke. cimrilik...gibi diğerlerine zıt huylar ve bunlar arasındaki mücadele insanlığın ezelî ve ebedî meseleleridir.

Risalatü'l-Nushiyye Yunus'un nasıl bilgi seviyesini gösteriyorsa Divan'ı da şairlik gücünü gösteren bir eserdir. Şiirleri çeşitli coğrafyalarda dilden dile dolaşan Yunus'un bizzat kendisinin eserini tertip edip etmediğini kesin olarak bilmemekteyiz. A. Gölpınarlı O'nun:

*Yunus oldum ise adım ne acep
Okuyalar bu benîm divanımı*

ya da

*"Yunus miskin anı görmüş eline bir divan almış
limler okuyamamış bu ma'niden duyan gelsin"*

gibi beyitlerinden hareketle "kuvvetle ihtimal dahilindedir ki bahsettiği divanını, bizzat kendisi yazmış olsun. Esasen şiirleri, kendisi tarafından, yahut kendi yaşarken toplanmamış olsa eski divan nüshalarına rastlamamız

icap ederdi"⁸ sonucuna varmaktadır. Köprülü ise eldeki nüshaların son asırlara ait olduğunu belirterek "Yunus divanı kendisinden asırlarca sonra, ona bağlı bir derviş tarafından tertip ve tanzim edilmiştir"⁹ demektedir.

Yunus Divanı'nın ortada pek çok yazma nüshaları vardır. Bu eserlerde yer alan şiirlerin tamamını ona ait görmek mümkün değildir. "Yunus'tan sonra ve Yunus tarzında söylenmiş daha birçok şiirlerin, Yunus'un sanılarak bu nüshalara ilave edildiği muhakkaktır."¹⁰

Divan'daki dil Azeri lehçesiyle büyük bir yakınlık ve benzerlik içindedir. Türkçe, Yunus'ta bu çağın edebî dili haline gelmiştir. Bunda Türkçe'nin işleniş şeklinin, felsefi düşünceleri ifade edici bir özelliğe ulaştırmanın payı büyüktür. Bu bakımdan Yunus'u Eski Anadolu Türkçesi'nin en büyük temsilcilerinden biri saymak gerekir.¹¹

Yunus, divanında hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır. Daha çok şöhret kazanan şiirleri hece vezniyle yazılmış olanlardır. Bu şiirlerde hece ölçüsünün hemen her kalıbı kullanılmıştır. Öbür yandan Divan'da mesnevi, gazel, musammat şeklindeki divan nazım biçimlerine de rastlanır.

Kafiye konusunda genellikle halk ve tekke şiirindeki geleneğe uyularak daha çok yarım kafiye kullanılmış ve redife baş vurulmuştur. Nazım şekli genellikle dördüktür. Nazım birimi olarak zaman zaman beyit de kullanılmıştır. Divan'daki şiirlerde mecaz ve mazmun özellikleri de dikkat çekicidir. Bunlar arasında halk şiiri geleneğinde yer alan ortak mecazlara, sembollere, rastlanmakla birlikte oldukça orijinal olanları da vardır. Çok sık kullanılan imaj ve semboller "ekincilik, bağ ve bahçecilik hayatından alınanlardır".

¹² Dolayısıyla benzetmeler de hep tabiata dayalıdır. Derviş, meyveli bir ağaçtır. Diken asiliği, gül uysallığı ve olgunluğu temsil eder. Şair, bülbüldür, temizlenmemiş gönül dikenli bir bahçedir. Aşksız adam odun misalidir.

Yunus'un şiirlerinde İslâm şairi niteliğine uygun olarak sanat kaygısı değil din gayreti ve tasavvuf neşesi hakimdir. Fakat bu durum, şiirlerinin birer san'at şaheseri olmasına engel teşkil etmemiştir. Söz yoğunluğu, rahat söyleyişlenen belli başlı konular ise, İslâm'ın inanç, ibadet esaslarının yorumu, aşk, fanilik, ölüm, gurbet, tabiat, hasret gibi temalar ve ahlâkî öğütlerdir.

Yunus'un şiirini dünden bugüne getiren özellik, sağlam bir düşünceye bağlı olmasıyla birlikte bu düşünceyi üstün bir sanat gücüyle ifade etmiş olmasıdır.

¹ Bu eserin beyit sayısı M. Tatçı'da 563, Önder Göçgün ve Mehmet Kaplan 573, Tük Klasiklerinde ise 562 beyit ,olarak gösterilmektedir.

² Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Risalatü'l-Nushiyye ve Divan, s. 37.

³ Önder Göçgün, Dünden Bugüne Yunus Emre, s.66

⁴ N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, s. 334.

⁵ Mehmet Kaplan, Yunus Emre, Seçme Makaleler, s. 215

⁶ Mehmet Kaplan a.g.e. s. 215

⁷ Mehmet Kaplan, a.g.e.,s.334.

⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre -Hayatı-, s. 133.

⁹ M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, s. 245.

¹⁰ N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1., s. 334,

¹¹ F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 35.

¹² M. Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, c. 1,s. 120

Yunus'un Takipçileri

" Yunus Emre'nin mutasavvıfane şiirleri, Anadolu sabasında pek çabuk yayılarak
az zamanda pek müim muakıpları yetiştirdi."
M. Fuat KÖPRÜLÜ

Yunus, tıpkı Hz. Mevlâna gibi yaptı. Tasavvufu bilgi halinden vecd, aşk, çoşku haline çevirdi. Tasavvuf bu şekilde yorumlanınca din de aynı şekilde anlaşılır olmaya bir aşk ve ihlâs haliyle algılanmaya başladı. Öyle ki Yunus'un sözlüğünde iman, aşk; mümin, aşk eri kavramlarıyla tanımlandı. Yaratıcı, yaratılanlardan ayrı bir yerde ele alınmadı.

Söz'ün doğuş coğrafyası böylesine, ilahi, insani olunca, asıl kaynağı olan gönülden beslenen şiir kuşu, kanatlandı. Gönülden gönüle, ruhtan ruha ulaşan bir kutlu sırta dönüştü hakikatin bilgisi. Çünkü içtenlik vardı ve gönüller böyle bir söze ilgisiz kalamazlardı.

Yunus, bir şey daha yaptı. Amacına uygun araç olarak halk dilini, halk şiirinin ölçüsünü ve diğer nazım özelliklerini seçti. Yunus'un içtenlik dolu şiirleri, böylesi uygun araçlarla anlatınca çok kolay ve üstelik hızlı yayıldı Anadolu'da... Böylece her gönüle girmeyi başardı. Anadolu Yunus'un rengine boyandı. Yunus'la uyandı, canlandı. Her bakımdan karmaşık olayların cereyan ettiği o karanlık çağ, bu şiirlerin gönüllere taşıdığı ışıkla aydınlandı.

Mesele burada bitmedi elbette. Yunus, çağıyla sınırlı kalmadı. Halk nezdindeki geniş tesir sahasının içine şairler de girdiler. Kendinden çok pek çok takipçisi yetiştirdi. Yunus, bir dergâh sahibi şeyh değildi. Onun dergâhı bütün bir Anadolu idi. Dolayısıyla bu coğrafyanın neresinde olursa olsun onun sesini duyanlar onun gibi söylemeye, Yunus'u şiirde de "mürşid" kabul etmeye başladılar.

Böylece bir yandan dilimiz ve edebiyatımız sağlam temeller üzerinde inşa

edilirken bu şairler tarafından zamanlar içerisinde bu binaya yeni taşlar konuldu, yeni sütunlar eklendi. Yunus'un şiir yoluyla gerçekleştirdiği sohbet halkası genişledi.

Kimler yok ki bu yol'un takipçileri arasında... Yunus'la çağdaş olan Âşık Paşa'dan başlayarak bu halkayı Kaygusuz Abdal'la, Hacı Bayram-ı Veli ile, Eşrefoğlu Rumi ile, Usûli, Ümmi Sinan, Sinan Ümmî, Nizamoğlu'yla genişletebiliriz. Dahası da var elbette... Niyazi Mısri-i, Aziz Mahmud Hüdayi, Himmet, Adem Dede, İdris-i Muhtevi, Seyyid Seyfullah, Nakşi Akkırmani, Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Sunullah Gaybi...

Bu şairlerin Yunus sevgisi ve ona mensubiyet duyguları o kadar güçlüdür ki mesela Niyazi Mısri kendi dilinden söyleyenin gerçekte Yunus emre olduğunu söyler:

*Niyazi'nin dilinde Yunus'durur söyleyen
Herkes can gerek Yunusdurur can bana*

Bu isimlerin çoğunun sadece bir şair olmayıp birer tarikat kurucusu olduklarını düşünecek olursak Yunus'un tesir gücünün nerelere ulaştığını anlamak hiç de zor olmayacaktır. Hz. Mevlâna'nın divan şiirinde meydana getirdiği tesir, aynı ölçüde Yunus'la halk şiirinde ve tarikat muhitlerinde gerçekleşti.

Yunus'un tesiri, elbette geniş ve derin bir tesirdir. Ne zaman ki şairlerimiz gerek sanatları gerekse dünyaya bakış ve algılayış tarzları anlamında başları sıkışsa Yunus'un elini tutmuşlar ve çıkar yolu bulmuşlardır. Bu bakımdan mesela Milli Edebiyat devri bu anlamda Yunus'un aydınlık katında yeniden keşfi sayılır. Rıza Tevfik'le başlayan bu süreç Rıza Ümit, Necip Fazıl, Burhan Toprak, Halide Nusret Zorlutuna, Abdürrahim Karakoç gibi isimlerle devam etmiştir. Bu tesir, sadece Anadolu coğrafyasıyla da kalmamış, Türkçe'nin konuşulduğu her yerde Yunus, şairleri etkilemiş, onun takipçileri bu coğrafyalarda da yetişmiştir. Özellikle makamı da bulunan Azerbaycan'da bu tesir çok güçlüdür. Yine Kıbrıs Türk şiirinde de Yunus sevgisi çok yoğunudur.

Bugünkü şiirimizde de Yunus tesiri gizli ve aşık bir şekilde sürmektedir. Bu isimlere ayrıca E. Behiç Koryürek, Arif Nihat Asya, Behçet Kemal Çağlar, Fuat Bayramoğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Behçet Necatigil, İlhan Geçer, Salah Birsell, Halil Soyuer, Bekir Sıtkı Erdoğan, Nüzhet Erman, Bahattin Karakoç, Ayhan İnal, Hilmi Yavuz, Ali Akbaş, Arif Ay, Muhsin İlyas Su başı, Bestami Yazgan... gibi daha pek çok isim eklenebilir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç şudur:

Türkçe'mizin bütün çağlardaki bu en büyük söz ustası şair olarak da himmetini üzerimizden eksik etmiyor. Yunus Emre yolunda nice şairler yetişiyor ve şiirler yazılıyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

*S*airler

Yunus Emre'ye hayranlıklarını ifade eden sanatkârlarımızın, ona ithaf ettikleri, onun tesirinde kalarak yazdıkları, onun üslubunu taklit suretiyle kaleme aldıkları manzumeleri az değildir.

F. Abdullah TANSEL

Yunus'a Adanmış Şiirler

YUNUS'UN MEZARINDA

Yüce dağlar ardından,
Deniz aşırı geldim.
Evliyalar yurdundan,
Selâm tapşuru geldim.

Ulu bir şara vardım.
Dosta armağanım var.
Erenlerin bağından.
Gülleri devşiru geldim.

Boz-bulanık bir çaydım,
Aşk iline başvurdum.
Çalkalanıp safâ buldum,
Süzülüp duru geldim.

Yunus'un toprağına.
Vardım yüzüm sürmeye.
Sildim gönül pasını,
Yanuben aru geldim.

Cûşa geldim çağlarım,
Âşık oldum ağlarım.
Canda coşan esrarım.
Döküp taşuru geldim.

Rıza Tevfik Allah'tan,
Ayrıma ol dergâhtan.
Ben kurtuldum günâhtan.
Eğriydim, doğru geldim.

Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI

YUNUS EMRE'YE

159

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

Hakikat aşkına ermek diledim,
Hayret şarabından iç dedi bana.
Senden duyduğumu sana söyledim.
Bu kuru sözlerden geç dedi bana.

Varlığı, yokluğu sordum özüne.
Sustun, bir damla yaş geldi gözüne.
Ölüm nedir dedim bakıp yüzüne,
Yüzüme bakıp da hiç dedin bana.

Bağrımda yâdını dağlıyorum bak.
Ben de senin gibi ağlıyorum bak.
Eriyip izinde çağlıyorum bak.
Eğil göz yaşımndan iç dedin bana,

Hasarı Ali YÜCEL

YUNUS'UN AŞKI

Aşkı duduğum gün “Göynümdedir Yâr” dedin.
Yârini görmeyince ağladın uzak diye.
Vücut oldun, canını şimdi Mevlâ belledin.
Bülbül oldun, güllere yandın sonra Hak diye.

Âleme göz yumunca vardı O'ndan haberin.
Göz açınca örtüldü perde perde her yerin,
Nice derviş ağzında senin ilâhilerin,
Ardın sıra gezdiler Hakk'a ulaşsak diye.

Kalbini gösterirdin birini sorsalardı,
Kendisi yoksa bile yârinin aşkı vardı.
Senin gözünde Yunus, her yol Hakk'a çıkardı,
Titriyorken biz bugün “Sonumuz toprak” diye.

Faruk Nafiz ÇAMLİBEL

BİR GÖRÜN

161

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

Kapında kul olmak ar değil bana.
Toprağına yüzüm sürmek dilerim.
Sen'den gayri kimse yâr değil bana,
Bir görün Yunus'un görmek dilerim.

Yıllardır koşarım izinde pîrim.
Ağlamak isterim dizinde pîrim,
Bulamazsam bu yer yüzünde pîrim.
Kanatlanıp göğşe ermek dilerim.

Geldin ateş gibi geçtin âb gibi,
Hasretinle hâlim pek harap gibi.
Yunus'un kalbimi bir kitap gibi,
Senin huzuruna sermek dilerim.

Bu aşkın uğruna aşklar kül oldu,
Bu aşkın uğruna dil bülbül oldu.
Göğsümde yüreğin kızıl gül oldu.
Koparıp da sana vermek dilerim.

Rüzgâr ol şafakta alnıma sürün.
Bulutlara sarın mehtaba bürün,
Görün bana pîrim bir kere görün.
Vuslatın gülünü dermek dilerim.

Halide Nusret ZORLUTUNA

PİR'İM YUNUS'A SESLENİŞ

Ey dost, ey can, ey dervişim!
 Söylen nice halettir bu?
 Sen bir derya, sen bir umman.
 Ben, tasında bir damla su...
 Hû Sultanım, Yunus'um Hû!..

Ey benim içre canım,
 Tek önderim, tek sultanım...
 Her şeyim, her şeyin benim,
 Dervişim hû... Yunus'um hû...

İşte geldim, bas bağrına.
 Koştum ilâhî çağrına.
 Kodum başımı uğruna;
 Her dem "Allah" deyû deyû...
 Dervişim hû... Yunus'um hû...

Akar sulayın çağladım...
 Dost dost deyû ben ağladım;
 Umudum sana bağladım,
 Dervişim hû... Yunus'um hû...

Aşkına Çalap tanıktır...
 Bağrım ezelden yanıktır!
 Sensiz dünyam karanlıktır.
 Nefsim de bir kemter pusu...
 Dervişim hû... Yunus'um hû...

Ben ne gedâ, ne uluyum...
 Bendesi, yar kuluyum!
 Senin derdinden deliyim!
 Dervişim hû... Yunus'um hû...

“İnanmışım sana beli”
Aşkın kılmış beni deli!
Ey yüce pir, koca Velî,
Yitirdim gümanı, usu:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Ben, “senlik-benlik” şarını
Yıkıp eyledim zarını...
Göster gayrı "didar"ını:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Benden özge kemter m'ola!...
Senden ulu bir yâr m'ola!...
Yolunda ölsem ar m'ola...
Yanıp, burulu burulu...
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Bülbül oluben öttüm...
Daim Züht-ü taât ettim.
Gayri koşup sana yettüm:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Yirmi yıldır “Yan! Yan!” dedin
“Benim aşkma ban” dedin...
Yüce Çalabın uğruna.
İşte geldim bas bağrına!...
Bitsin bu “hicran” kaygısı:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Rıza ÜMİT

YUNUS EMRE'YE

Kaç mevsim bekleyim daha kapıda
Ayağımda zincir, boynumda kement.

Beni de, piştiğın bela kabında
Kaynata kaynata buhara benzet!.

Bekletme Yunus'um bozuldu bağlar,
Düşüyor yapraklar, geçiyor çağlar,
Veriyor ayrılık dolu semalar
İçime bayıltan acı bir lezzet!

Rüzgâra bir koku ver ki hırkandan,
Geleyim izine doğru arkandan.
Bırakmam tutmuşum artık yakandan,
Medet ey şairim, Yunus'um medet!

N. Fazıl KISAKÜREK

YUNUS'LAYIN

İçinde bir dertli bülbül öter
Yunus! Yunus! diye...
Söz bahçemde her gün bir gül
Biter Yunus! Yunus! diye...

Bir ateş ki, içten içe...
Halim duman gündüz gece!
Göge her doğrulan baca,
Tüter Yunus! Yunus! diye...

Yol bulup, yoldan ileri;
Ararım yıllardan beri...
Çağrılarım tâ... gökleri,
Tutar Yunus! Yunus! diye...

Gündüz nice bir dert, gece bir dert,
Bilemedim nice bir dert!
Sol böğrüme ince bir dert,
Batar Yunus! Yunus! diye...

Aşk yumuş, arıtmış beni,
Dert serip kurutmuş beni.
Mansur Hallaç tutmuş beni,
Atar Yunus! Yunus! diye..,

Bu cilveler yârin işi,
Böyle elâleme karşı,
Şehir şehir, çarşı çarşı,
Satar Yunus! Yunus! diye...

Ey dost, artık ne dersen de!
Geldim bu dergâha bende.
Şol başaklar, yel esende,
Yatar Yunus! Yunus! diye...

Bekir Sıtkı'm bu meydana,
Bir çok sözle gelmiş sana...
Bilen için bir tek manâ.
Yeter Yunus! Yunus! Diye..

Bekir Sıtkı ERDOĞAN

YUNUS

Akt nûr hâlinde ni'metleri;
İçir "Hâk!" diyen kalbe himmetleri
Elinden, dilinden kerametleri
Celi Yûnus'um!

Dilin vahye, ilhama uygun beyân...
Yakından, uzaktan duyar duymayan...
Ki şi'rinde yer yer Muhammed ayan
Ve-yer yer-Alî, Yûnus'um!

Misalince biz, gerçi, açtık cîhad,
Yaman çıktı, lâkin, inad, i'tiyad...
"Yenildin mi sen, yoksa!" dersin Nihad,
"Beli Yûnus'um, der, belî Yûnus'um!"

Çilen var, hakikatların hâlisi...
Meded, ey yolun, rehberin kendisi;
Nebî Yûnus'un vârisi
Velî Yûnus'um!

Arif Nihat ASYA

SELÂM OLSUN

Okuduk, okuttuk, bittik,
Bir ummana daldık, yittik.
Bizi miskin Yunus içre,
Bulanlara selâm olsun.

Biz de buradan gider olduk,
Kalanlara selâm olsun
Biz gidicek bizi burada
Bilenlere selâm olsun.

Zeki Ömer DEFNE

YUNUS'A ÖZLEM

Mevlâ vere ber'atımı,
Erem Yunus'a Yunus'a...
Hakk'a şahlanan atımı,
Sürem Yunus'a Yunus'a.

Değişti mi arş-ü zemin?
Olmak için daha emin,
Esrarını şu âlemin,
Soram Yunus'a Yunus'a.

Gördüm gülün bülbülünü,
İstemem dünya gülünü,
Hakk'ın görünmez tülünü,
Saram Yunus'a Yunus'a.

O arıydı, bizler kovan,
Yuttu toprak nice civan,
“Hakk'ın huzurunda” divân,
Duram Yunus'a Yunus'a.

Dindirmek için ağrımı,
Duyurabilsem çağrımı,
Açıp Mevlâ'ya bağrımı,
Varam Yunus'a Yunus'a.

Sadettin KAPLAN

Yunus Emre'den Seçilmiş Şiirler

İKİ CİHAN ZINDANISA

İki cihân zindânısa gerek bana bostân ola
Ayrık bana ne gam gussa çün 'inâyet dostdan ola

Varam ol dosta kul olam her dem açılam gül olam
Hem söyleyem bülbül olam turagum gülistân ola

Ol dost yüzün gördi gözüm erenlere toprak yüzüm
Söz bilene iş bu sözüm gerek şekeristân ola

Sensüz iki cihân benüm zindân görünür gözüme
Senün 'ışkunla bilişen gerek hâssü'l-hâsdan ola

Her da'vîden geçen kişi Hak'dan yana uçan kişi
'İşk şarâbın içen kişi geh esrük geh mestân ola

Kördür münâfıkun gözi yarın kara koyar yüzi
Halkun bana acı sözi gerek şekeristân ola

Her dem yüzüm yire uram Allah'uma şükür kılam
Ben benligüm dosta virem ne da'vî yâ destân ola

'İşka døyemedi özüm gensüzün açıldı râzum
Yünus senün iş bu sözün 'âlemlere destân ola

İY BENİ AYIPLAYAN

İy beni 'ayıblayan gel beni 'ışkdan kurtar
Ger elünden gelmezse söyleme fâsid haber

Âşıklarun ahvâli ma'sûk katında biter
Sözün var ana söyle benüm elümde ne var

Dost yüzinden nikâbı her kim giderdiyise
Hicâb kalmadı ana ayruk ne hayr u ne şer

Hîç kimesne kendüden hâlden hâle gelmedi
Âşıklarun cânına ma'sûka urur minkâr

Kim ki 'ışk kadehinden bir zerre içdiyise
Ana ne 'akl u ne us ne esrük ü ne humâr

Tek ben degilem 'âşık ol ma'sûk nazarında
'İşk yolına cân fidî benüm gibi sâd-hezâr

Âşıklarun hâlini 'âşık olanlar bilür
'İşk bir gizlü haznedür gizlü gerekdür esrâr

Korkaram söylemege şerî'at edebinden
Yohsa eydeydüm sana dahu ayruksı haber

Kim vire bu dilile ol ma'sûkadan haber
Meger ol kimseler kim cân içinde cânı var

Yûnus ölürse ne gam 'ışk içinde kardaşlar
'İşk yolına uyagan ma'sûk burcında biter

İY İŞK ERİ

171

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

İy 'ışk eri aç gözünü yir yüzine kılğıl nazar
Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider

Bunlar yazın bezenüben dostdan yana uzanuban
Bir sor ahî bunlara sen kancarudur 'azm-i sefer

Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâzıla
Her murgı hoş âvâzıla ol pâdişâhı zikreder

Öger anun Kâdırlıgın her bir işe hâzırlıgın
İllâ 'ömür kâsırlıgın anıcağız rengi döner

Rengi döner günden güne topraga dökilür gine
'İbret durur anlayana bu 'ibreti 'ârif tuyar

Bu sırrı ger tuyayıdun ya bu gamı yiyeyidün
Yiründe eriyeyidün gideydi senden kâr u bâr

Ne gelmegün gelmek durur ne bilmegün bilmek durur
Son menzilün ölmek durur tuymadun 'ışkdan bir eser

Bildük gelen geçerimiş konan girü göçerimiş
'İşk şerbetin içerimiş her kim bu ma'hîden tuyar

Yûnus bu sözleri kogıl kendözünden elün yugıl
Senden ne gele bir digil çün Hak'dan ola hayr u şer

İŞİDÜN İY YÂRENLER

İşidün iy yârenler 'ışk bir güneşe benzer
'İşkî olmayan gönül misâl-i taşa benzer

Taş gönülde ne biter dilinde agu düter
Niçe yumşak söylese sözi savaşa benzer

'İşkî var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa benzer

Ol sultân kapusunda ol Hazret tapusunda
Âşıklarun ılduzı her-dem çavuşa benzer

'Aynı hırs ol olmuşdur nefesine ol kalmışdur
Kendüye düşmân olmuş yavuz yoldaşa benzer

'İşkdur kudret körügi kaynadur 'âşıkları
Niçe kapdan geçürür andan gümüşe benzer

Âşık gönli dölenmez ma'şûkın bulmayınca
Karârı yok dünyâda pervâzı kuşa benzer

Münkîr sözini bilmez sözi ileri varmaz
Neye teşbîh idersin anlanmaz düşe benzer

Geç Yûnus endîşeden ne gerek bu pîşeden
Ere 'ışk gerek önden andan dervîşe benzer

BU DÜNYANIN MESELİ

173

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

Bu dünyânun meseli bir ulu şâra benzer
Velî bizüm ömrümüz bir tîz bâzâra benzer

Her kim bu şâra geldi bir lahza karâr kıldı
Girü dönüp gitmegi gelmez sefere benzer

Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn
Âhir acısını gör şu zehr-i mâra benzer

Evvel gönül almagı hûblara nisbet ider
Âhir yüz döndürmegi 'acûz mekkâra benzer

Bu şârun hayâlleri dürlü dürlü hâlleri
Aldamış gâfilleri câzû 'ayyâra benzer

Bu şârda hayâllerün haddi vü şumârı yok
Bu hayâle aldanan otlar tavara benzer

Bu şârdan üç yol çıkar biri cennet biri nâr
Birisinün arzûsı maksûd dîdâra benzer

Bu şârun sultânı var cümleye ihsânı var
Sultânıla bilişen yog iken vara benzer

Kendü mikdârın bilen bildi kendü hâlini
Velî dahı 'ışkıla evvel bahâra benzer

Bî-çâre Yûnus'ı gör derdile hayrân olmuş
Anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer

SABAHIN SİNLERE VARDUM

Sabâhın sinlere vardum gördüm cümle ölmüş yatur
Her birî bî-çâre olup 'ömrin yavı kılmış yatur

Vardum bunların katına bakdum ecel heybetine
Niçe yigit murâdına irememiş ölmüş yatur

Yemiş kurd kuş bunu keler niçelerün bagrın deler
Şol ufacak nâ-resteler gül gibice solmuş yatur

Topraga düşmüş tenleri Hakk'a ulaşmış cânları
Görmez misin sen bunları nevbet bize gelmiş yatur

Esilmiş incü dişleri dökülmüş saru saçları
Bitmiş kamu teşvişleri Hak varlığın almış yatur

Gitmiş gözünün karası hiç işi yokdur turası
Kefen bizinün pâresi sünüğe sarılmış yatur

Yûnus 'âkilisen bunda mülke sûret bezemegil
Mülke sûret bezeyenler kara toprak olmuş yatur

YÂR YÜREGÜM

175

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

Yâr yüregüm yâr gör ki neler var
Bu halk içinde bize güler var

Ko gülen gülsün hak bizüm olsun
Gâfil ne bilür Hakk'ı sever var

Bu yol uzakdur menzili çokdur
Geçidi yokdur derin sular var

Girdük bu yola 'ışkıla bile
Gurbetlik ile bizi salar var

Her kim merdâne gelsün meydâna
Kalmasun câna kimde hüner var

Gözleri giryân cigeri püryân
Olmuşlar hayrân dîvâneler var

Yûnus sen bunda meydân isteme
Meydân içinde merdâneler var

OL ÂLEM

Ol 'âlem fahri Muhammed nebîler serveridür
Vir salâvât 'ışkıla ol günâhlar eridür

Hak anı ögdi yaratdı sevdi Habîb'üm didi
Yir yüzinde cümle çiçek Mustafâ'nun teridür

Cebrâîl da'vet kılınca Mi'râc'a Muhammed'i
Mi'râc'ında diledüg ümmetinün varıdur

Sen ana ümmet olğör o seni mahrûm komaz
Her kim anun ümmetidür sekiz Cennet yiridür

Her kim anun sünnet ile farzını kâim tutar
Ne diyem ki 'âkıbet sorı-hisâbdan beridür

Suçlu suçsuz günahkâr şefâ'at andan umar
Ol Cehennem'de yananlar münkirün inkâridür

Yûnus Emrem iş bu sözi cân içinde söyledi
Söyleyen bî-çâre Yûnus Tapduk Emrem sırrıdur

BU DERVİŞLİK TURAGI

Bu dervîşlik turacı bir 'acâyib turakdur
Dervîş olan kişiye evvel dirlik gerekdür

Çün anda dirlik ola Hakk'ıla birlik ola
Varlığı elden koyup ere kullık gerekdür

Kullık eyle erene şarkdan garbı görene
Senden haber sorana key miskînlik gerekdür

Miskîn olugör bâri benlikden irak yüri
Gönlinde benlik olan dervîşlikden irakdur

Hak ere benüm didi varlığın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göge direkdür

Bu dervîşlik berâtın okımadı müftîler
Kim ne biliser bunu bir 'acâyib varakdur

İy Yûnus 'ârifisen anladum bildüm dime
Tut miskînlik etegin âhir sana gerekdür

İLİM İLİM BİLMEKDÜR

‘İlim ‘ilim bilmekdür ‘ilim kendin bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur

Okumakdan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin hâ bir kurı emekdür

Okıdum bildüm dime çok tâ'at kıldum dime
Eri Hak bilmezisen ‘abes yire yilmekdür

Dört kitâbun ma'nîsi bellüdür bir elifde
Sen elif dırsün hoca ma'nîsi ne dimekdür

Yûnus Emre dir hoca gerekse var bin hacca
Hepisinden eyüce bir gönüle girmekdür

HAK CİHANA TOLUDUR

Hak cihâna toludur kimsene Hakk'ı bilmez
Anı sen senden iste o senden ayrı olmaz

Dünyâyı inanursın rızka benümdür dirsın
Niçün yalan söylersın çün hîç didüğün olmaz

Âhret yavlak ırakdur togruluk key yarakdur
Ayruluk sarp firâkdur hîç giden girü gelmez

Dünyâya gelen göçer bir bir şerbetin içer
Bu bir köbridür geçer câhiller anı bilmez

Gelün taşuk idelüm işi kolay tutalum
Sevelüm sevilelüm dünyâ kimseye kalmaz

Yûnus sözün anlarsan söz ma'nîsin dinlersen
Sana bir 'amel gerek bunda kimsene kalmaz

DERVİŞ OLAN KİŞİNİN

Dervîş olan kişünün dirliğı arı gerek
Yol içinde hem anun nâmûsı arı gerek

Geç benlik da'vâsından söyle söziün hâsından
Ol Allah korkusından benzi anun sarı gerek

Gitmeye bağı başı dinmeye gözi yaşı
Her dem dervîşün işi âhıla zârı gerek

Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl
Yitmiş iki millette dervîşlik yarı gerek

Korkmaya Tamu'sından ummaya Hûrîsinden
Dâim anun maksûdı Hakk'un didârı gerek

Toprak eyle yüzünü miskînlere iy Yûnus
Cümlesinden ziyâde erün ikrânı gerek

İŞKSIZLARA VİRME ÖĞÜT

181

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

‘İşksuzlara virme öğüt öğüdünden alur degül
‘İşksuz âdem hayvân olur hayvân öğüt bilür degül

Eksük olman ehillerden kaçâ görün câhillerden
Tanrı bîzâr bahillerden bahil dîdâr görür degül

Kara taşâ su koyarsan elli yıl isladurısan
Hemân taş gine bayagı hünerlü taş olur degül

Taşdan çıkar dürlü sular ayagından biter neler
Câhil gönli taşdan beter câhil gelmez gelür degül

Boz yapalak devlingece emek yime irte-gice
Anun işi gözsepekdür salup ördek alur degül

Şah balabân şâhin togan zihî ögmiş anı ögen
Togan za'îf olurısa toganlıktan kalur degül

Ol iki cihân güneşi zâhir dünyâsın degşürdi
Câhil anı öldi sanur ol hod ölmez ölür degül

Yûnus olma câhillerden irak olma ehillerden
Câhil ne var mü'minise câhillikden kalur degül

BİR KEZ GÖNÜL YIKTIN İSE

Bir kez gönül yıkdunisa bu kıldugun namâz degül
Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz degül

Erenler gelüp geçdiler dünyâyı koyup göçdiler
Havâyâ agup uçdılar bular hümâdur kaz degül

Cân odur kim Hak'a ire ayak odur yola gire
Er oldur alçakda tura yüksekden bakan göz degül

Münkir ile müdde'îyi sayma buçuga koyanı
Git ahûra tak buları her kim (ki) 'âşık-bâz degül

Togrı yola gitdünise er etegin tutdunisa
Bir hayır da itdünise birine bindür az degül

Yûnus bu sözleri çatar sanki balı yaga katar
Halka metâ'ların satar yüki güherdür tuz degül

BENÜM BUNDA KARARUM YOK

183

Benüm bunda karârum yok ben bunda gitmege geldüm
Bezîrgânâmetâ'um çok alana satmaga geldüm

Ben gelmedüm da'vîyiçün benüm işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaga geldüm

Dost esriği deliligüm 'âşıklar bilür neligüm
Degşürüben ikiligüm birlige yitmege geldüm

Ol hâcemdür ben kulyam dost bâğçesi bülbüliyem
Ol hâcemün bâğçesinde şâd olup ötmege geldüm

Bunda bilişmeyen cânlar anda bilişimez anlar
Bunda bilişüp dostula hâlüm 'arz itmege geldüm

Yûnus Emre 'âşık olmuş ma'sûka derdinden ölmüş
Girçek erün kapusunda hâlüm 'arz itmege geldüm

HAK ÇALABUM

Hak Çalab'um Hak Çalab'um sencileyin yok Çalab'um
Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab'um

Kullar senün sen kullarun günâhları çok bunların
Uçmaguna sal bunları binsünler Burâk Çalab'um

Ben eydürem kim iy Ganî nedür bu derdün dermânı
Zinhâr esirgeme beni 'ışk odına yak Çalab'um

Ne yohsul u ne baydasın ne köşk ü sarâylardasın
Girdün miskînler gönline idindün turak Çalab'um

Kogıl beni hoş yanayın kül oluban uşanayın
Ol sevdüğün Muhammed'e olayın çerâk Çalab'un

Ne 'ilmüm var ne tâ'atüm ne gücüm var ne tâkatüm
Meger kıla 'inâyetün yüzümüzi ak Çalab'um

Yûnus'ı sen yarlıgagıl bu günâhlu kullarla
Eger yarlıgamazısan key katı firâk Çalab'um

HİÇ BİLMEZEM

185

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

Hîç bilmezem kezek kimün aramızda gezer ölüm
Âlemi bostân eylemiş râyihanun keser ölüm

Alur yigidi çağında bülbüli ötmez bâğında
Kimse komaz ocağında yigitleri alur ölüm

Bir niçenün bilin büker bir niçenün mülkin yıkar
Bir niçenün yaşın döker var güçini üzer ölüm

Birinün alur kardaşın revân döker gözi yaşın
Hiç onarmaz bagrı başın hayır işden bezer ölüm

Yigidi koca kılınca komaz kendüyi bilince
Birini koyup gelince gözlerini süzer ölüm

Alur yigidi kocayı yakar ananın içini
Kızların sarı saçını teneşirde çözer ölüm

Alur yigidün âlâsın dîvâne ider anasın
Gelinlerün el kınasın topraklara karar ölüm

Alur yigidün hâsını döker gözlerin yaşını
Mecnûn ider anasını yüreklerin yakar ölüm

Kanı anun sevdük yarı kıl tâ'atun arı yüri
Miskîn Yûnus eydür bunu ejderhâlar yudar ölüm

İY DOST

İy dost 'ışkun denizine girem gark olam yürüyem
İki cihân meydân ola devrânım sürem yürüyem

Girem denize gark olam ne elif ü mim dal olam
Dost bâğında bülbül olam gülleri direm yürüyem

Bülbül olubanı ötem gönül olam cânlar ütem
Başımı elümde tutam yoluna varam yürüyem

Bülbül olubanı gidem iy niçe gönüller güdem
Yüzüm 'ışkıla dem-be-dem topraga sürem yürüyem

Şükür gördüm didârını aşdum visâltün yarını
Bu benlik senlik şârını terkini uram yürüyem

Yûnus'dur 'ışk âvâresi bî-çâreler bî-çâresi
Sendedür derdüm çâresi dermânım soram yürüyem

YÜZ BİN CEFA

187

Yüz bin cefâ kılsan bana
Senden yüzüm döndürmezem
Cânım dahı alurısan
Senden yüzüm döndürmezem

Seni severem cânıla
Kul olmuşam fermânıla
And içerem Kur'ân'ıla
Senden yüzüm döndürmezem

Kilîseye dırsen girem
Nakûs dahı dırsen çalam
Âşıklara yokdur kalem
Senden yüzüm döndürmezem

'İsâ mısın Mûsâ mısın
Yâ Yûsuf-ı Ken'ân mısın
Va'llâh ki cânlar cânısın
Senden yüzüm döndürmezem

Yûnus gerçek 'âşıkısam
Hak yolına sâdıkısam
Hıdmetlere lâyıkısam
Senden yüzüm döndürmezem

BİZ DÜNYADAN GİDER OLDUK

Biz dünyâdan gider olduk kalanlara selâm olsun
Bizüm için hayır-du'â kılanlara selâm olsun

Ecel büke bilümüzi söyletmeye dilümüzi
Hasta iken hâlümüzi soranlara selâm olsun

Tenüm ortaya açıla yakasız gönlek biçile
Bizi bir arı vechile yuyanlara selâm olsun

'Azrâîl alur cânumuz kurur tamarda kanumuz
Yayıcagız kefenümüz saranlara selâm olsun

Gider olduk dostumuza iremedük kasdumuza
Namâz için üstümüze duranlara selâm olsun

Sözdür söylenür araya kimse döymez bu yaraya
İltüp bizi makbereye koyanlara selâm olsun

Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider
Bizüm hâlümüzden haber soranlara selâm olsun

Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla devâ
Bizüm için hayır-du'â kılanlara selâm olsun

Miskîn Yûnus söyler sözi kan yaşıla toldı gözi
Bilmeyen ne bilsün bizi bilenlere selâm olsun

N'EYLERLER FÂNÎ DÜNYÂYI

189

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

N'eylerler fânî dünyâyı
Allah sevgüsi var iken
Yâ dahı kanda giderler
Ol dost sevgüsi var iken

Allah ile olan kişi
İhsân olur anun işi
N'eylerler gayrı teşvîşi
Allah sevgüsi var iken

Görün bi'llâhi şu halkı
İstemezler güzel Hakk'ı
Yâ n'eylerler mâlı mülki
Allah sevgüsi var iken

Dinlen 'âşıklar bu sözi
Behremend eyleye sizi
Yâ n'eylersin oğlı kızı
Allah sevgüsi vari iken

Yûnus sen kendüni görme
'İbâdet kıl mahrûm kalma
Gayrısına gönül virme
Allah sevgüsi var iken

GÖNÜL HAYRÂN OLUPDUR

Gönül hayrân olupdur 'ışk elinden
Ciger biryân olupdur 'ışk elinden

Niçeler tâc u tahtı mâl u mülki
Koyup 'uryân olupdur 'ışk elinden

Özümün kalmadı sabr u karânı
Gözüm giryân olupdur 'ışk elinden

Eridi karlı taglar zerre zerre
Deniz 'ummân olupdur 'ışk elinden

Koyup İbrâhîm Edhem tâc u tahtı
Yiri külhân olupdur 'ışk elinden

Zihî Mansûr ki ma'sûk yolında
Başı ber-dâr olupdur 'ışk elinden

Ne gördi Leylî'nün yüzinde Mecnûn
Ki ser-gerdân olupdur 'ışk elinden

Ne gördi Züleyhâ Yûsuf yüzinde
İşi efgân olupdur 'ışk elinden

Mahabbet derdine düşeli bülbül
Dili handân olupdur 'ışk elinden

Yûnus Emrem bu hasrete bu zâra
'Aceb mihmân olupdur 'ışk elinden

İLÂHÎ BİR 'IŞK VIR BANA

191

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

İlâhî bir 'ışk vir bana ben benliğüm bilmeyeyin
Yavu kılayın ben beni isteyüben bulmayayın

Şöyle hayrân eyle beni bilmeyeyin dün ü günü
İsteyeyin dâim seni ayruk nakşa kalmayayın

Al gider benden benligi toldur içüme senligi
Bundayiken öldür beni varup anda ölmeyeyin

Söylerisem gelmez dile kim söge bana kim güle
Bâri yanayın derdile hâlüm dile gelmeyeyin

Uş yürüyem yana yana cigerüm gark oldu kana
'İşkun bir ok urdı cânâ niçe zâri kılmayayın

Ko ben yanayın tüteyin dost bahçesinde yiteyin
Bir gül olayın biteyin açıluban solmayayın

Mansûr'layın dâra beni şöyle 'yân göster seni
Kurbân kılayın bu cânı 'ışka münkir olmayayın

'İşkdur bu derdün dermânı 'ışk yolına virdüm cânı
Miskîn Yûnus dir yâ Ganî bir dem 'ışksuz kalmayayın

TAŞDUN YİNE DELİ GÖNÜL

Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın

N'idem elüm irmez yâre bulunmaz derdüme çâre
Oldum ilümden âvâre beni bunda egler misin

Yavu kıldım ben yoldaşı onulmaz bagrumun başı
Gözlerümün kanlu yaşı ırmag olup çağlar mısın

Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin
Şu karşıma göğüs gerüp taş bagırlu taglar mısın

Harâmî gibi yoluma arkurı inen karlu tag
Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumu bağlar mısın

Karlu tagların başında salkım salkım olan bulut
Saçun çözüp benim için yaşın yaşın aglar mısın

Esridi Yûnus'un cânı yoldayım illerüm kanı
Yûnus düşde gördi seni sayru mısın saglar mısın

CÂNLAR CÂNINI BULDUM

193

BİZİM YUNUS • BÖLÜM 5 ŞİİRLER •

Cânlar cânını buldum bu cânım yağmâ olsun
Assı ziyândan geçdüm dükkânım yağmâ olsun

Ben benliğümden geçdüm gözüüm hicâbın açdum
Dost vaslına ulaşdum gümânım yağmâ olsun

Benden benliğüm gitdi hep mülkümi dost tutdı
Lâ-mekân kavmi oldum mekânım yağmâ olsun

İkilikden usandum 'ışk tonını tonandum
Derdî hânına kandum dermânım yağmâ olsun

Varlık çün sefer kıldı andan dost bize geldi
Vîrân gönül nûr toldı cihânım yağmâ olsun

Geçdüm bitmez sağıncdan usandum yaz u kışdan
Bostânlar başın buldum bostânım yağmâ olsun

Ta'allukdan üzüşdüm ol dostdan yana uçdum
'İşk dîvânına düşdüm dîvânım yağmâ olsun

Yûnus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin
Ballar balını buldum kovanım yağmâ olsun

ACEB ŞU YİRDE VAR M'OLA

'Aceb şu yirde var m'ola
 Şöyle garîb bencileyin
 Bağrı başlu gözi yaşlu
 Şöyle garîb bencileyin

Gezdüm Urum'ıla Şam'ı
 Yukaru illeri kamu
 Çok istedüm bulmadum
 Şöyle garîb bencileyin

Kimseler garîb olmasın
 Hasret odına yanmasun
 Hocam kimseler olmasun
 Şöyle garîb bencileyin

Söyler dilüm aglar gözüm
 Garîblere göynür özüm
 Meger ki gökde yılduzum
 Şöyle garîb bencileyin

Niçe bu derdile yanam
 Ecel ire birgün ölem
 Meger ki sinümde bulam
 Şöyle garîb bencileyin

Bir garîb ölmüş diyeler
 Üç günden sonra tuyalar
 Sovuk suyla yuyalar
 Şöyle garîb bencileyin

Hey Emrem Yûnus bî-çâre
 Bulunmaz derdüne çâre
 Var imdi gez şârdan şâra
 Şöyle garîb bencileyin

SEVEREM BEN SENİ

Severem ben seni cândan içerü
Yolum ötmez bu erkândan içerü

Nere varurısam gönlüm tolusun
Seni kanda koyam bundan içerü

Beni sorman bana bende degülem
Sûretüm boş gezer tondan içerü

Beni benden alana irmez elüm
Kadem kim basa sultândan içerü

Tecellîden nasîb irdi kimine
Kiminün maksûdı bundan içerü

Kime dokundısa ol dost nazarı
Anun şu'lesi var günden içerü

Senün 'ışkun beni bende alupdur
Ne şîrîn derd bu dermândan içerü

Şerî'at-Tarîkat yoldur varana
Hakîkat-Ma'rifet andan içerü

Süleymân kuş dili bilür didiler
Süleymân var Süleymân'dan içerü

Sülûk seyir iden 'ışkun erine
Niçe mezheb olur dînden içerü

Dînin terk idenün küfürdür işi
Bu ne küfürdür îmândan içerü

O bir dilber durur hîç yok nişânı
Nişân olur mı nişândan içerü

Meger Yûnus gözi tuş oldu dosta
Ki kaldı kapuda andan içerü

HAK'DAN GELEN ŐERBETİ

Hak'dan gelen Őerbeti içdük el-hamdüli'llâh
Şol kudret denizini geçdük el-hamdüli'llâh

Şol karŐugı tagları miŐeleri bâgları
Sağlık safâlık ile aŐdük el-hamdüli'llâh

Kurıydük yaş olduk ayağıduk baş olduk
Kanatlandük kuş olduk uçdük el-hamdüli'llâh

Vardugumuz illere Şol safâ gönüllere
Baba Tapduk ma'nîsin saçdük el-hamdüli'llâh

Beri gel barıŐalum yadısan biliŐelüm
Atumuz eyerlendi eŐdük el-hamdüli'llâh

İndük Rûm'ı kuŐladük çok hayr u Şer iŐledük
UŞ bahâr geldi girü göçdük el-hamdüli'llâh

Dirildük bınar olduk irkildük ırmag olduk
Akduk denize toldük taŐdük el-hamdüli'llâh

Tapdug'un tapusunda kul olduk kapusunda
Yûnus miskîn çiğidük biŐdük el-hamdüli'llâh

KİMSEYE DÜŞMÂN TUTMAZUZ

197

Kimseye düşmân tutmazuz agyâr dahı yârdur bize
Kanda ıssuzluk varısa mahalle vü şârdur bize

Adumuz miskîndür bizüm düşmânımız kimdür bizüm
Biz kimseye kîn tutmazuz kamu ‘âlem yârdur bize

Pîşrev bize Kur'ân durur vatan bize Cennet durur
Ol Tamu'yı Hak yandurur ol gül-i gül-zârdur bize

Biz âhret gamın yiyecek dün ü gün yâ Hû diyicek
Hak'dan yana gönelicek denizde yol vardur bize

Dünyâ bir ‘avretdür karı yoldan koyar niçeleri
Sürün gitsin ol ‘ayyâr'ı anı sevmek ‘ardur bize

Dünyâ harâmdur hâslara lâkin helâldür hamlara
Bu dünyâyı dost tutmazuz ol dünyâ murdârdur bize

Yûnus eydür Allah dirüz Allah'ıla kapılmışuz
Dergâhına yüz tutuban hemân bir ikrârdur bize

'IŞKUN ALDI BENDEN BENİ

'Işkun aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü
Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem
Ne yokluğa yirinürem
'Işkunla avınuram
Bana seni gerek seni

'Işkun 'aşıklar öldürür
'Işk denizine taldurur
Tecellîyle toldurur
Bana seni gerek seni

'Işkun zencîrini üzem
Delü olam tağa düşem
Sensin dün ü gün endişem
Bana seni gerek seni

Eger beni öldüreler
Külüm göge savuralar
Topragum anda çağura
Bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek
Ahîlere âhret gerek
Mecnûn'lara Leylâ gerek
Bana seni gerek seni

Ne Tamu'da yir eyledüm
Ne Uçmak'da köşk bağladum
Senün için çok akladum
Bana seni gerek seni

Cennet Cennet didükleri
Bir ev ile bir kaç Hûrî
İsteyene virgil anı
Bana seni gerek seni

Yûsuf eger hayâlünü
Düşde göreydi bir gice
Terk ideyidi mülklerin
Bana seni gerek seni

Yûnus çağururlar adum
Gün geçdüğe artar odum
İki cihânda maksûdum
Bana seni gerek seni

Kaynakça

- Aksan Doğan: Yunus Emre Şiirinin Gücü, Ankara, 2005
- Aktaş, Hasan: Yeni Türk Şiirinde Yunus Emre Okulu ve Misyonu, İstanbul, 2002
- Araz Nezihe, Dertli Dolap, İstanbul, 1996
- Atatürk Kültür Merkezi, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1995
- Ayverdi, Sâmîha: bide Şahsiyetler, İstanbul, 1976
- Banarlı, Nihat Sami: Resimli Türk Edebiyatı TarihiC.1-2, İstanbul, 2001
- Başgöz, İlhan: Yunus Emre, İstanbul, 2004
- Bayram, Mikail: Şeyh Evhadü'din Hâmid El-Kirmanî ve Menâkıb-nâmesi, Konya, 2005
- Bilgin, Azmi: Yunus Emre, İstanbul, 2005
- Bolel, M. Aziz: Yunus Emre Hazretleri Hayatı-Divanı, Eskişehir 1983
- Demirci, Mehmet : Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, 2004
- _____ : Yunus Emre'de İlähî Aşk ve İnsan Sevgisi, İstanbul, 1997
- Doğramacı, Mehmet: Bizim Yunus, Yunus Emre Hayatı ve Divanı, İstanbul(tarihsiz)
- Ergüven, Abdullah Rıza: Yunus Emre, İstanbul, 2001
- Eyüboğlu, İsmet Zeki: Hacı Bektaş Veli, İstanbul, 1989
- Eyüboğlu, Sabahattin, Yunus Emre, İstanbul, 1985
- Fuat, Memet: Yunus Emre, İstanbul, 1976
- Genç, Vedat: Yunus Emre'ye Şiirler, İstanbul, 1977
- Göçgün, Önder: Dünden Bugüne Yunus Emre, Ankara, 1995
- Gölpınarlı, Abdülbaki: Melamilik ve Melamiler, İstanbul, 1931
- _____ : Yunus Emre Risâlat'al Nushiyye ve Divan, İstanbul, 1965
- _____ : Yunus Emre, Hayatı, Sanatı, Şiirleri, İstanbul, 1975
- _____ : Yunus İle şık Paşa ve Yunus'un Batniliği,, İstanbul, 194
- _____ : Vilâyet-nâme,İstanbul, 1995
- Gülcan, D. Ali, Yunus Emre'nin Kökeni ve Yöresi, Karaman, 1992
- Güngör, Erol: İslâmTasavvufunun Meseleleri, İstanbul, 1996
- Güzel, Abdurrahman, Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara, 2004
- Hatemi, Hüsrev: N'etti Bu Yunus N'etti, İstanbul, 2004
- İnan, Yusuf Ziya: Doğa ve Din Yorumcususu Yunus Emre, İstanbul, 1981
- Kabaklı, Ahmet: Yunus Emre, İstanbul, 2006
- Kaleli, Lütfi: Alevi-Sünni İnançında Mevlâna-Yunus ve Hacı Bektaş Gerçeği, İstanbul, 1993
- Kaplan, Mehmet: Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar C. 1, İstanbul, 1976
- Kara, Mustafa: Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, 2004

- Karataş, Yalçın: Sevgi Seli Yunus Emre, Sandıklı 2001
- Karakoç, Sezai: Yunus Emre, İstanbul, 1999
- Köprülü, M. Fuat: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1966
- Kunter, Halim, Yunus Emre Bilgiler-Belgeler, Eskişehir, 2005
- Kurnaz, Cemal- Tatçı: Mustafa, Yesevilik Bilgisi, Ankara, 2000
- Kültür Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı, İstanbul, 2006
- Millî Kültür, Yunus Emre Özel Sayısı, Ankara, 1991
- Ocak, Ahmet Yaşar: Türk Sufiliğine Bakışlar, İstanbul 2005
- _____ : Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıpnameler, Ankara, 1977
- Oğuz, Muhammed İhsan: Yunus Emre, Kastamonu, 1971
- Özbay, Hüseyin, Tatçı: Mustafa, Yunus Emre, Makalelerden Seçmeler, İstanbul, 1994
- Özçelik, Mustafa: Yunus Emre, İstanbul, 1991
- Öztelli, Cahit: Yunus Emre, İstanbul, 2004
- Şahin, İnci: Yunus Emre, İstanbul, 2003
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul, 1969
- Tatçı, Mustafa : Yunus Emre Divanı 1-2-3, Ankara, 1990
- _____ : Yunus Emre Şerhleri, İstanbul, 2005
- _____ : Âşık Yunus, İstanbul, 200
- Timurtaş, Faruk Kadri, Yunus Emre Divanı, İstanbul, 1972
- Timuroğlu, Vecihi: Yunus Emre Üzerine Bir Deneme, Eskişehir, 2004
- Toprak, Burhan, Yunus Emre Divanı, İstanbul, 2006
- Türk Yurdu, Yunus Emre Özel Sayısı, İstanbul, 1966
- Uçman, Abdullah: Rıza Tevfik'in Tekke Ve Halk Edebiyatıyla İlgili Makaleleri, İstanbul, 2001
- Uludağ, Süleyman: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1966
- Uyguner, Muzaffer: Yunus Emre, Yaşamı, Sanatı, Şiirlerinden Seçmeler, Ankara, 1977
- Yakıcı, Ali: Yunus Emre'ye Şiirler, Ankara, 1991
- Yakıt, İsmail: Yunus Emre'de Sembolizm, Ankara, 2002